

รัฐสภาสาร

ปีที่ 30 ฉบับที่ 4 เดือนเมษายน 2525 ISSN 0125 — 0957

สมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี
พ.ศ. ๒๕๒๕

เย็นศิระเพราะพระบริบาล
พระราชวงศ์จักรีกับประชาธิปไตย

วัตถุประสงค์

- เพื่อเผยแพร่ระบอบประชาธิปไตย
- เพื่อเสนอข่าวสื่อบริการในวงงานรัฐสภาและอื่น ๆ ทั้งภายในและต่างประเทศ

สำนักงานหนังสือพิมพ์รัฐสภา
สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา
ถนนอุทองใน ดุสิต กรุงเทพฯ
โทร. ๒๕๒๖๘๑-๘๙ ต่อ ๒๒๙

นายบุรีรักษ์ นามวัฒน์
บรรณาธิการ ผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา
นายมนตรี ตันทวิรัตน์
นางสาวสุวิมล ไตรสุวรรณ
ผู้ช่วยบรรณาธิการ
นางสาวอริณญา กิรติพงศ์ไพบูลย์
ผู้จัดการและสมุหบัญชี

พลตรี กระวี สุทัศน์ ณ อยุธยา
ผู้อำนวยการ
ร้อยตรี ปณิธาน เลิศฤทธิ์
ผู้ช่วยผู้อำนวยการ
ที่ปรึกษา

นายอาสา	ทรัพย์อนันต์
นายประยูร	स्ताเชตร์
นางสาวบังอร	อิมโอชา
นายประเสริฐ	ดวงวิชัย
นางพรรรัตน์	หมู่พยัคฆ์
นางสาวกอบกุล	ศรานนท์
นายภราดา	บรรณศิริ
นายสุพงศ์	ศิริพูนเกียรติ
นางอุบลวรรณ	พันธุ์คำ
นายวุฒินันท์	ยังวิริยะ
นายอุดม	พลอยสังวาลย์
นายแผ้ว	หมู่พยัคฆ์
นายธนู	บุญยรงค์

การส่งเรื่องลงรัฐสภา
ส่งที่บรรณาธิการหนังสือรัฐสภา
ศูนย์บริการเอกสารและค้นคว้า
สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา
โทร. ๒๕๒๖๘๑-๘๙ ต่อ ๒๓๗

บอกรับเป็นสมาชิก
ส่งเงินล่วงหน้าในนามผู้จัดการไปยัง
สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา โดยส่ง
เช็คไปรษณีย์ หรือธนาณัติ ส่งจ่าย
ณ ที่ทำการไปรษณีย์ดุสิต

กำหนดออก เดือนละหนึ่งฉบับ
อัตราค่าบำรุง ปีละหกสิบบาท
ครึ่งปีสามสิบห้าบาท

พิมพ์ที่ ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์อักษรไทย ๔๑๐/๑๐-๑๓ ถนนจรัญสนิทวงศ์
แขวงบางยี่ขัน เขตบางกอกน้อย กรุงเทพฯ ๑ โทร. ๔๒๔๔๕๕๗, ๔๒๔๐๖๕๔
นายณัฐ ปวิณวัฒน์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๒๕

LIRT

Legislative Institutional Repository of Thailand

LIRT
Legislative Institutional Repository of Thailand

บทบรรณาธิการ

นับแต่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มหาราช ได้สถาปนา
กรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี ทรงเป็นปฐมกษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ การสมโภช
กรุงรัตนโกสินทร์ครบ 200 ปี นอกจากจะได้แสดงถึงความเจริญก้าวหน้า ทั้งการเมือง
การปกครอง สังคม เศรษฐกิจของไทยแล้ว ชาวไทยทั้งชาติยังได้รำลึกถึงพระมหากรุณา-
ธิคุณของพระบรมราชจักรีวงศ์ที่ทรงมีต่ออาณาประชาราษฎร์ให้ร่มเย็นเป็นสุขภายใต้
พระบรมโพธิสมภาร สืบมาจนบัดนี้ รัฐสภาสารจึงได้อัญเชิญบทความอันเกี่ยวกับ
พระบรมราชจักรีวงศ์มาลงไว้ เพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ไทย

องค์พระประมุขของไทยในพระบรมราชจักรีวงศ์ ทั้ง 9 พระองค์ นับทรงเป็น
ขวัญของชาวไทยทั้งชาติอย่างแท้จริง เนื่องด้วยสถานการณ์ของแต่ละรัชสมัย มีสิ่งอันที่
เป็นอันตรายแก่ชาติและคนในชาติอยู่เสมอมา เช่น สงครามเก้าทัพ ในรัชสมัยรัชกาล
ที่ 1 ขณะที่ไทยเพิ่งจะสร้างราชธานีใหม่ ประชาชนยังแตกฉานซ่านเซ็น พระมหากษัตริย์
ทรงทรงสร้างขวัญและกำลังใจยึดเหนี่ยวคนไทยด้วยวิเทโศบายอันลึกซึ้งหลายประการ เช่น
การสร้างราชธานีให้งดงามและยิ่งใหญ่ การสร้างศิลปด้านดนตรี การละคร ฯลฯ เหล่านี้
ล้วนแต่ให้อาณาประชาราษฎร์บังเกิดความมั่นใจในราชธานีใหม่ ต่อมาเป็นสถานการณ์โลก
ที่เปลี่ยนแปลงไปในตอนกลางของราชวงศ์ อารยะธรรมตะวันตกเข้ามามีบทบาทมากขึ้น
พระมหากษัตริย์ไทยก็ทรงมีวิเทโศบายนำชาติให้พ้นภัยชาวตะวันตก จนเป็นที่ประหลาดใจ
แก่นานาประเทศว่าไทยรอดพ้นจากการเป็นอาณานิคมได้ฉันท

ในปัจจุบัน ภาระขององค์พระประมุขเป็นสิ่งที่ประจักษ์โดยทั่วไป ทรงเป็น
แสงสว่างของเรา ทรงเป็นเจ้าพ่อฟ้าของชาวเขา ทรงสถิตย์อยู่ในกลางใจของคนไทยทั้งชาติ
หากจะถามว่า ทรงปฏิบัติเยี่ยงนี้ต่อประชาชนด้วยเหตุผลใด คำตอบก็น่าจะเป็นว่า เพื่อ
ความสุขของคนไทยทั้งชาติ และเพื่อให้แผ่นดินแห่งนี้เป็นคนไทยตลอดไป

บรรณาธิการ

“ในหลวงของเรา”

พระผ่านเกล้า

หุบห้วยเหวละหานพนานต์ไพร
ถามพุ่มพฤกษ์เถื่อนถ้าสัตว์
ถามทะเลแม่น้ำและลำธาร
เสด็จผ่านย่านนี้บ้างหรือไม่
สรรพสัตว์พูดจาภาษาคน
ท่านมาแต่ไหนทำไมเล่า
มีป่าเขาลำเนาไหนที่ทรงธรรม
พวกเราทั่วสยามคามพิสัย
เสด็จผ่านเยี่ยมประชาทั้งดาบ
พร้อมพระแม่เจ้าเราทั้งผอง
ทรงแผ่พระเมตตาทั่วหน้าไทย
ทรงจัดทางหากินให้สิ้นทุกข์
พระราชทานที่ดินแก่ปวงชน
ไหนจะทรงห่วงใยในแนวหน้า
ธำรงรักษาแดนแคว้นมารดร
และชีพล้างอรินทร์ให้สิ้นซาก
ยาบาดเจ็บเห็บหนวปวศร้าวกาย
คนไทยแนวหลังยังเป็นสุข
รอบครัวข้างหลังเขายังมี

แม้ใครถามขุนเขาน้อยใหญ่
ที่ยืนเฝ้าแคว้นไทยมานาน
คงขวัญแดนไทยอันไพศาล
ว่าเคยเห็นภูบาลพระภูมิพล
ถ้าเขินเขาลำเนาไม้ในไพรสมถ์
คงภูมิใจเหลือล้นได้ตอบคำ
เที่ยวไล่ถามพวกเราช่างน่าขำ
มิเคยดำเนินผ่านท่านตอบที่
ล้วนเคยได้เฝ้าองค์พระทรงศรี
ทั่วพื้นธรณีของภูวนัย
น้ำพระทัยยี่งน้ำทองอันสุกใส
ให้เขารอดปลอดภัยไว้ทุกข์ทน
ทรงปลุกชาวไทยให้ขวยชวน
เราได้ยินคำถวายพระพร
ตำรวจทหารกล้ากลางสมร
ซึ่งต้องนอนกลางดินกินกลางทราย
เขานับบากจนชีวิตสิ้นสลาย
ล้วนถวายชีวิตเป็นชาติพลี
เพราะแนวหน้ารับทุกข์ไว้เต็มที่
ทุกข์ทวีแก่เขาเฝ้าห่วงใย

พระพ่อเจ้าภูมิพลของคนยาก
 ของคนกล้าผู้รักษาแผ่นดินไทย
 ภูผาสูงดงลึกเพียงไหน
 ทรงปัดทุกข์ป็นสุขปลูกกมล
 แก่ชาติศาสนามหาภักตริย์
 พระเมตตาเหลือล้ำทรงคำจูน
 โอ้พระภูมิพลพระพ่อเจ้า
 บทมลายื้ทั้งคู่ของภูวนัย
 พวกเราป่าเขาลำเนาไม้
 ร่วมกับเหล่าชาวไทยใจซื่อตรง
 แม้นชาติหน้ามีจริงไม่กริ่งจิต
 ขอเกิดในใต้หล้าฝ่ายคุณ
 ถวายพระจตุพรบรรวิเศษ
 พระขันติวิริยะของทรงชัย
 ผ่องพระโรคาพาธพินาศสิ้น
 เอกราชไทยมั่นนิรันดร์กาล

ทรงเห็นความลำบากอันยิ่งใหญ่
 ทั้งเหนือใต้สู่เสด็จไปเยี่ยมเยียน
 จอมไทยบันบุกทุกแห่งหน
 ของเหล่าชนผู้ที่แทนพระคุณ
 ได้ปฏิบัติงานไปไม่ว่าวัน
 ให้เขาอุ่นอกด้วยสายใจไทย
 ชีวิตเขาขอฝากไว้เบื้องใต้
 บุญใดให้เขาเกิดได้บาทบงส์
 หวังเทพเจ้าในไพร่ระหง
 ขอภักดีแด่องค์พระภูมิพล
 ชีวิตเกิดได้อีกสักหน
 บาทวิมลของพระพ่อทุกชาติไป
 ขอพระเมตตาธรรมอันยิ่งใหญ่
 เป็นปัจจัยให้เจริญพระชนมาน
 พระบารมีปกแผ่นดินเป็นสุขสันต์
 ภัยพาลอริร้ายสลายเทอญ

คุณหญิง สมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา

ประพันธ์

เย็นศิระเพราะพระบริบาล

โดย ทองหล่อ กล้วยไม้ ณ อุตตะกา

จำเดิมตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจักรีบรมนาถ พระพุทธยอด-
ฟ้าจุฬาโลกมหาราชเจ้า พระประณมบรมกษัตริย์ในพระบรมราชจักรีวงศ์ ได้เสด็จ
เถลิงถวัลยราชสมบัติสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีแล้ว ทรงดำรงรักษาอิสระ
เสรีภาพของประเทศไว้ด้วยพระวิริยภาพ ทรงกรีธาทัพออกต่อต้านอริราชศัตรูด้วย
พระองค์เอง และสามารถนำชัยชนะมาสู่ชาติไทยแม้จะมีทะเลาะท้าวหน้อยกว่าข้าศึก
ถึงครึ่งหนึ่งก็ตาม ต่อจากนั้นก็ทรงพยายามสร้างสมศิลปวัฒนธรรมไว้ให้เป็นมรดกแก่
ลูกหลานไทย สมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้ารัชกาลต่อ ๆ มา ก็ทรงดำเนินรัฐ-
ประศาสน์นโยบายอย่างสุขุมคัมภีรภาพ แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าได้อย่างเหมาะสม
ทรงประทับประคองสยามรัฐนาวาให้พ้นจากภัยคลื่นมรสุมของลัทธิล่าอาณานิคม ที่
มหาอำนาจชาติตะวันตกได้แผ่ขยายเข้ามาครอบงำประเทศในทวีปเอเชียได้เกือบทั้งหมด
จากนั้นก็ทรงพยายามปรับปรุงระบบบริหารราชการแผ่นดิน และยอมรับความรู้ความ
เจริญของชาติตะวันตกมาดัดแปลงใช้ให้เข้ากับวิถีชีวิตของคนไทย จนในที่สุดก็ทรงพระ-
ราชทานรัฐธรรมนูญกำหนดให้อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย ประชาชนต้อง
รับผิดชอบในการบริหารราชการแผ่นดินด้วยตนเอง พระมหากษัตริย์ทรงเป็นแต่ประมุข
ของประเทศ กระนั้นก็มีได้ทรงทอดทิ้งประชาชน กลับทรงมีพระวิริยอุตสาหะเสด็จ
ออกเยี่ยมเยียนประชาชนในท้องถิ่นห่างไกลทุรกันดาร เพื่อส่งเสริมการทำมาหากินและ
ดูแลสุขภาพอนามัยของพสกนิกร ดังจะได้พรรณนาถึงพระราชกรณียกิจอันเป็นคุณ
ประโยชน์แก่ประเทศชาติอย่างสรุปเพียงรัชกาลละ 1-2 ประการ เพื่อเป็นเครื่องเฉลิม
พระเกียรติสืบไป

LIRT

Legislative Institutional Repository of Thailand

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจักรีบรมนาถ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มหาราชเจ้า

การสังคายนาพระไตรปิฎกและการชำระประมวลกฎหมาย

1. สถานการณ์ เมื่อกรุงศรีอยุธยาได้สูญเสียแก่ข้าศึกเมื่อ พ.ศ. 2310 แล้ว ข้าศึกได้กวาดต้อนข้าราชการนักปราชญ์ช่างฝีมือและทรัพย์สินสมบัติไปเกือบหมดสิ้น บ้านเมืองถูกเผาผลาญเกิดความสูญเสียอย่างใหญ่หลวง ผู้คนแตกงานชานเซ็นออกไปชุมนุมกัน เป็นกักรบราฆ่าฟันกันซึ่งความเป็นใหญ่ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้ทรงกอบกู้เอกราชของชาติคืนมาได้ และปราบปรามก๊กต่าง ๆ เข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียว แต่ในรัชกาลของพระองค์ยังอยู่ในภาวะสงคราม จึงไม่สามารถมีเวลาสมพระราชหฤทัยปรับปรุงฟื้นฟูพระบรมพุทธศาสนาและการชำระประมวลตัวบทกฎหมายต่าง ๆ ได้ ครั้นถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มหาราชเจ้า เมื่อทรงว่างเว้นจากราชการสงครามแล้วจึงหันมาดำเนินการในเรื่องดังกล่าว

2. การมองปัญหาและความเข้าใจปัญหา เรื่องพระพุทธรศานานี้ นับว่ามีอิทธิพลเข้าถึงชีวิตประจำวันของประชาชน เป็นเครื่องกำหนดค่านิยม โลกทัศน์ และช่วยในด้านการปกครอง ส่วนกฎหมายก็เป็นมาตรฐานกำหนดขอบเขตสิทธิและหน้าที่ของประชาชนที่มีต่อรัฐและประชาชนด้วยกันเอง ปัญหาขณะนั้นคือพระไตรปิฎกและประมวลกฎหมายชำระสูญหาย ที่คงเหลืออยู่ก็มีส่วนผิดเพี้ยนหรือไม่ตรงกับความยุติธรรม ดังนั้นการสังคายนาพระไตรปิฎกและประมวลกฎหมายให้ครบถ้วนถูกต้อง เป็นหลักการปฏิบัติของทั้งฝ่ายประชาชนและฝ่ายบ้านเมือง จึงเป็นความจำเป็นและประเมินความสำคัญได้ถูกต้อง

3. วิธีดำเนินการ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มหาราชเจ้าได้โปรดให้สร้างพระไตรปิฎกขึ้นชุดหนึ่ง เพื่อทดแทนส่วนที่สูญหายไป ต่อมาความปรากฏว่าพระไตรปิฎกที่ทรงสร้างนั้น “อักขระบทพยัญชนะตกวิปลาอยู่แต่ฉบับเดิมมา หากจะทำนุบำรุงตกแต่มีดัดแปลงให้ถูกต้องบริบูรณ์ขึ้นมิได้ ครั้นทรงสดับจึงทรงพระปรารภ

LIRT

ว่า พระบาลีและอรรถกถาฎีกาพระไตรปิฎกทุกวันนี้ เมื่อแลผลิตเพี้ยนวิปลาสอยู่เป็นอันมากฉะนั้น จะเป็นต้นมูลพระศาสนากระไรได้ อนึ่งท่านผู้รักษาพระไตรปิฎกมีอยู่ทุกวันนี้ก็น้อยนัก ถ้าสิ้นท่านเหล่านี้แล้วเห็นว่าพระปริยัติศาสนาและปฏิบัติศาสนา และปฏิเวทศาสนาจะเสื่อมสูญเป็นอันเร็วนัก สัตว์โลกทั้งปวงจะหาที่พึ่งบารมีได้ในอนาคตภายหน้า ควรจะทะนุบำรุงพระบรมพุทธานุศาสน์ไว้ให้ถาวรวัฒนาการ เป็นประโยชน์แก่เทพยตามนุษย์ทั้งปวงจึงจะเป็นทางพระโพธิญาณบารมี....” (พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 1 โรงพิมพ์พระจันทร์ พระนคร พ.ศ. 2478, หน้า 160—172)

จึงทรงเรียกประชุมพระบรมวงศานุวงศ์ แล้วอาราธนาสมเด็จพระสังฆราชพระราชอาคันตุกะ 100 รูปมารับพระราชทานฉันภัตตาหาร แล้วตรัสถามพระสงฆ์ถึงภาวะแห่งพระไตรปิฎก เมื่อได้ความว่าชำรุดบกพร่อง จึงมีพระราชดำรัสให้จัดการทำสังคายนา ณ วัดมหาธาตุ ทรงพระราชศรัทธาเสด็จไปถวายอาหารด้วยพระองค์เองทุกๆ วัน วันละ 2 เวลา เวลาเย็นถวายน้ำอัฐฐบาลและรูปเทียนเป็นนิตย์ ครบ 5 เดือนจึงสำเร็จ

ส่วนการชำระประมวลกฎหมายนั้น ปรากฏว่าพระราชกำหนดกฎหมายสืบส่วนหายไปถึงเก้าส่วน ต่อมาเกิดคดีฟ้องหย่าขึ้นรายหนึ่ง ลูกขุน ณ ศาลหลวงปรึกษาแล้วเห็นว่าหญิงหย่าชายให้ขาดกันได้ จึงพระราชดำริว่าหญิงนอกใจชายแล้วมาฟ้องหย่าชาย ลูกขุนปรึกษาให้หย่าได้นั้นไม่เป็นยุติธรรม เมื่อเอากฎหมายทุกฉบับมาสอบทานกันก็เป็นที่ลูกขุนมีความเห็น จึงตรัสว่า ฝ่ายพุทธจักรก็ได้โปรดให้ชำระพระไตรปิฎกไว้เป็นหลักเป็นพุทธการกธรรมกองการกุศลอันประเสริฐแล้ว และฝ่ายข้างอาณาจักรกฎหมายยังพินเพื่อนวิปริตผิดต่างกันไปเป็นอันมาก จึงโปรดให้มีการชำระกฎหมายประกอบด้วยอาลักษณ์ 4 ลูกขุน 3 ราชบัณฑิต 4 ให้ “ชำระพระราชกำหนดบทพระอัยการ อันมีอยู่ในหอหลวง ตั้งแต่พระธรรมศาสตร์ไปให้ถูกล้วนตามบาลีแลเนื้อความมิให้ผิดเพี้ยนซ้ำกันไว้ จัดเป็นหมวดเป็นเหล่าเข้าไว้ แล้วทรงพระอุตสาหะทรงชำระตัดแปลงซึ่งบทอันวิปลาสนั้นให้ชอบโดยยุติธรรมไว้ ด้วยพระทัยทรงพระมหากรุณาธิคุณจะให้ประโยชน์แก่กระษัตริย์อันจะดำรงแผ่นดินไปในภายหน้า....” กรรมการได้ชำระกฎหมายดังกล่าวเสร็จภายใน 11 เดือน

LIRT

4. สิ่งที่จะช่วยสนับสนุน การสังคายนาพระไตรปิฎกถือว่าเป็นการบำเพ็ญกุศลที่ได้ผลบุญสูงมาก เช่นเดียวกับประมวลกฎหมายก็เป็นหลักของแผ่นดินให้คนอยู่ร่วมกันได้ด้วยความสะดวก ดังนั้นพระราชกรณียกิจทั้ง 2 ประการนี้จึงได้รับการสนับสนุนจากนักปราชญ์ราชบัณฑิตสมัยนั้นอย่างเต็มใจยิ่ง

5. ผลในการปรับปรุง พระไตรปิฎกฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเจ้า ได้ใช้เป็นหลักในการตีพิมพ์เป็นเล่มในรัชสมัยรัชกาลที่ 5 และที่ 7 นับว่าเป็นประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าเป็นอย่างมาก ส่วนกฎหมายตราสามดวงนั้นก็ได้อาศัยต่อกันมาถึงสมัยรัชกาลที่ 4 จึงทรงตัดแปลงแก้ไขเพิ่มเติม และมาเริ่มมีกฎหมายที่ทันสมัยตามมาตรฐานของชาวตะวันตกในรัชสมัยรัชกาลที่ 5 ตราออกมาบังคับใช้และยกเลิกกฎหมายตราสามดวงไปเป็นส่วน ๆ จนกระทั่งฉบับสุดท้ายคือกฎหมายลักษณะผัวเมียได้ถูกยกเลิกเมื่อมีประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัวออกบังคับใช้นับว่ากฎหมายตราสามดวงนี้เป็นประโยชน์ได้มีส่วนทำให้สังคมสมัยนั้น ๆ อยู่ร่วมกันด้วยความสงบเรียบร้อยเป็นอย่างดี

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอัครสุนทร พระพุทธเลิศหล้านภาลัย

การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรม

1. สถานการณ์ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แผ่นดินอยู่เย็นเป็นสุข ทรงยอมรับไม่ตรีกับพม่าข้าศึก จึงทรงมีเวลาที่จะฟื้นฟูงานศิลปวัฒนธรรมสืบต่อจากสมเด็จพระบรมชนกนาถ

2. ความเข้าใจในปัญหา ประเทศไทยตกอยู่ในภาวะสงครามมาก่อนเสียกรุงศรีอยุธยา ในสมัยกรุงธนบุรีต้องต่อสู้เพื่อประกาศอิสรภาพและปราบปรามการแบ่งแยกเป็นก๊กเป็นเหล่า ถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชก็ยังมีการพระราชสงครามอีกถึง 7 ครั้ง จิตใจของประชาชนจึงเคร่งเครียดมองเห็นการรบราฆ่าฟันเป็นเรื่องธรรมดา ดังนั้นเมื่อบ้านเมืองเข้าสู่ภาวะปกติแล้ว การฟื้นฟูจิตใจของประชาชนให้อ่อนโยนลงจึงเป็นเรื่องจำเป็นของการปกครองประเทศ

LIRT

3. การดำเนินงาน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้ทรงฟื้นฟูจิตใจของประชาชนโดยอาศัยสื่อ 2 ประการคือ พระบรมพุทธานุภาพและงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมการส่งเสริมพระบรมพุทธานุภาพนั้น มีการปรับปรุงการศึกษาพระปริยัติธรรมจากเปรียญตรีโทเอกเป็นเปรียญ 1-9 ประโยค ทรงก่อสร้างปฏิสังขรณ์พระอารามหลวงต่าง ๆ ที่สำคัญคืออรุณราชวราราม ทรงสร้างพระอุโบสถ พระระเบียง และพระวิหารอย่างวิจิตรบรรจง ในรัชกาลได้ออกแบบพระพุทธรูปปางค์สูงถึง 1 เส้น 13 วาเศษ ประกอบไปด้วยพระปางค์ทิศทั้ง 4 ด้าน ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบเป็นถ้วย จาน ชาม ต่าง ๆ ประกอบกันเป็นลวดลาย ได้ก่อรากฐานเริ่มลงมือก่อสร้างแล้วก็พอดีสิ้นรัชกาล การปฏิบัติหน้าที่สำคัญอีกประการ คือการฟื้นฟูพิธีวิสาขบูชาเป็นงานสำคัญของชาติถึง 3 วัน 3 คืน จึงมีพระราชกำหนดข้อความบางตอนว่า

แต่นั้นสืบไปถึง ณ วันเดือนหกขึ้นสิบสี่ค่ำสิบห้าค่ำแรมหนึ่งค่ำ เป็นวันพิธีวิสาขบูชาอันกษัตริย์ใหญ่ พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจะทรงรักษาพระอุโบสถศีล เสนอพระสงฆ์สามวัน ปลอยสัตว์สามวัน ห้ามมิให้ผู้ใดฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเสพสุรา มรัยในสามวัน ถวายประทีปตั้งโคมแขวนเครื่องสักการะบูชา... ฝ่ายพระราชาชนชั้นสูงรักษาพระอุโบสถศีลถวายบิณฑบาต ทำทานปลอยสัตว์ตามศรัทธาทั้งสามวันดูจวันตรุษ เริงร่ารื่นเริงเพลแล้วมีพระธรรมเทศนาในอาราม ครั้นเพลบ่ายให้ตักแต่งเครื่องสักการะบูชาพวงดอกไม้มาลากระทำให้วิจิตรต่าง ๆ รูปเทียนชวาลาธงผ้าธงกระดาษออก ป้ายพระอารามบูชาพระรัตนตรัย... ครั้นเพลค่ำให้บูชาพระรัตนตรัยด้วยเครื่องบูชา ประทีปโคมตั้งโคมแขวนจนทุกหน้าร้านโรงเรือนและเรือแพทุกแห่งทุกตำบล ให้ฆราวาสทำดังกล่าวนั้นจนครบสามวัน... พระภิกษุที่เป็นธรรมกถึกจะมีจิตปราศจากโลก อกามิส ให้ตั้งเมตตาศรัทธาเป็นปุเรจาริก จงสำแดงธรรมเทศนาให้พระสงฆ์สามเณร โดะสัพบุรุษฟังโดยอันควรแก่ราตรีวันนั้นทุกอาราม ให้กระทำตามพระราชบัญญัติ ประกาศมานี้เสมอไปทุกปีอย่าให้ขาด ถ้าฆราวาสพระสงฆ์และสามเณรรูปใดเป็นพาล วิริตคะนองหยาบช้าหาไม่ศรัทธาไม่ กระทำความอันมิชอบให้เป็นอันตรายแก่ผู้กระทำ วิสาขบูชาในวันกษัตริย์ใหญ่นี้ ก็ให้ร้อยแขวงนายบ้านนายอำเภอกำชับตรวจตราสอดแนม บกมเอาตัวผู้กระทำผิดให้จงได้...

LIRT

ส่วนการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมนั้น อาจกล่าวได้ว่ารัชสมัยรัชกาลที่ 2 เป็นยุคทองของงานศิลปวัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นศิลปินตัวพระองค์เอง หลายด้านหลายสาขา คือวรรณคดี ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และดุริยางคศิลป์ ทรงพระราชนิพนธ์บางตอนของรามเกียรติ์ โดยปรับปรุงจากของเดิมให้ประณีตไพเราะจับใจ บางตอนของบทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน และบทละครเรื่องอิเหนา ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นบทละครที่ดีที่สุดในของไทย กล่าวคือดีทั้งเนื้อเรื่อง ดีทั้งบทเจรจา ดีทั้งการยกย่องว่าเป็นบทละครที่ดีที่สุดในของไทย กล่าวคือดีทั้งเนื้อเรื่อง ดีทั้งบทเจรจา ได้ตอบที่เข้าถึงธรรมชาติของมนุษย์ ดีทั้งแง่คิดเชิงปรัชญา และดีทั้งสำนวนกลอน งามแก่สลักไม้ฝีมือพระหัตถ์ได้ปรากฏผลงานอยู่ที่บ้านทวารพระวิหารหลวงวัดสุทัศน์เทพวราราม ทรงสลักไม้เป็นลายเครือเถา มีสัตว์ป่าจตุบาททวิบาทออกโลดโล่กันราวกับมีชีวิต และในด้านดุริยางคศิลป์เล่าก็ปรากฏว่าทรงเชี่ยวชาญในการบรรเลงซอสามสาย เพลงพระราชนิพนธ์ที่เลื่องลือในหมู่ครูบาอาจารย์ทางดุริยางคศิลป์ไทย คือเพลงสรรเสริญพระจันทหรือบุหลันลอยเลื่อน ในรัชกาลที่ 6 โปรดให้เชิญเพลงนี้ออกมาทำเป็นโน้ตสากลใช้เป็นเพลงสรรเสริญพระบารมีสำหรับกองเสือป่า จึงเรียกย่อ ๆ ว่าเพลงสรรเสริญเสือป่า

3. สิ่งที่ช่วยสนับสนุนหรืออุปสรรค การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย นับว่าได้รับความสำเร็จด้วยเพราะพระพุทธศาสนานี้เป็นส่วนหนึ่งของชีวิต คนไทยสมัยนั้นจึงให้การสนับสนุนเป็นอย่างดี ส่วนงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงลงร่วมปฏิบัติด้วยพระองค์เองในฐานะศิลปินผู้หนึ่ง การสนับสนุนจากราชสำนักและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่จึงเป็นไปอย่างเข้มแข็งเป็นธรรมดา

4. ผลงาน ความเจริญก้าวหน้าของศาสนจักรในปัจจุบัน ต้องถือว่ามีความมาจากการส่งเสริมของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โดยเฉพาะในด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม และงานศิลปวัฒนธรรมก็เป็นปัจจัยอย่างหนึ่งในความมั่นคงชาติ ทำให้เกิดเอกลักษณ์ของชาติ มีลักษณะเฉพาะของตนเอง ทำให้เกิดความรักความหวงแหนในความเป็นชาติของตน เป็นแรงต่อต้านวัฒนธรรมที่ไม่ดีของต่างชาติ และปรากฏฐานให้คนรุ่นปัจจุบันได้คิดประดิษฐ์เพิ่มเติม หรือดัดแปลงของเดิมให้เข้ากับกาลสมัย แต่ยังคงรักษาวิญญูณแบบไทยไว้ได้ตลอดมา

LIRT

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาเจ้าอยู่หัว

การสร้างและซ่อมถาวรวัตถุของบ้านเมือง

1. สถานการณ์ทั่วไป ในรัชกาลอันยาวนานถึง 26 ปีเศษของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้จะเกิดความไม่สงบเรียบร้อยในเมืองประเทศราชด้านมลายูและเวียงจันทน์ ตลอดจนต้องทรงทำสงครามกับญวนยืดเยื้อร่วม 10 ปีเพื่อรักษาอิทธิพลในประเทศเขมร ได้ทรงสนพระราชหฤทัยในการเพิ่มพูนเงินในท้องพระคลัง ด้วยการค้าระหว่างประเทศที่ทรงถนัดมาตั้งแต่รัชกาลก่อน และทรงปรับปรุงการเก็บภาษีอากรให้รัดกุมมากขึ้น ดังนั้นจึงทรงสามารถสร้างและปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุต่างๆไว้มากมาย ประกอบกับเป็นระยะเวลาที่เครื่องก่อสร้างต่างๆในสมัยรัชกาลที่ 1 เริ่มชำรุดหักพังตามกาลเวลา จึงเป็นสาเหตุหนึ่งให้ต้องทรงบูรณะปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุเหล่านั้น

2. ความเข้าใจในปัญหา ถาวรวัตถุต่างๆของบ้านเมือง เช่น ป้อมค่าย อาวุธยุทโธปกรณ์ เรือรบ ปราสาทราชฐาน พระอารามต่างๆ ล้วนแต่เป็นปัจจัยสำคัญของพระมหากษัตริย์ จำเป็นที่จะต้องซ่อมแซมหรือก่อสร้างเพิ่มเติมให้บริบูรณ์มั่นคง ประกอบกับฐานะทางเศรษฐกิจของประเทศมั่นคงพอที่จะสนองนโยบายเรื่องนี้ได้

3. การดำเนินงาน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนพระราชหฤทัยในการสร้างถาวรวัตถุไว้ให้แก่บ้านเมืองเป็นจำนวนมาก ดังอาจแบ่งแยกประเภทได้คือ

3.1 ถาวรวัตถุสำหรับบำรุงพระพุทธศาสนา ได้แก่พระอารามหลวง ที่ทรงสถาปนาใหม่ 3 วัดคือ วัดเฉลิมพระเกียรติ วัดเทพธิดา และวัดราชนัคดา นอกจากนั้นเป็นการปฏิสังขรณ์วัดเก่าถึง 33 วัด พระอารามเดิมที่มีความสำคัญยิ่งและทรงซ่อมแซมเกือบจะเรียกได้ว่าสร้างใหม่ทั้งวัดได้แก่ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นการซ่อมใหญ่ครั้งสำคัญที่สุดทั่วทั้งวัด ถัดมาคือ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ซึ่งทรงใช้เวลาซ่อมและสร้างอยู่ถึง 16 ปี โดยตั้งพระราชหฤทัย จะให้เป็นสถานที่ศึกษาสรรพวิทยาการด้วยตนเองดุจมหาวิทยาลัยเปิดในปัจจุบัน ในวัดจึงมีศิลาจารึกประดับตามฝาผนัง มีรูปหล่อด้วย

LIRT

ดิบูก มีแผนผังแผนที่ มีสวนต้นไม้สมุนไพร วิชาที่ผู้สนใจสามารถมาศึกษาค้นคว้าได้ด้วยตนเองนั้นมีถึง 8 สาขาวิชา คือประวัติศาสตร์ ตำรายา อนามัยบุคคล ประเพณี วรรณคดี สุภาษิต ทำเนียบนามต่าง ๆ และพระพุทธศาสนา วัดสำคัญอื่น ๆ ที่ทรงซ่อมคือ วัดสุทัศน์-เทพวราราม วัดราชโอรส วัดอรุณวราราม วัดสระเกศวรวิหาร และวัดมหาธาตุ

3.2 ถาวรวัตถุที่ทรงสร้างซ่อมเฉลิมพระราชอิริยาบถ ได้แก่พระราชมณเฑียรในหมู่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระมหารมณเฑียรหมู่พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ ศาลาลูกขุนใน คลัง ห้องเครื่อง ทิมดาบ โรงปืนใหญ่ ประตูประราชวัง หอกลอง และประตูพระนคร

3.3 ถาวรวัตถุที่ทรงสร้างสำหรับรักษาราชอาณาเขต ได้แก่ป้อมรักษาแม่น้ำเจ้าพระยาที่เมืองนครเขื่อนขันธ์ และเมืองสมุทรปราการ เพิ่มเติมจากของเดิมจำนวนหลายป้อม นอกจากนั้นยังมีป้อมที่เมืองสมุทรสาคร เมืองสมุทรสงคราม และเมืองฉะเชิงเทรา ทรงสร้างเมืองป้อมปราการเป็นเมืองหน้าคิก 3 เมือง คือเมืองกาญจนบุรี เมืองจันทบุรี และเมืองสงขลา นอกจากนั้นยังมีเรือที่ใช้ในการสงคราม มีทั้งเรือที่แล่นในแม่น้ำ 24 ลำ เรือสำหรับอำพลเรือเรียกว่ากำปั่นแปดง 31 ลำ และเรือกำปั่นแล่นใบในทะเลอีก 12 ลำ ส่วนปืนใหญ่ก็โปรดให้หาช่างหล่อเหล็กมาจากเมืองจีนมาสร้างปืนใหญ่เหล็กขึ้นเป็นจำนวนมาก

3.4 ถาวรวัตถุที่ทรงสร้างสำหรับบำรุงบ้านเมือง คือการตั้งเมืองในส่วนภูมิภาคขึ้นใหม่ถึง 25 เมือง และขุดแต่งคลองสุนัขหอนในแขวงเมืองสมุทรสาครกับสมุทรสงคราม คลองบางบอนในแขวงเมืองธนบุรี และคลองบางขนากในแขวงพระนครกับเมืองฉะเชิงเทรา ทำให้สะดวกในการคมนาคมและเกิดประโยชน์ด้านกสิกรรมมาก

4. บัณฑิตในการดำเนินงาน คือการสะสมพระราชทรัพย์ไว้อย่างเพียงพอในการบูรณะปฏิสังขรณ์บ้านเมือง

5. ผลงาน คือมรดกที่เราเห็นในกรุงรัตนโกสินทร์ในส่วนใหญ่ เนื่องมาจากพระเดชพระคุณแห่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวแทบทั้งสิ้น

LIRT

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอภยวชิราวุธ

การรักษาเอกราชของชาติและรับความเจริญของตะวันตก

1. สถานการณ์ ภัยจากลัทธิล่าอาณานิคมได้แผ่ขยายมาถึงทวีปเอเชีย ประเทศที่เคยเจริญยิ่งใหญ่อันเดียต้องตกเป็นอาณานิคมของมหาอำนาจชาติตะวันตก และภัยนั้นได้มาประชิดถึงประเทศไทยโดยตรง

2. การเข้าใจปัญหา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเข้าพระราชหฤทัย ถึงปัญหาเฉพาะหน้าของประเทศเป็นอย่างดีว่า การที่จะดื้อปัดประตูเมืองไม่ยอมติดต่อกับประเทศมหาอำนาจนั้น ก็จะต้องถูกบังคับด้วยกำลังซึ่งมีแสนยานุภาพยิ่งใหญ่มากกว่าประเทศไทย ดังนั้นจึงจำเป็นต้องดำเนินวิเทโศบายด้วยการทูต ยอมประนีประนอมเสียผลประโยชน์ส่วนน้อย เพื่อแลกกับผลประโยชน์ส่วนใหญ่คือเอกราชของชาติไว้ พร้อมกันนั้นก็ทรงยอมรับวิชาการและเทคโนโลยีของตะวันตกเข้ามาใช้ เพื่อเร่งรัดปรับปรุงประเทศให้เจริญเท่าเทียมกับเขา

3. การเตรียมการกลยุทธ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเตรียมแก้ไขสถานการณ์ด้วยการศึกษาภาษาอังกฤษ เพื่อเป็นสื่อในการทำความรู้จักและเข้าใจโลกตะวันตก ทรงเป็นมิตรกับชาวตะวันตก และทรงพยายามใช้ยุทธวิธีทางการทูตแทนการใช้กำลังเข้าต่อต้าน

4. บัจจยที่สนับสนุน อาจกล่าวได้ว่าเป็นโชคของประเทศไทยก็ได้ ที่ทำให้เจ้าฟ้ามงกุฎไม่ได้ทรงสืบราชสมบัติต่อจากสมเด็จพระบรมชนกนาถรัชกาลที่ 2 โดยกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ พระราชโอรสพระองค์ใหญ่ซึ่งมีอิทธิพลในการบริหารราชการแผ่นดิน ได้รับอัญเชิญขึ้นเสวยราชย์เป็นเวลา 26 ปี จึงเป็นโอกาสให้พระภิกษุเจ้าฟ้ามงกุฎได้ทรงมีเวลาศึกษาวิชาการสมัยใหม่ ได้เสด็จจาริกไปนมัสการปูชนียสถานสำคัญ ๆ ในส่วนภูมิภาค ทำให้ทรงทราบถึงสภาพของบ้านเมืองและทุกข์สุขของประชาชนเป็นอย่างดี เท่ากับเป็นการเตรียมพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงพระปรีชาสามารถในเวลาต่อมา

5. ผลในการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจ ได้ทรงยินยอมทำสนธิสัญญาพันธมิตรและการค้ากับชาติต่าง ๆ แม้ประเทศไทยจะเป็นฝ่ายเสียเปรียบที่ถูกจำกัดอำนาจการกำหนด

LIRT

อัคราภาสีสุลการ และยอมรับสิทธิสภาพนอกอาณาเขต คือให้มีศาลกงสุลพิจารณาตัดสินในบังคับของตนได้ และเป็นสนธิสัญญาที่ไม่กำหนดอายุ แต่มีผลทำให้เลิกการค้าผูกขาดของทางราชการเป็นระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม การค้าขายและฐานะของประชาชนดีขึ้นมาก มีการปลูกข้าวเป็นสินค้าออก แทนที่จะใช้บริโภคภายในประเทศเท่านั้น และที่สำคัญคือทำให้ไทยสามารถรักษารูปไทยของชาติไว้ได้จนปัจจุบัน

ทั้งนี้ขอได้โปรดอ่านบางตอนของหนังสือ “เล่าเรื่องพระจอมเกล้าฯ” โดย ท. กล้วยไม้ ณ อยุธยา (โรงพิมพ์กัณฑ์ประดิษฐ์ พระนคร, พ.ศ. 2508 หน้า 16-18) ดังนี้

“ในแง่การทูต พระจอมเกล้าฯ ทรงเป็นการทูตที่เลอเลิศคนหนึ่งของไทยเท่าที่เคยมีมา ทรงดำเนินวิเทโศบายอย่างฉลาดสุขุมคัมภีรภาพ และทรงทำงานอย่างมีแผนการ เช่น เริ่มต้นก็ทรงคิดอ่านสนิทสนมกับผู้สำเร็จราชการประจำปีนั่ง ต่อไปก็ขยายความสนิทสนมออกไปถึงสิงคโปร์ ฮังกิง และในที่สุดก็ถึงองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถกรุงอังกฤษ และตลอดไปทั่วโลก เช่น เคยมีพระราชสาส์นถึงประธานาธิบดีลินคอนแห่งสหรัฐอเมริกา ขอส่งช่างไปช่วยในงานสงครามกลางเมืองเมื่อเลิกทาส การที่ทรงมีสัมพันธไมตรีกับประเทศอังกฤษเป็นอย่างดีตลอดพระชนม์ชีพ ทำให้อังกฤษระอวยแก่ใจที่รุกรานประเทศไทยอย่างรุนแรงและซึ่ง ๆ หน้า และการดำเนินชั้นเชิงทางการทูตของพระองค์ก็ทรงตระหนักรู้ ถึงแสนยานุภาพทางทหารของประเทศไทยว่า มีหนุนหลังพระองค์เพียงใด พระราชหัตถเลขาฉบับหนึ่งถึงนายโอบาเรต์กงสุลฝรั่งเศสประจำประเทศไทยก็มีข้อความกล่าวว่า “ชนที่อ่อนแอนี้ย่อมไม่พึงถือว่าเป็นศัตรูของใคร ถึงแม้ว่าจะบ้าคลั่งไปก็ไร้ประโยชน์ เพราะรังแต่จะถูกหว่านล้อมความสงบสุขเท่านั้น” ดังนั้นเมื่อมีกรณีพิพาทระหว่างประเทศเกิดขึ้น จึงทรงแก้ไขอย่างรอบคอบ ดังพระราชหัตถเลขาถึงองค์พระนโรดม พระเจ้าแผ่นดินเขมร เมื่อ พ.ศ. 2407 ตอนหนึ่งมีความว่า “บ้านเมืองอำนาจน้อยมาพัวพันกับอำนาจใหญ่ ไม่ได้พูดจากันให้เข้าใจก่อน จะทำไปกลัวผิด ๆ ชอบ ๆ ต้องรอรอฟังราชการให้แน่ใจก่อนจึงได้ร็รมา...” และพระราชหัตถเลขาฉบับเดียวกันนี้ ทรงแสดงถึงวิธีป้องกันการกดขี่จากมหาประเทศโดยพยายามให้เขาเกิด

LIRT

ศิริโอตตปัดปะตั้งความว่า “...ก็กรุงเทพฯ มีกงสุลมาประจำอยู่ 8 บ้าน 8 เมือง เมื่อมีการเกี่ยวข้องถึงกันประการใดบ้าง กงสุลเมืองอื่นก็เป็นพยานรู้เห็นอยู่มาก ใครจะมาทำเกิน ๆ ผิดกฎผิดหมาย แลยุติธรรมไปก็ละอายกันอยู่การก็ค่อยยังชั่ว...” วิธีการเช่นนี้ ปรากฏอยู่อีกแห่งหนึ่งในพระราชหัตถเลขาถึงพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ ราชทูตไปประเทศฝรั่งเศสเพื่อเจรจาเรื่องบ้านเขตแดนไทย กำหนดพิภพกัณฑ์ตราภาษีศุลกากรขาเข้าของภาษีสุราและฟองกล้าวโทษความประพฤตินายโอบาเรต์กงสุลฝรั่งเศส มีข้อความตอนหนึ่งว่า “...ถ้าเอมเปร่อจะว่าผิด ๆ ไปโกง ๆ ไปข้าพเจ้าเข้าใจว่า ความอายไม่ตกอยู่กับข้าพเจ้า จะต้องอยู่กับเอมเปร่อเอง เพราะเมืองเราเป็นเมืองน้อย จะรู้ที่ทำอะไร แต่การที่ทูตไปว่ากระไรก็แข็งข่มฉาวแล้ว ใคร ๆ เขาก็รู้” การดำเนินการทูตเช่นนี้ในที่สุดก็ได้ผลสมพระราชประสงค์ ในรัชกาลได้มีการส่งราชทูตพิเศษไปยุโรปถึง 4 คน คือทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ส่งพระยามนตรีสุววงศ์ และพระยาศรีพิพัฒน์ เป็นราชทูตพิเศษไปสู่ราชสำนักอังกฤษ เมื่อ พ.ศ. 2400 และ 2403 ส่งพระยาศรีพิพัฒน์ และพระสุรวงศ์ไวยวัฒน์ไปสู่ราชสำนักฝรั่งเศส เมื่อ พ.ศ. 2403 และ 2410 และนอกจากนั้นก็ยังได้ทรงตั้งกงสุลสยามประจำต่างประเทศอีกหลายแห่ง

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงนิพนธ์เทศนาพระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้ตอนหนึ่งว่า “...กำลังภายนอกนี้เป็นเหตุเปลี่ยนแปลงความเป็นไปของราชอาณาจักรนี้ สงครามที่เคยมีกับพม่าบ้างญวนบ้างก็เป็นอันสงบลงไป พลรบพหะนะนาวาศาสตราวุธยุทธภัณฑ์อันเป็นกำลังทำศึกก็เป็นของล่วงสมัย ความเข้าใจในอุบายดำเนินราชการรักษากันเมืองตามที่เคยก็กลับเป็นเลื่อยล้าเมื่อรวบเกล้าก็เท่ากับแปลงอาณาจักรใหม่ พระองค์เสด็จเถลิงราชสมบัติเหมาะแก่เวลาตรงกับชาติของพระราชอาณาจักรหากันดาลให้เป็นไป...” พระนิพนธ์นี้น่าจับใจมากได้ทรงเน้นให้เห็นถึงอิทธิพลของอารยธรรมตะวันตกที่บ่าหลังไหลเข้ามาสู่ราชอาณาจักรไทย และถ้าไม่ระมัดระวังให้ดีแม้เพียงน้อยเดียว ชาติไทยทั้งชาติก็จะถูกอารยธรรมเหล่านั้นท่วมท้นจนถึงแก่ความตายได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการยึดครองบ้านเมืองชาวตะวันออกด้วยการอ้างว่าจะนำอารยธรรมอันเจริญมาให้ ดังนั้นพระราชภาระอันใหญ่ยิ่งประการแรกของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็คือการรักษาเอกราชของชาติ”

LIRT

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การปฏิรูประบบบริหารราชการแผ่นดิน และการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของราชอาณาจักร

1. สภาพการณ์ทั่วไป ภัยจากสิทธิล่าอาณานิคมของมหาอำนาจชาติตะวันตกยังพัดกระหน่ำไปแทบทั่วโลก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงต้องทรงดำเนินรัฐาภิบาลโนบายเช่นเดียวกับสมเด็จพระบรมชนกนาถ คือดำเนินการทูตแบบยอมประนีประนอม เสียผลประโยชน์ส่วนน้อยเพื่อแลกอธิปไตยของชาติไว้ พร้อมกันนั้นก็ทรงเร่งพัฒนาประเทศไปสู่ความเจริญอย่างรีบด่วน ซึ่งพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์นี้ ได้ทรงบำเพ็ญเป็นผลดีแก่ประเทศชาติทุกด้านทุกสาขา พันต่อการพรรณนาให้ครบถ้วน จึงจำเป็นขออัญเชิญเฉพาะพระราชกรณียกิจเรื่องทรงปฏิรูประบบบริหารราชการแผ่นดิน และการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของราชอาณาจักร มาบรรยายโดยสรุป

2. การมองและเข้าใจปัญหา เรื่องการปฏิรูประบบบริหารราชการแผ่นดินมีความสำคัญและจำเป็นอย่างรีบด่วนที่จะต้องทำ ก่อนที่จะปรับปรุงส่วนราชการแต่ละส่วนต่อไป เพราะการบริหารราชการแบบจตุสดมภ์คือแบ่งออกเป็นราชการทหารและราชการพลเรือน ราชการทหารมีสมุหพระกลาโหมเป็นอัครเสนาบดี ราชการพลเรือนมีสมุหนายกเป็นอัครเสนาบดี แบ่งส่วนราชการออกเป็น 4 แผนก คือ เวียง วัง คลัง นา มีเสนาบดีเป็นผู้รับผิดชอบ ถือปฏิบัติมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เป็นเวลาถึง 400 ปี การแบ่งส่วนราชการดังกล่าวก็ค่อย ๆ สับสนก้ำก่ายอำนาจซึ่งกันและกัน จนแยกไม่ออกว่าเป็นราชการทหารหรือราชการพลเรือน เช่น สมุหพระกลาโหมซึ่งเป็นทหารแต่ต้องรับผิดชอบในการปกครองส่วนภูมิภาคทางบกได้ ต่อมาสมัยหนึ่งมีความต้องการจะลดอำนาจในการปกครองของสมุหพระกลาโหมลง จึงแบ่งหัวเมืองชายทะเลตะวันออกให้กรมท่าหรือคลังปกครอง สมุหนายกซึ่งรับผิดชอบราชการพลเรือนก็ต้องเป็นแม่ทัพออกงานราชการ

LIRT

สงครามเหมือนทหารทั่วไป ดังเช่นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มหาราช ขณะทรงดำรงตำแหน่งเจ้าพระยาจักรีที่สมุหนายก ก็ต้องทรงเสด็จออกบัญชาการทัพตลอดเวลา แม้จนกระทั่งล่วงเข้ารัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เจ้าพระยาบดินทรเดชาสมุหนายกก็ต้องเป็นแม่ทัพไปราชการสงครามประเทศลาว ประเทศเขมร และประเทศญวน เป็นเวลารวม 10 กว่าปี การมีเสนาบดีน้อยตำแหน่งจึงไม่เพียงพอต่อการปฏิบัติราชการซึ่งมีภารกิจแปลก ๆ ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นทุกขณะ

ส่วนการรวมอำนาจการปกครองสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวให้แก่ราชอาณาจักรนั้นเล่า ก็เป็นการต่อต้านลัทธิลัทธิอำนาจนิยมโดยตรง เพราะแต่เดิมประเทศไทยมีการปกครองแบบจักรวรรดินิยม (EMPIRE) คือมีเมืองหลวง เมืองชั้นใน เมืองชั้นนอก และเมืองประเทศราช การปกครองจึงมีลักษณะหลวม ๆ โดยเฉพาะหัวเมืองประเทศราชนั้น มีอิสรภาพในการปกครองตนเองเกือบสมบูรณ์ เป็นแต่แสดงว่ายอมอยู่ภายในอิทธิพลของเมืองหลวง ด้วยการส่งเครื่องราชบรรณาการเป็นเครื่องหมายแสดงความอ่อนน้อม เดินทางมาร่วมพิธีการสำคัญ ๆ ส่งกำลังทหารและเสบียงอาหารให้เมืองหลวงเมื่อเกิดความไม่สงบหรือการสงคราม พร้อมกันนั้นก็ได้รับความคุ้มครองมิให้ชาติอื่นมาเบียดเบียน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพยายามสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของชาติให้ประเทศเป็นราชอาณาจักร (KINGDOM) อันหนึ่งอันเดียวกัน ด้วยระบบการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล กล่าวคือรวมหมู่บ้านขึ้นเป็นตำบลหลาย ๆ ตำบลรวมเป็นอำเภอ จากอำเภอเป็นเมือง จากเมืองเป็นมณฑลเทศาภิบาล และจากมณฑลก็ขึ้นตรงต่อกระทรวงมหาดไทย ค่อย ๆ เลิกระบบกินเมืองและเมืองประเทศราชที่ละเล็กละน้อยจนสำเร็จ

3. การเตรียมการและกลยุทธ์ ในเรื่องการปฏิรูประบบบริหารราชการแผ่นดิน สมเด็จพระปิยมหาราชทรงดำเนินการอย่างสุขุมคัมภีรภาพ กล่าวคือได้โปรดให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ เสด็จไปช่วยงานกิลดองรัชกาลสมเด็จพระบรมราชินีวิกตอเรีย ครบ 50 ปี ณ ประเทศอังกฤษ ตรัสสั่งให้ไปพิจารณาแบบคณะเสนาบดีในยุโรป ว่าเขาเอาอะไรเป็นหลักในการกำหนดตำแหน่ง

LIART

ซึ่งในที่สุดก็ได้ทรงกำหนดรูปแบบกระทรวงที่จะปฏิรูปทั้งเก่าและใหม่ รวมเป็น 12 กระทรวงด้วยกัน แต่ในขั้นแรกยังเรียกว่ากรมตามเดิมคือ กรมมหาดไทย กรมพระกลาโหม กรมท่า กรมวัง กรมเมือง กรมนา ทั้ง 6 กรมนี้ เป็นกรมเดิมเป็นแต่เปลี่ยนหน้าที่ไปบ้าง คือกรมพระกลาโหม ยังคงบังคับบัญชาหัวเมืองบักซ์ใต้ และเมืองมลายู ประเทศราช กรมท่า ว่าการต่างประเทศอย่างเดียวไม่ต้องว่าหัวเมือง กรมใหม่อีก 6 กรมคือ กรมพระคลัง กรมยุติธรรม กรมยุทธนาธิการ มีหน้าที่ตรวจตราจัดการในกรมทหารบกทหารเรือ กรมธรรมการ กรมโยธาธิการ และกรมมรุชาธิการ มีหน้าที่รักษาพระราชลัญจกร รักษาพระราชกำหนดกฎหมายและหนังสือราชการทั้งปวง ซึ่งขอให้รายละเอียดใน “พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชาธิบาย แก่ไขการปกครองแผ่นดิน”

ปรากฏมีพระราชดำริเกรงว่าถ้าประกาศตั้งเสนาบดี 12 ตำแหน่ง ตามกำหนดใหม่ทันที จะไม่เป็นการเรียบร้อย เพราะกรมต่าง ๆ อันจะรวมเข้าในกระทรวงเสนาบดีแบบใหม่ยังเป็นกรมอิสระโดยมาก ทั้งตัวผู้ซึ่งจะเป็นเจ้ากระทรวงใหม่ก็ยังไม่คุ้นเคยกับหน้าที่เสนาบดี จึงทรงทดลองระเบียบการที่จะจัดใหม่และฝึกหัดผู้ซึ่งจะเป็นเสนาบดีขึ้นใหม่ตั้งแต่ พ.ศ. 2431 โปรดให้จัดที่ประชุมเสนาบดีขึ้นที่มุขกระสันพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ให้เสนาบดีเก่ากับทั้งผู้ที่จะเป็นเสนาบดีใหม่เข้าไปประชุมกัน และเสด็จลงประทับเป็นประธานในที่ประชุมสัปดาห์ละครั้ง ถ้ามีราชการมากก็ประชุมติดต่อกันไปคราวละหลายคืนก็มี จนถึงวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2435 จึงมีพระบรมราชโองการสถาปนากระทรวงและเสนาบดีเป็นทางราชการ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, เทศาภิบาล, สำนักพิมพ์คลังวิทยา พระนคร, พ.ศ. 2495 หน้า 4-5)

ส่วนเรื่องการจัดตั้งมณฑลเทศาภิบาลปกครองท้องที่ เดิมก่อน พ.ศ. 2437 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดให้รวมกลุ่มจังหวัดขึ้นนอกเข้าเป็นมณฑลรวม 6 มณฑลด้วยกันคือ มณฑลลาวเฉียงต่อมาเรียกมณฑลพายัพ มณฑลลาวพวนต่อมาเรียกมณฑลอูตร มณฑลลาวท้าวต่อมาเรียกมณฑลอุบล มณฑลเขมรต่อมาเรียกมณฑลบูรพา มณฑลลาวกลางต่อมาเรียกมณฑลนครราชสีมา และมณฑลภูเก็ต ผู้ปกครอง

มณฑลเรียกข้าหลวงใหญ่ ยกเว้นมณฑลอุดรกับมณฑลอุบล มีพระเจ้าน้องยาเธอออกไปปกครอง จึงโปรดให้เรียกชื่อเป็นพิเศษว่า ข้าหลวงต่างพระองค์ สำเร็จราชการมณฑล ตั้งแต่ พ.ศ. 2437 เป็นต้นมาได้เริ่มตั้งมณฑลเทศาภิบาลขึ้น จึงรวมมณฑลเดิม 6 มณฑล เป็นมณฑลเทศาภิบาลด้วย จนในที่สุดมีมณฑลทั้งสิ้น 21 มณฑล ผู้ปกครองเรียกว่า ข้าหลวงเทศาภิบาล สำเร็จราชการมณฑล ถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเปลี่ยนเป็น สมุหเทศาภิบาลมณฑล เหมือนกันหมด

4. อุปสรรคของการปฏิรูประบบบริหารราชการแผ่นดิน สรุปได้ว่าเป็นการฟื้นความเคยชินของข้าราชการและประชาชนทั่วไป อันได้ยึดถือเป็นประเพณีถือปฏิบัติติดต่อกันมาถึง 400 ปี การเปลี่ยนแปลงแบบใหม่จะได้รับผลดีหรือไม่ก็ยังไม่ทราบ และที่สำคัญคือเป็นการกระทบกระเทือนผลประโยชน์ที่ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เคยได้รับหลายด้านหลายประการ คือกระทบกระเทือนทั้งเกียรติภูมิ อำนาจ และเงินทอง ส่วนอุปสรรคสำคัญของการจัดตั้งมณฑลเทศาภิบาล คือปัญหาเรื่องตัวบุคคลที่จะมีความรู้ความสามารถเพียงพอออกไปรับราชการต่างพระเนตรพระกรรณ การจัดสรรบุคคลออกไปเป็นสมุหเทศาภิบาลต้องพิจารณาในวงกว้างไม่เฉพาะแต่ข้าราชการกระทรวงมหาดไทย สมุหเทศาภิบาลจึงมาจากผู้เคยดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูต อธิบดีผู้พิพากษา แม่ทัพ กษัตริย์ และแม่กระทั้งข้าราชการชั้นผู้น้อย มณฑลก็ต้องตั้งโรงเรียนเปิดการฝึกอบรมกันขึ้นเอง จนเกิดโรงเรียนขนาดเล็กเพื่อฝึกหัดวิชาข้าราชการพลเรือนในเวลาต่อมา อุปสรรคอีกประการคือปัญหาเรื่องงบประมาณ โดยที่งบประมาณแผ่นดินขณะนั้นมีจำกัด และระบบมณฑลเทศาภิบาลเป็นการเลิกระบบกินเมือง คือเจ้าเมืองต้องหาผลประโยชน์จากการเก็บค่าธรรมเนียมหรือได้ส่วนลดจากภาษีอากร มาเป็นรับพระราชทานเงินเดือนแทน การขอสร้างที่ทำการก็ติดการขอกำหนดตำแหน่งอัตราใหม่ก็ติด จึงเป็นเรื่องยากลำบากมาก จนกระทั่งบางมณฑลขอทดลองเลิกระบบเจ้าภาษีนายอากรโดยให้ทางราชการเก็บภาษีอากรแทน ทำให้เกิดรายรับมากกว่าเดิม กระทรวงพระคลังมหาสมบัติจึงยินยอมผ่อนปรนเรื่องการสร้างสถานที่ราชการ และขอกำหนดอัตราเงินเดือนสำหรับตำแหน่งข้าราชการที่จำเป็น

LIRT

อุปสรรคที่สำคัญที่สุดคือ ระบบมณฑลเทศาภิบาลนี้เป็นการเลิกระบบเมื่อ
 ประเทศราชการดำเนินงานจึงต้องทำอย่างสุขุมรอบคอบที่สุด เริ่มตั้งแต่ส่งข้าราชการ
 กรุงเทพฯ ขึ้นหรือลงไปช่วยเจ้าผู้ครองนครปฏิบัติราชการ เรียกว่าข้าหลวงประจำหัวเมือง
 แต่เจ้าผู้ครองนครยังมีอิสระภายใน โดยเฉพาะไม่ต้องส่งภาษีอากรที่เก็บได้ให้แก่กรุงเทพฯ
 ประกอบกับเป็นดินแดนที่มหาอำนาจชาติตะวันตกสนใจที่จะยื้อแย่งไป เพราะมีความอุดม
 สมบูรณ์เป็นอย่างมาก เมื่อจัดตั้งมณฑลเทศาภิบาลขึ้นแล้วและจะยกเลิกระบบเมื่อ
 ประเทศราช จึงต้องทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป มีข้อบังคับการปกครองเป็นพิเศษ เช่น
 “กฎเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยเป็นข้อบังคับสำหรับการปกครองมณฑลตะวันตกเฉียง
 เหนือ ร.ศ. 119” (พ.ศ. 2443) มณฑลนี้คือมณฑลพายัพซึ่งมีเจ้านายทางเหนือปกครอง
 อยู่เดิม เพื่อความสะดวกในการบริหารจึงกำหนดชื่อข้าราชการในมณฑลเป็นภาษาถิ่น คือ
 ข้าหลวงเทศาภิบาลเรียกข้าหลวงใหญ่ ผู้ว่าราชการเมืองเรียกเจ้าสนามหลวง อำเภอเรียก
 แขวง กำนันเรียกแคว้น ผู้ใหญ่บ้านเรียกแก้วบ้าน ข้าหลวงใหญ่มีอำนาจปกครองบังคับ
 บัญชาเหนือเจ้าสนามหลวงทั้งปวง และร่วมกับข้าหลวงยุติธรรมออกกฎหมายเพื่อบังคับ
 ในมณฑล โดยส่งร่างกฎหมายเข้ามาขอรับพระบรมราชานุญาตส่วนการบริหารราชการใน
 แต่ละนครหรือเมือง ประกอบด้วย เจ้าผู้ครองนครหรือผู้ครองเมือง ข้าหลวงประจำนคร
 หรือเมือง และข้าหลวงผู้ช่วยอีก 1 คน เจ้าผู้ครองนครยังมีอำนาจหน้าที่รักษาราชการ
 บ้านเมืองให้เรียบร้อย ยังเป็นผู้รักษาวงศ์ตระกูล คือตรวจตราดูแลมิให้เจ้านายบุตรหลาน
 พระยาแสนท้าวประพฤติชั่ว และให้รับราชการสนองพระเดชพระคุณเต็มที่ เจ้าสนามหลวง
 คนที่สอบคือข้าหลวงประจำนคร เป็นผู้ตรวจราชการในพื้นที่เมืองต่างหุดต่างตาข้าหลวงใหญ่
 โดยมีข้าหลวงผู้ช่วยเป็นมือรอง วิธีดำเนินงานที่สำคัญ คือตัดอำนาจการติดต่อกับ
 ประเทศของผู้ครองนครโดยเด็ดขาด ภาษีอากรที่เก็บได้ โดยเฉพาะภาษีต่อไม้ต้องส่งไป
 รัฐบาลที่กรุงเทพฯ โดยทรงพระกรุณาพระทานเงินเดือนให้เจ้าผู้ครองนคร เจ้าอุปราช
 เจ้าราชวงศ์ เจ้าภาคินัย แทน จากนั้นก็ค่อยๆ ปรับปรุงการปกครองให้มีลักษณะเหมือน
 ท้องถิ่นอื่นทีละน้อยๆ จนในที่สุดเมื่อสิ้นชีวิตเจ้าผู้ครองนครแล้วก็ป็นอันสิ้นสุดระบบเมื่อ
 ประเทศราชโดยสมบูรณ์

ข้อบังคับการปกครองเป็นพิเศษอีกแห่งคือ การปกครองในบริเวณ 7 หัวเมือง อิสลามภาคใต้ ได้แก่เมือง ตานี หนองจิก ยะหริ่ง สายบุรี ยะลอ ระมัน และระแงะ ซึ่งมีสภาพการปกครอง สรุปได้ว่า การปกครองยังเป็นแบบกินเมือง พระยาเมืองจะทำอย่างไรก็ได้สุดแต่อย่าขัดขึ้นคำสั่ง ผู้ว่าราชการเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งตนสังกัดอยู่เท่านั้น และการชำระตัดสินความอยู่ในอำนาจ “โต๊ะกาลี” ซึ่งเป็นอาจารย์ทางฝ่ายศาสนาอิสลาม เว้นเมืองหนองจิกเมืองเดียวที่ใช้กฎหมายไทย การปรับปรุงแก้ไขจึงให้ราษฎรเสียภาษีอากรเช่นเดิมแต่เลิกการผูกขาด เลือกตั้งอาจารย์ทางศาสนาอิสลามขึ้นเป็น “ดาโต๊ะยุติธรรม” รวบรวม 20 คน ไว้ตัดสินคดีที่คนมุสลิมเป็นความกัน หรือเป็นจำเลยในความครอบครัวและมรดก ให้คู่ความเลือกดาโต๊ะยุติธรรมเป็นอนุญาโตตุลาการฝ่ายละคนหรือหลายคน มานั่งชำระตัดสินคดีในศาลไทย คดีนอกจากนี้ต้องขึ้นศาลไทยทั้งสิ้น ส่วนพระยาเมืองที่ขาดผลประโยชน์ไปก็พระราชทานเงินชดเชยให้ เมื่อกำหนดนโยบายเช่นนี้แล้วจึงตรา “กฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณ 7 หัวเมือง ร.ศ. 120” (พ.ศ. 2444) ขึ้น (ดูรายละเอียดในหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพเจ้าพระยาอมราช โรงพิมพ์บำรุงธรรม พระนคร พ.ศ. 2482, หน้า 85—86)

กฎข้อบังคับดังกล่าว มีข้าหลวงใหญ่ประจำบริเวณ รองลงไปจากข้าหลวงเทศาภิบาล มณฑลนครศรีธรรมราช เป็นผู้ปกครองดูแล แต่ละเมืองมีกองบัญชาการเมืองเป็นผู้ปกครอง ประกอบไปด้วยพระยาเมือง ยกกระบัตรเมือง ปลัดเมือง และผู้ช่วยราชการเมือง การปกครอง แบบพิเศษนี้กินเวลาอยู่ 5 ปี จน พ.ศ. 2447 จึงได้ยกหัวเมืองทั้ง 7 ขึ้นเป็นมณฑลปัตตานี

อย่างไรก็ตามการเลิกระบบเมืองประเทศราช แม้ดูจะเป็นไปด้วยความราบรื่น แต่ก็มีปฏิกิริยาต่อต้านอยู่เกือบทุกแห่งซึ่งออกมาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น กบฏผีบุญเมืองอุบลราชธานี กบฏเงี้ยว พะกาหม่องเมืองแพร่ กบฏพระยาเมืองปัตตานี ซึ่งมีนักประวัติศาสตร์รุ่นปัจจุบันได้ศึกษาวิเคราะห์ นำเสนอแพร่หลายพอสมควรแล้ว เช่น “เตช บุนนาค, ขบถ. ร.ศ. 112, ไทยวัฒนาพานิช กรุงเทพมหานคร, 2524 จึงขอผ่านไป

LIART

5. ผลในการปฏิรูป การปฏิรูประบบบริหารราชการจากระบบจตุสดมภ์เป็นกระทรวงทบวงกรมเช่นปัจจุบัน นับว่าเป็นการบุกเบิกการบริหารราชการแบบใหม่ อันนำความเจริญก้าวหน้ามาสู่ประเทศ ส่วนการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของราชอาณาจักร รวมอำนาจจากภูมิภาคเข้าสู่องค์พระมหากษัตริย์เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ประเทศไทยคงดำรงความเป็นอิสระภาพอยู่ได้

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์คำนำหนังสือ “พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก่ไท่การปกครองแผ่นดิน” ตอนหนึ่งทรงว่า

“การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากแบบเดิม เป็นตั้งกระทรวง 11 กระทรวงนี้ ต้องนับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวง ซึ่งเรียกได้อย่างพอดกั้นตามธรรมดาว่า “พลิกแผ่นดิน” ถ้าจะใช้คำอังกฤษก็ต้องเรียกว่า” Revolution ไม่ใช่ “Evolution”

การเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงดังนี้ มีน้อยประเทศนักที่จะสำเร็จไปได้โดยราบคาบปราศจากการจลาจล หรือจะว่าไม่มีเลยก็เกือบจะว่าได้ ประเทศญี่ปุ่นได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองอย่าง “พลิกแผ่นดิน” เหมือนประเทศสยามแต่หาได้ดำเนินการไปได้โดยสงบราบคาบเหมือนอย่างประเทศสยามไม่ ยังต้องมีการจลาจลในบ้านเมือง เช่น มีขบถสัตsuma Sutsuma Rebellion เป็นต้น”

พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดี ศรีสินทรมหาวชิราวุธ

พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

การสถาปนาองเลื่อปาลูกเลื่อและการร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1

1. สถานการณ์ รัฐสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นรัชสมัยแห่งความสงบสุข อันเนื่องมาจากความมั่นคงรุ่งเรืองในปลายรัชกาลก่อน แต่แนวความคิดเห็นในเรื่องเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศเป็นระบอบประชาธิปไตยเริ่มคุกรุ่นขึ้นมาตามลำดับ จนกระทั่งเกิดขบถ ร.ศ. 130 ในต้นรัชกาล ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

LIRT

ทรงพิจารณาแล้วเห็นว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น จำเป็นที่ประชาชนจะต้องมีความรู้เข้าใจถึงสิทธิและหน้าที่ของตน จึงได้ทรงพยายามที่จะเผยแพร่แนวความคิดและวิธีปฏิบัติตามระบอบประชาธิปไตยในรูปต่าง ๆ ที่สำคัญก็คือการตราพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 ซึ่งเป็นการศึกษาภาคบังคับ อันนับว่าเป็นรากฐานสำคัญประการหนึ่งของการปกครองระบอบนี้ พร้อมกันนั้นได้ทรงสร้างอุดมการณ์ของชาติอันได้แก่ “ชาติ—ศาสนา—พระมหากษัตริย์” ทั้ง 3 สถาบันนี้จะต้องอยู่ควบคู่กัน และถ้าหากประชาชนยึดมั่นในอุดมการณ์นี้แล้วก็จะนำความเจริญก้าวหน้ามาสู่ประเทศไทย

ส่วนสถานการณ์เรื่องสงครามโลกครั้งที่หนึ่งนั้น พระองค์ทรงพิจารณาแล้วเห็นว่าประเทศไทยอยู่ในท่ามกลางอาณานิคมของฝ่ายสัมพันธมิตร การเข้ากับฝ่ายตรงกันข้ามย่อมนำอันตรายมาสู่ประเทศโดยมิพึงสงสัย และทรงเล็งเห็นว่าฝ่ายสัมพันธมิตรน่าจะเป็นฝ่ายมีชัยชนะ การเข้ากับฝ่ายนี้ย่อมทำให้ประเทศชาติมีศักดิ์ศรีทัดเทียมกับอารยประเทศอื่น ๆ และอาจขอแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมได้

2. ความเข้าใจปัญหา ในการสร้างความเจริญให้แก่ชาตินั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเลือกใช้ ลักษณะดินนิยมเป็นสื่อ ในการนี้พระองค์จึงทรงจำเป็นที่จะต้องปลุกความรักชาติให้เกิดขึ้นในใจของชาวไทยให้ได้ ซึ่งได้ทรงใช้พระราชนิพนธ์ต่าง ๆ รวมทั้งศิลปการแสดงเป็นเครื่องปลุกใจ สื่อสำคัญอีกประการที่พระองค์ใช้คือการสถาปนากองเสือป่าและลูกเสือ เพื่อให้ผู้สมัครเป็นสมาชิกเกิดความซาบซึ้งต่อชาติศาสนา—พระมหากษัตริย์ เกิดความรักความสามัคคีในหมู่คณะอันจะช่วยชาติได้ในที่สุด

3. การเตรียมการและกลยุทธ์ ในเรื่องการจัดตั้งกองเสือป่าขึ้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริมาตั้งแต่ยังเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร แต่ได้ทรงรอหาช่วงเวลาที่เหมาะสมจนเสด็จเสวยราชสมบัติแล้วจึงได้ทรงดำเนินการ ดังปรากฏในพระราชนิพนธ์จดหมายเหตุรายวัน วันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ. 2434 (โรงพิมพ์มหาภูมิฯ กรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2517 หน้า 30) ว่า

“ตั้งกองเสือป่า วันเสาร์ที่ 6 วันนั้นเป็นวันฤกษ์ดี จึงเลือกเป็นวันทำพิธี ตั้งกองเสือป่าขึ้น ความคิดความประสงค์ในการตั้งกองนี้มีอยู่อย่างใด ได้กล่าวไว้ชัดเจน ใน

LIRT

คำปรารภต้นข้อบังคับของกองนี้แล้ว การที่คิดตั้งกองเช่นนี้ขึ้นไม่ใช่จะพึงคิดขึ้นมีมานานแล้ว เกิดจากเล่นซอมรบที่สนามจันทร์ และเห็นว่าผู้ที่ได้เข้าซอมเช่นนั้นแล้ว เป็นคนที่ใช้คล่องแคล่วดีขึ้น จึงได้เกิดความคิดจะตั้งเป็นกองอย่างเช่นกองเสือป่านี้ เมื่อไปเที่ยวมณฑลปักษ์ใต้ ปี ร.ศ. 128 นั้น ได้พูดกันเรื่องตั้งกองเช่นเสือป่านี้อยู่มาก แต่เราเห็นว่าในเวลานั้นยังไม่เป็นเวลาอันเหมาะที่จะตั้งขึ้น เพราะคนที่จะไม่เข้าใจความมุ่งหมาย ฤๅที่จะเกลี้ยทำไม่เข้าใจมีอยู่หลายคน ผู้ที่พอใจจะหาว่าเราจะเป็นขบถนั้นก็มียู่ เราจึงได้พักการตั้งกองเสือป่าไว้ เพื่อรอหาโอกาสให้เหมาะก่อน.....”

ส่วนการประกาศร่วมสงครามโลกครั้งที่หนึ่งโดยเป็นฝ่ายสัมพันธมิตรนั้น นับว่าเป็นการฝ่าฝืนความนิยมของปัญญาชนไทยสมัยนั้น เพราะประเทศเยอรมันไม่เคยมีสาเหตุโกรธเคืองกับไทย ผิดกับประเทศอังกฤษและฝรั่งเศสที่ได้ยื้อแย่งดินแดนของไทยไปเป็นอันมาก นอกจากนั้นประชาชนทั่ว ๆ ไปยังนิยมยกย่องสินค้าเยอรมันและมีสัมพันธไมตรีต่อกันด้วยดี แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระปรีชาญาณลึกซึ้ง เห็นลู่ทางที่ฝ่ายสัมพันธมิตรจะชนะแน่ จึงทรงใช้พระราชอำนาจตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช โดยทรงขอรับผิดชอบแต่เพียงพระองค์ ที่ประชุมเสนาบดีจึงต้องยินยอม

4. ผลแห่งพระราชกรณียกิจ การจัดตั้งกองเสือป่านั้นมีพระราชประสงค์จะให้ป็นกองทัพรักษาดินแดน กล่าวคือให้มีนายทหารชั้นสัญญาบัตรและประทวนเป็นทหารอาชีพประจำการรับเงินเดือน แต่พลทหารนั้นจะเพิ่มโดยมีกองอาสารักษาดินแดนเป็นอาสาสมัคร ซึ่งระบบของอังกฤษกองทัพรักษาดินแดนเป็นส่วนหนึ่งของกองทัพบก มีเครื่องแบบและยศเช่นเดียวกับกองทัพบก แต่ของไทยกองรักษาดินแดนใหม่พระราชทานชื่อว่ากองเสือป่า อยู่ใต้บังคับบัญชาของพระองค์โดยตรง แยกไปจากกองทัพบก และกระทรวงกลาโหม และเหตุที่ทรงใกล้ชิดสนิทสนมกับกองเสือป่าเป็นอย่างมาก กองทัพจึงมีความรู้สึกว่าถูกพระองค์ทอดทิ้ง จึงทำให้เกิดความรังเกียจกันขึ้นระหว่างทหารกับเสือป่าด้วยเหตุนี้เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสวยราชสมบัติ จึงโปรดให้เลิกกองเสือป่าเสีย คงเหลือแต่กองลูกเสือเป็นอนุสรณ์ถึงสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าอยู่ทุกวันนี้

พระราชพิธีพืชมงคลจากหมายเหตุรายวันที่กล่าวมาข้างต้น ได้บรรยายถึงความชื่นชมยินดีของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (วันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2434 หน้า 34) ไว้ดังนี้

“ปลื้มใจด้วยเสื่อป่าและลูกเสื่อ การที่ได้เห็นเสื่อป่าและลูกเสื่อ ตั้งขึ้นได้โดยรวดเร็วและเป็นที่ยินยอมแห่งคนทั้งหลายทั่วถึงกันเช่นนี้ ทำให้เรารู้สึกยินดีหาที่เปรียบได้ โดยยากรู้สึกว่าได้ถึงอย่างไร ๆ ก็จะได้เขียนชื่อตนเองไว้ในพงษาวดารตำนานของชาติไทยแล้ว อย่างน้อยบรรทัดหนึ่ง นับว่าไม่เสียชาติที่เกิดมา ถ้าเสื่อป่ายังตั้งยังยืนอยู่ตราบได้ชื่อเราก็คงจะยังยืนอยู่ได้ตราบนั้น การที่ได้ตั้งเสื่อป่าขึ้นสำเร็จเช่นนี้ ทำให้เกิดปิติยิ่งกว่าได้ทำสิ่งใด ๆ มาแล้ว เพราะรู้สึกว่าได้เป็นผู้นำทางให้คนไทยรู้จักชาติของตนและรู้จักประโยชน์แห่งความสามัคคี เท่านั้นก็เป็นบำเหน็จพออยู่แล้ว... ฯลฯ... ผู้ที่เคยต้องคอยประคับประคองก็มาแข็งแรงขึ้น จนเลี้ยงตัวได้มากขึ้นเป็นลำดับ ที่เคยอ่อนแอก็กลับแข็งแรง ที่เคยตามใจตัวอยู่เป็นเนืองนิตย์ก็กลับคิดทรมานจิตของตนให้นึกถึงผู้อื่นและนึกถึงคุณ ที่เคยส่ำมะเลเทเมาอยู่ก็มาลดหย่อนลง และตั้งใจกลับตัวประพฤติให้เรียบร้อย... ฯลฯ... เหล่านี้ล้วนเป็นพยานปรากฏอยู่ว่า คนไทยเราที่จริงเป็นผู้ที่รักชาติและมีใจดี แต่ในเมื่อก่อน ๆ นี้เหมือนหนึ่งคนนอนหลับ การตั้งเสื่อป่าขึ้นเหมือนปลุกให้ตื่นแล้ว อีกประการหนึ่งแต่ก่อนนี้ ความสามัคคีในหมู่ข้าราชการต่างกระทรวงไม่ใคร่จะมีต่อกัน เพราะต่างคนต่างคิดแต่จะหาความชอบความดีในแผนกของตน และต่างคนต่างมุ่งนิยมอยู่แต่เฉพาะตัวบุคคลผู้เป็นนายเหนือตนได้เคยมีผู้บ่นอยู่มากแล้วเมื่อตอนปลายรัชกาลที่ 5 แต่ยังมีได้มีใครหาทางให้ถูกได้เลย ฝ่ายตัวเรานี้ได้นึกอยู่ว่าเสื่อป่านี้เองจะเป็นยานานที่ถูกต้อง....”

ส่วนผลจากการมีประกาศกระแสพระบรมราชโองการ ว่าด้วยการประกาศสงครามต่อประเทศเยอรมนี และออสเตรีย-ฮังการี เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2460 รัฐบาลไทยได้จับกุมชาวเยอรมัน ออสเตรีย-ฮังการี ไปให้อังกฤษควบคุมตัวที่อินเดียยึดเรือสินค้าเยอรมันพร้อมด้วยลูกเสื่อ และส่งกองทหารอาสาประมาณ 1,200 คน ไปร่วมรบในสมรภูมียุโรป มีทั้งกองบินทหารบกและกองรถยนต์ทหารบก เมื่อสงครามโลกยุติลงเมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2461 กองทหารไทยก็ได้ร่วมสวนสนามฉลองชัยชนะในกรุงปารีส กรุงลอนดอน และกรุงบรัสเซลส์ด้วย

LIRT

การที่ไทยเข้าร่วมในสงครามโลกครั้งนี้มีผลดีหลายประการคือ ไทยได้รับการยกย่องให้มีฐานะและสิทธิเท่าเทียมกับประเทศสัมพันธมิตรทั้งหลาย ได้เข้าร่วมในการประชุมสันติภาพที่ประเทศฝรั่งเศส ได้เข้าเป็นสมาชิกองค์การสันนิบาตชาติเยอรมันนีและออสเตรีย—ฮังการี ยอมยกเลิกสัญญาที่ผูกมัดไทยในด้านอำนาจศาลกงสุลและภาษีศุลกากร และที่สำคัญคือผู้แทนไทยได้มีโอกาสในที่ประชุมสันติภาพ ณ พระราชวังแวร์ซายส์ แลถึงถึงความไม่เป็นธรรมที่ไทยไม่ได้รับจากสนธิสัญญาต่าง ๆ ที่ทำไว้แต่ก่อน และขอร้องให้มีการแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาคเช่นนี้ ประธานาธิบดีวิลสันแห่งสหรัฐอเมริกาได้สนับสนุนข้อเสนอดังกล่าวของไทยอย่างเต็มที่

ใน พ.ศ. 2460 นั้นเอง ดร.เอลดอน เจมส์ (Eldon James) ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศชาวอเมริกัน เสนอให้รัฐบาลไทยมอบอัครราชทูตไทยประจำกรุงวอชิงตันขอแก้ไขสนธิสัญญากับรัฐบาลอเมริกันในเรื่องอัตราภาษีศุลกากรการค้า และสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของคนในบังคับอเมริกันในเมืองไทย การเจรจากินเวลาหลายเดือนที่สุดได้ลงนามสนธิสัญญาไทย—อเมริกา พ.ศ. 2463 มีสาระสำคัญคือ

1. ยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตคนในบังคับอเมริกันในประเทศไทยแต่กงสุลอเมริกันยังมีอำนาจถอนคดีไปว่าความเองได้นอกจากคดีนั้นขึ้นสู่ศาลฎีกาแล้วสิทธิในการถอนคดีไปว่าความเองยังมีจนกว่าไทยจะประกาศบังคับใช้ประมวลกฎหมายที่แก้ไขปรับปรุงตามแบบตะวันตกแล้ว 5 ปี

2. ยกเลิกภาษีร้อยละ 3 ให้ไทยมีสิทธิตั้งพิกัตอัตราภาษีศุลกากรได้เอง

3. กำหนดให้สนธิสัญญานี้มีผลบังคับใช้ภายในระยะเวลา 10 ปี

ภายหลังที่ทำสนธิสัญญาเสมอภาคกับอเมริกาแล้ว ประเทศญี่ปุ่นได้ยินยอมยกเลิกสนธิสัญญาด้วยเป็นประเทศที่สองใน พ.ศ. 2467 แต่ประเทศอื่น ๆ ยังคงสงวนสิทธิอันได้เปรียบอยู่ ใน พ.ศ. 2466 ดร. ฟรานซิส บี แซร์ (Francis B. Sayre) ศาสตราจารย์วิชากฎหมายมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด เข้ารับตำแหน่งที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศ ดร. แซร์ เสนอให้รัฐบาลไทยส่งผู้แทนไปเจรจากับประเทศต่าง ๆ ในยุโรปโดยตรง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้ง ดร. แซร์ เป็นผู้แทน

LI RT

ทพผู้มีอำนาจเต็มในการเจรจาต่อรองกับประเทศต่าง ๆ ในยุโรป เพื่อแก้ไขปัญหาดิ-
สภาพนอกอาณาเขตและกำหนดอัตราภาษีศุลกากร ดร. แชร์ เริ่มออกปฏิบัติงานตั้งแต่
พ.ศ. 2467 ใช้เวลาเกือบ 2 ปี ประเทศในยุโรป 10 ประเทศจึงยินยอมลงนามในสนธิ-
สัญญากับไทย ซึ่งมีข้อความทำนองเดียวกับที่ทำกับอเมริกา ในการนี้พระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้พระราชทานบรรดาศักดิ์ ให้ ดร. แชร์ เป็นพระยาภักดีนิคม
เพื่อเป็นการตอบแทนคุณงามความดีของท่าน ต่อมา พ.ศ. 2479 รัฐบาลในสมัยประชา-
ธิปไตยได้ขอเปิดการเจรจากับประเทศต่าง ๆ เพื่อร่นระยะเวลาการใช้สิทธิถอนคดี เพราะ
ประมวลกฎหมายต่าง ๆ ได้ประกาศใช้ครบถ้วนแล้ว สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศแรกที่มี
ไมตรีจิตต่อไทยยอมเลิกสิทธิถอนคดีก่อนกำหนดเวลาถึง 2 ปี และประเทศอื่น ๆ ก็ได้ยิน
ยอมตาม ๆ กันจนเรียบร้อยใน พ.ศ. 2481 ประเทศไทยจึงได้รับเอกราชในด้านการศาล
และการเศรษฐกิจโดยสมบูรณ์

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

การปลูกฝังระบบประชาธิปไตยในผืนแผ่นดินไทย

1. สภาพการณ์ทั่วไป การเรียกร้องการปกครองแบบประชาธิปไตยได้เกิดขึ้น
ในบรรดาผู้ได้รับการศึกษา โดยเฉพาะผู้ที่ผ่านการศึกษามาจากยุโรปและสหรัฐอเมริกาย่อม
มีความรู้สึกอย่างบริสุทธิ์ใจ ต้องการจะให้ประชาชนได้มีส่วนในการปกครองบ้านเมือง
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เองก็ทรงได้รับการศึกษามาจากประเทศอังกฤษ
ประเทศที่ถือกันว่าเป็นเมืองมารดรของลัทธิประชาธิปไตย แต่พระองค์มีพระราชประสงค์
ที่จะฝึกสอนการดำเนินงาน ปกครองตนเองให้เป็นที่เข้าใจกันเสียก่อน แม้เมื่อเกิดการ
ปฏิวัติ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ขึ้น ก็มีพระราชประสงค์ที่จะช่วยประคับประคองให้
การปกครองแบบใหม่เป็นไปอย่างราบรื่นถูกต้องตามอุดมการณ์ จนกระทั่งเมื่อทรงพิจารณา
ว่าพระองค์ไม่สามารถที่จะคัดค้านผู้ครองอำนาจในขณะนั้นได้แล้ว ก็ทรงถอยพระองค์ออก
เพื่อให้ผู้ที่เหมาะสมกว่าเข้ามาแก้ไขสถานการณ์แทนสืบไป

LIRT

2. การเข้าใจปัญหา แนวพระราชดำริแห่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่แสดงให้เห็นว่า ทรงทอดพระเนตรเห็นปัญหาและเข้าพระราชหฤทัยถึงปัญหานั้นเป็นอย่างดีมีอยู่หลายประการ ที่จะหยิบยกเป็นตัวอย่าง ณ ที่นี้คือ พระราชบันทึกเรื่อง Democracy in Siam ซึ่งเป็นเรื่องการปรับปรุงสภากรรมการองคมนตรี อันมีประเด็นโต้เถียงกันว่าจะให้สภานี้มีอำนาจเรียกประชุมได้เองหรือเป็นพระราชอำนาจ ม.จ. สิทธิพร กฤดากร กรรมการท่านหนึ่งมีความเห็นแย้งความเห็นส่วนใหญ่ว่า สภากรรมการองคมนตรีที่จะจัดตั้งใหม่นี้เป็นวิธีการอย่างหนึ่งของการเตรียมตัวเป็นประชาธิปไตย ดังนั้นจึงควรให้มีอำนาจอิสระพอสมควร ซึ่งกรรมการส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วย เมื่อนำร่างกฎหมายนี้ขึ้นทูลเกล้าฯ ทรงวินิจฉัยแล้ว ได้พระราชทานบันทึกเป็นภาษาอังกฤษชื่อ Democracy in Siam แก่ที่ประชุมสรุปได้ว่า ทรงเชื่อระบอบประชาธิปไตยในแง่ที่เป็นอุดมคติแต่ยังไม่ทรงเชื่อว่าเป็นการปกครองที่เหมาะสมกับประเทศไทยในขณะนั้นจำเป็นต้องมีการฝึกหัดทดลองกันทีละน้อย ๆ ก่อน และในเรื่องอำนาจของสภากรรมการองคมนตรีในการเรียกประชุมก็ทรงเดินทางสายกลาง คือให้สภามีอำนาจริเริ่มขอพระบรมราชานุญาตเสียก่อน แทนที่จะเป็นอำนาจของสภาโดยเด็ดขาด หรือสงวนไว้เป็นพระราชอำนาจที่จะทรงริเริ่มให้มีการประชุมแต่ฝ่ายเดียว ดังความในมาตรา 13 แห่งพระราชบัญญัติองคมนตรี พ.ศ. 2470 ว่า

“...อนึ่งถ้ากรรมการองคมนตรีมีจำนวนไม่น้อยกว่า 5 คน พร้อมกันเข้าชื่อทำหนังสือยื่นต่อนายกสภากรรมการองคมนตรี ว่ามีข้อความสำคัญเกี่ยวกับสวัสดิภาพแห่งบ้านเมืองและประชาชน อันควรจะได้ประชุมปรึกษาถวายเป็นความเห็นไว้ ให้สภานายกนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาพระราชทานพระบรมราชานุญาตเพื่อให้ปรึกษากันได้”

อีกแห่งคือพระราชบันทึกเรื่องการปกครอง (Problems of Siam) เป็นเอกสารส่วนพระองค์ที่พระราชทานแก่พระยาเกลียวไมตรี (Dr. Frances B. Soyre) เมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2469 ขณะที่พระยาเกลียวไมตรี อดีตที่ปรึกษาการต่างประเทศของไทย ซึ่งลาออกจากตำแหน่งแล้วได้เดินทางกลับมาเยี่ยมประเทศไทย จึงทรงตั้งคำถามเกี่ยวกับปัญหาของประเทศที่ทรงคิดว่าสำคัญในขณะนั้น 9 ข้อ โดยมีเรื่องการปกครองแบบประชาธิปไตย

LIRT

ธิปไตยถึง 4 ข้อ ข้อที่ 4 ทรงมีพระราชบันทึกว่า “เมืองไทยพร้อมที่จะปกครองในรูปแบบรัฐสภาแล้วหรือ ความเห็นของข้าพเจ้าต่อคำถามนี้ก็ค่อนข้างว่ายังไม่พร้อม” แต่พร้อมกันนั้นก็ทรงบรรยายถึงจุดอ่อนของการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช ซึ่งได้ทรงพยายามแก้ด้วยการ จะปรับปรุงกฎหมายเทียบบาลในเรื่องการกำหนดผู้สืบราชสมบัติ ให้ได้ผู้ที่เหมาะสมที่สุด และทรงพยายามที่จะตั้งสภาที่ปรึกษารูปต่างๆ เพื่อสนองพระราชอำนาจและระดมความคิดของคนหลายๆ คน

3. การเตรียมการและกลยุทธ์ในการปลูกฝังระบอบประชาธิปไตย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นสุภาพบุรุษนักประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ซึ่งอาจเป็นเพราะได้ทรงรับการอบรมสั่งสอนมาจากประเทศประชาธิปไตยเช่นอังกฤษและฝรั่งเศส เป็นระยะเวลาอันยาวนาน เมื่อเสด็จขึ้นรับราชสมบัติได้เพียง 2 วัน ก็โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สถาปนากฎมณฑลขึ้นเป็นคณะที่ปรึกษาราชการแผ่นดินระดับสูง ตั้งพระราชดำริที่พระราชทานพระยาภิรมย์ภักดีว่า “...สมองคน ๆ เดียว จะคิดการให้รอบคอบไปทุกอย่างนั้นไม่ได้ ยิ่งเป็นการแผ่นดินด้วยแล้วต้องระวังให้มาก...” การตั้งอภิรัฐมนตรีสภาจึงเป็นการยืนยันว่า ไม่มีพระราชประสงค์จะบริหารราชการแผ่นดินด้วยพระราชดำริแต่เพียงพระองค์เดียว หากแต่ทรงเคารพต่อความคิดเห็นของท่านผู้มีประสบการณ์ในราชการมากกว่าพระองค์ อภิรัฐมนตรีสภาจึงมีหน้าที่ถวายความเห็นเกี่ยวแก่นโยบายด้านการเมือง การคลัง และการบริหารราชการระดับสูง เช่นการแต่งตั้งเสนาบดี การเลื่อนยศข้าราชการระดับเจ้าพระยา ตลอดจนถวายคำปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาภายในพระราชวงศ์

เรื่องต่อไปคือ การปรับปรุงฟื้นฟูเสนาบดีสภา อันประกอบไปด้วยเสนาบดีประจำกระทรวงต่างๆ เหมือนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงในปัจจุบัน ได้ทรงปรับปรุงการทำงานของเสนาบดีสภา ด้วยการกำหนดสถานที่ประชุม และวันเวลาประชุมให้แน่นอน มีระเบียบวาระการประชุม มีรายงานการประชุมเป็นกิจจะลักษณะ และประเด็นสำคัญทรงพยายามให้คณะเสนาบดีมีความรับผิดชอบร่วมกัน เรื่องใดที่ผ่านมติที่ประชุมเสนาบดีสภาไปแล้ว ทุกกระทรวงต้องปฏิบัติตามกัน ทั้งนี้จะเสด็จพระราชดำเนินมาประทับเป็นประธานที่ประชุมทั้งอภิรัฐมนตรีและเสนาบดีสภาเป็นประจำ

LIRT

การเตรียมประเทศไปสู่การปกครองแบบประชาธิปไตยชั้นสำคัญคือ การปรับปรุง
องคมนตรีสภา ตำแหน่งองคมนตรีที่พิจาราราชการแผ่นดินนั้น ได้มีกำเนิดมาแต่รัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่เมื่อมาถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็กลายเป็นตำแหน่งกิตติมศักดิ์ คือพระราชทานตำแหน่งองคมนตรี
ให้แก่ข้าราชการระดับพระยาพานทองหรือข้าราชการที่ทรงเห็นสมควร รวมแล้วมีจำนวน
ถึง 227 ท่าน โดยมีได้มีหน้าที่ถวายคำพิจาราราชการแผ่นดินแต่ประการใด พระบาท
สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงปรับปรุงด้วยการเลือกองคมนตรีจำนวนมากขึ้นมาเพียง
40 คน เป็นองคมนตรีสภา ทำหน้าที่เป็นที่พิจาราราชการแผ่นดิน และในประเด็นสำคัญ
คือ มีพระราชประสงค์ให้องคมนตรีสภานี้ เป็นที่ฝึกหัดการประชุมทำนองรัฐสภา เพื่อ
ปูทางการปรับปรุงการปกครองให้เป็นประชาธิปไตยในเวลาต่อมา ดังมีกระแสพระราชดำริ
วันเปิดประชุมสภากรรมการองคมนตรี เมื่อวันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2470 ตอนหนึ่งว่า

“...เรามีความประสงค์ที่จะทดลองและปลูกฝังการศึกษาในวิธีการปรึกษา
ได้เถียงให้สำเร็จเป็นมติตามแบบอย่างการประชุมใหญ่ เพราะฉะนั้นจึงได้ดัดแปลงสิ่งที่มี
อยู่แล้ว ให้ใช้การได้เหมาะสมกับสภาพของบ้านเมืองที่มีอยู่ในเวลานี้ ถ้าหากถึงเวลา
อันควรที่จะเปลี่ยนแปลงวิธีการปกครองประเทศก็จะทำได้โดยสะดวก...”

นอกจากการพัฒนาการเมืองจากระดับบนลงมาสู่ระดับล่างแล้ว พระบาทสมเด็จพระ
ปกเกล้าเจ้าอยู่หัวยังมีพระราชดำริที่จะพัฒนาการเมืองระดับล่างขึ้นไปสู่ระดับบน
พร้อม ๆ กัน นั่นคือการฝึกอบรมให้ประชาชนรู้จักการปกครองตนเองในระดับท้องถิ่น
ด้วยรูปเทศบาล การปกครองท้องถิ่นแบบเทศบาลนั้น มีฐานะเป็นนิติบุคคลหรือองค์การ
อิสระ สามารถมีทรัพย์สินเป็นของตนเอง และสามารถทำนิติกรรมได้ มีผู้บริหารกิจการ
มาจากการเลือกตั้งของประชาชน และมีอำนาจอิสระในการดำเนินงานพอสมควรภายใน
ขอบเขตที่รัฐบาลมอบหมาย ที่สำคัญคือมีงบประมาณรายรับรายจ่ายเป็นของตนเอง จึง
สามารถกำหนดนโยบายว่าจะบริหารงานหนักไปทางใดก็ได้ แล้วแต่ความประสงค์ของ
ประชาชนในท้องถิ่น ส่วนอำนาจหน้าที่ของเทศบาลนั้น กล่าวโดยสรุปคือการให้บริการ
เกี่ยวกับชีวิตประจำวันของประชาชนในท้องถิ่นที่ไม่กระทบกระเทือนต่อการปกครองของ

LIRT

ส่วนรวม เช่นการรักษาความสงบเรียบร้อย การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย การวางผังเมืองและการควบคุมการก่อสร้างอาคาร การรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง การแพทย์และการอนามัย และการศึกษาภาคบังคับ

ทั้งนี้เมื่อพระราชบัญญัติพระราชทานพระยาภักดีฉัตรลงวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2469 เป็นภาษาอังกฤษซึ่งแปลเป็นไทยมีข้อความตอนหนึ่งว่า “การเปลี่ยนแปลงสำคัญอย่างหนึ่งที่ฉันกำลังคิดอยู่ในขณะนี้ คือการจัดตั้งสภาเทศบาล ฉันคิดว่าตอนแรก สภาเหล่านี้ควรมาจากการแต่งตั้ง ต่อไปเราจะทดลองมีสภาจากการเลือกตั้ง เรื่องนี้จะให้ข้อคิดบางอย่างว่า สามารถนำการปกครองแบบประชาธิปไตยมาใช้ได้หรือยัง พวกที่มีความคิดก้าวหน้าของประเทศจะพอใจ และจะเป็นการแสดงให้เห็นเป็นอย่างดีว่า ประชาชนพร้อมหรือยังที่จะมีสิทธิมีเสียงในกิจการของประเทศ”

ในโอกาสต่อมา ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กระทรวงมหาดไทยแต่งตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่งเพื่อศึกษากิจการเทศบาลประเทศต่างๆ และได้ร่างเป็นพระราชบัญญัติเทศบาลขึ้นเรียบร้อย แต่ขณะที่ร่างกฎหมายฉบับนี้อยู่ในระหว่างการพิจารณาของกรมร่างกฎหมาย ก็ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองขึ้นเสียก่อน ซึ่งรัฐบาลในสมัยประชาธิปไตยก็นำร่างพระราชบัญญัตินี้มาดัดแปลงเล็กน้อย เสนอออกเป็นพระราชบัญญัติจัดระเบียบเทศบาล พ.ศ. 2476 ทำให้เกิดเทศบาลขึ้นมาสมพระราชหฤทัย

พระราชกรณียกิจที่สำคัญยิ่งในการเตรียมการปกครองแบบประชาธิปไตย คือ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ นายเรมอนด์ บี. สตีเวนส์ ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศ และพระยาศรีวิศาลวาจา ปลัดทูลฉลองกระทรวงการต่างประเทศ อันเป็นตำแหน่งตรงกับ ปลัดกระทรวงในปัจจุบัน ร่างรัฐธรรมนูญถวาย เพื่อเตรียมพระราชทานแก่ปวงชนชาวไทยในโอกาสวันฉลองพระนครครบรอบ 150 ปี วันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2475 แต่ได้มีพระบรมวงศ์บางพระองค์ได้ทรงคัดค้านว่ายังไม่ถึงเวลาอันสมควรที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญ การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยจากพระมหากษัตริย์ผู้ทรงอำนาจโดยสิทธิขาดจึงต้องชะงักรอเวลาไป

LI RT

4. อุปสรรคในการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจ ในระหว่างที่มีการแปรพระราชฐาน เสด็จพระราชดำเนินไปประทับที่ “สวนไถลกังวล” อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เช้ามีดของวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ได้มีบุคคลคนหนึ่งเรียกตนเองว่า “คณะราษฎร” เข้ายึดอำนาจการปกครองแผ่นดินที่กรุงเทพมหานครไว้ได้ โดยเข้าจับกุมพระบรมวงศ์และข้าราชการตำแหน่งสำคัญๆ ไว้เป็นตัวประกัน จากนั้นก็ได้มีหนังสือไปกราบบังคมทูลเชิญเสด็จกลับคืนสู่พระนคร เป็นพระมหากษัตริย์อยู่ใต้ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินที่คณะราษฎรได้สร้างขึ้น ถึงแม้ว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะได้ทรงเตรียมพระราชทานอำนาจอธิปไตยอยู่แล้ว ถึงกับร่างรัฐธรรมนูญขึ้นตั้งได้กล่าวมาแล้ว แต่เมื่อมี “คณะราษฎร” แสดงปรารถนาอันแรงกล้าเช่นนั้นแล้ว พระองค์ก็มิได้ถือพิธีมานะ ทรงละพระเดชานุภาพ ด้วยไม่มีพระราชประสงค์จะให้มีการขัดใจในระหว่างชาวไทยด้วยกัน ทรงปลดพระราชภารกิจสิทธิลงทุกสถานเพื่อให้พอใจผู้ริเริ่มการนี้

หลังจากเสด็จพระราชดำเนินคืนสู่พระนครแล้ว ในวันที่ 27 ธันวาคม พ.ศ. 2475 ก็ได้ลงพระปรมาภิไธยในพระราชกำหนดนิรโทษกรรมแก่ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และในพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. 2475 ครั้นถึงวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 ก็มีพระราชพิธีพระราชทานรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม โดยในพระราชปรารภนั้นหวังว่ารัฐธรรมนูญฉบับนี้ จะเป็นที่ยอมรับมีประสิทธิภาพ เป็นบ่อเกิดแห่งความสุขของประชาชน และนำไปให้ประเทศไทยบรรลุถึงความเจริญวัฒนา แต่แล้วก็มีความคิดเห็นขัดแย้งกันระหว่างพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับรัฐบาลในเรื่องหลักการสำคัญๆ เช่นรัฐบาลได้แต่งตั้งพรรคพวกเข้าเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่สอง และรัฐบาลมิได้ให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนอย่างเพียงพอ ดังนั้นระหว่างที่เสด็จพระราชดำเนินไปรักษาพระเนตรที่ประเทศอังกฤษ จึงได้ทรงสละราชสมบัติเมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2477 และเสด็จประทับอยู่ที่ประเทศอังกฤษอย่างเงียบๆ ต่อไป

มีพระราชบัญญัติถึงรัฐบาล แสดงให้เห็นเหตุการณ์ในการเปลี่ยนแปลงการปกครองว่ากระทบกระเทือนมาถึงสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างใด สมควรที่จะตัดตอนมาศึกษาดูดังนี้

“ภายหลังที่ฉันได้ลงนามในรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว ฉันได้เชิญพระยามโนฯ พระยาศรีวิศาลฯ พระยาพหลฯ พระยาปรีชาชาญฯ และหลวงประดิษฐฯ มาพบที่วังศุโขทัย และได้ชี้แจงในคราวนั้นว่า ฉันได้กลับขึ้นมากรุงเทพฯ เพื่อจะช่วยให้การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นแบบรัฐธรรมนูญนั้นเป็นไปโดยเรียบร้อย แต่ฉันเห็นว่าถ้าฉันได้ลงนามในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่เสร็จแล้ว และรัฐธรรมนูญแบบใหม่ได้ตั้งขึ้นโดยมั่นคงพอสมควรแล้ว ฉันเห็นว่าฉันได้ทำหน้าที่ของฉันโดยบริบูรณ์แล้ว และฉันอยากจะลาออก ทั้งนี้เพราะฉันเล็งเห็นอยู่แล้วว่า ถ้าอยู่ต่อไปอาจเป็นการลำบาก และอาจเกิดความยุ่งยากต่าง ๆ ขึ้นได้ ตัวอย่างในพงศาวดารของโลก ย่อมมีอยู่มากหลายและจะเห็นได้โดยชัดว่า ไม่มีพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใดที่ทรงอำนาจสมบูรณ์ญาสิทธิราชย์แล้วถูกลดอำนาจลงโดยการกบฏ ที่จะทรงดำรงตำแหน่งพระมหากษัตริย์อยู่ได้ตลอดไป เพราะถึงแม้พระองค์จะทรงยินยอมโดยดี และไม่มีพระประสงค์ที่จะได้อำนาจสมบูรณ์กลับคืน ก็ยังมีผู้อื่นที่ไม่พอใจในการเปลี่ยนแปลงนั้น คิดการที่จะเปลี่ยนแปลงให้กลับเป็นอย่างเดิมอยู่เสมอ และทำให้เกิดการระแวงสงสัยและบาดหมางกันระหว่างอำนาจที่เกิดขึ้นใหม่กับอำนาจเก่าที่ถูกล้มลง ผลสุดท้ายพระเจ้าแผ่นดินเหล่านั้นก็ต้องถูกปลงพระชนม์เสียบ้าง ต้องถูกอยู่ในที่คุมขังบ้าง หรืออย่างดีก็ต้องถูกเนรเทศไปเสียจากประเทศ ฉันยังนึกไม่ออกเลยว่า มีรายใดที่จะเรียบร้อยอยู่ได้ตลอด”

“ถ้าฉันลาออกจากตำแหน่งเสียแล้ว ให้สภาฯ เลือกเจ้านายพระองค์ใดพระองค์หนึ่ง แล้วแต่จะเห็นควรขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์แทนจะไม่ดีกว่าหรือ ถ้าทำตามวิธีนี้จะได้ผลดีดังต่อไปนี้

1. จะไม่มีใครคิดที่จะ “ถวายพระราชอำนาจคืน” เพราะฉะนั้นจะไม่ต้องมีข้อระแวงสงสัยเลยว่า สมบูรณาญาสิทธิราชย์จะเกิดขึ้นตัวขึ้นได้

LIRT

2. ความระแวงสงสัยและข้อบาดหมางต่าง ๆ ระหว่างพระมหากษัตริย์กับ
รัฐบาล และสภาฯ ก็หมดไป เพราะพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่จะเป็นผู้ที่รัฐบาลและ
สภาฯ แต่งตั้งขึ้น น่าจะกลมเกลียวกันได้

ทางเสียดายมีอยู่ได้ทางเดียว ที่ยังอาจมีผู้คิดที่จะล้มพระมหากษัตริย์องค์ใหม่เสีย
และขอให้ฉันทันกลับขึ้นครองตำแหน่งตามเดิม แต่ถ้าหากฉันทันได้ประกาศไว้เสียโดยชัดเจนว่า
จะไม่ยอมรับขึ้นครองตำแหน่งใหม่อีกเป็นอันขาด ผู้ที่จะคิดการเช่นนั้นก็อาจท้อถอยไป

ผลที่สุดเมื่อรัฐบาลนำข้อของพระราชหฤทัยต่าง ๆ เข้าปรึกษาหารือในสภา
ผู้แทนราษฎรก็ไม่สามารถตกลงกันได้ เมื่อ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทอด
พระเนตรรายงานการประชุมนั้นแล้ว ก็ทรงตัดสินพระราชหฤทัยสละราชสมบัติทันที
พระราชหัตถเลขาสละราชสมบัติ ซึ่งทรงด้วยลายพระหัตถ์ของพระองค์เองยาว 6 หน้า
นับว่าเป็นเอกสารสำคัญที่สุดชิ้นหนึ่งของชาติไทย ทรงเขียนออกมาจากความรู้สึกอัน
แท้จริงของพระองค์มีข้อความประทับใจยิ่ง ดังข้อความบางตอนว่า

“ข้าพเจ้าเห็นว่า คณะรัฐบาลและพวกพ้องใช้วิธีการปกครองซึ่งไม่ถูกต้องตาม
หลักการของเสรีภาพในตัวบุคคลและหลักความยุติธรรมตามความเข้าใจและยึดถือของ
ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไม่สามารถที่จะยินยอมให้ผู้ใดคณะใด ใช้วิธีการปกครองอย่างนั้นใน
นามของข้าพเจ้าต่อไปได้

ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎร
โดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใดคณะใด
โดยเฉพาะเพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาด และโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร

บัดนี้ข้าพเจ้าเห็นว่าความประสงค์ของข้าพเจ้าที่จะให้ราษฎรมีสิทธิออกเสียงใน
นโยบายของประเทศโดยแท้จริงไม่เป็นผลสำเร็จ และเมื่อข้าพเจ้ารู้สึกว่าเป็นอัน
หมดหนทางที่ข้าพเจ้าจะช่วยเหลือหรือให้ความคุ้มครองแก่ประชาชนได้ต่อไปแล้ว ข้าพเจ้า
จึงขอสละราชสมบัติ และออกจากตำแหน่งพระมหากษัตริย์แต่บัดนี้เป็นต้นไป...”

LIRT

ท่านที่สนใจในพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง
ปลุกฝังการปกครองแบบประชาธิปไตยให้แก่ประเทศไทย ขอได้โปรดอ่านจาก

1. นายทองหล่อ กล้วยไม้ ณ ออยุธยา และคณะ, พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า-
เจ้าอยู่หัว กับการปกครองระบอบรัฐสภา, กองการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา
กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2524

2. ทองหล่อ กล้วยไม้ ณ ออยุธยา, พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
(หนังสืออ่านเพิ่มเติมของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ), โรงพิมพ์ยูนิเน็ตโปรดักชั่น
กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2524

3. ท. กล้วยไม้ ณ ออยุธยา, พระปกเกล้าฯ สละราชสมบัติ, นิตยสาร
ก้องถิ่น ของสันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทย ฉบับมีนาคม 2511

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล

พระราชกรณียกิจแห่งพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตย

1. สถานการณ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เป็นพระ-
มหากษัตริย์พระองค์แรกที่เสด็จเสวยราชสมบัติเมื่อประเทศเปลี่ยนระบอบการปกครองแล้ว
ดังนั้นบทบาทของพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยควรมีขอบเขตเพียงใดจึงนับ
ว่าเป็นเรื่องใหม่ของประเทศ ประกอบกับประชาชนก็ยังอยู่ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อเรื่อง
การปกครองแบบเดิมกับแบบใหม่ พระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 8 ใน
ระยะที่ทรงบรรลุนิติภาวะแล้ว จึงเป็นมาตรฐานสำคัญที่จะทำให้ประชาชนยอมรับต่อไป

2. พระราชกรณียกิจ เมื่อ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล
เสด็จนิวัติประเทศไทยเป็นครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2488 มีพระชนมายุ 21 พรรษา ได้มี
พระราชอุตสาหะ ศึกษากิจการของหน่วยราชการต่างๆ ด้วยการทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้ข้าราชการกระทรวงทบวงกรมต่างๆ ผลัดกันเข้าเฝ้าถวายรายงานกิจการในหน้าที่ และ
เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมหน่วยราชการต่างๆ นอกจากนั้นได้เสด็จพระราชดำเนิน

LIRT

เยี่ยมเยียนประชาชนในจังหวัดใกล้เคียงกับพระนคร ประชาชนซึ่งว่าเหวขาดพระมหากรุณาธิคุณประทับเป็นมิ่งขวัญในประเทศมาเป็นเวลาช้านาน จึงมีความชื่นชมยินดีและเชื่อมั่นในพระราชจริยาวัตรเป็นอย่างมาก การเสด็จเยี่ยมประชาชนครั้งสำคัญ คือการเสด็จประพาสสำเพ็งซึ่งเป็นถิ่นที่พ่อค้าจีนตั้งหลักแหล่งค้าขายหนาแน่น ขณะที่สงครามโลกครั้งที่สองสงบใหม่ๆ นั้น คนจีนบางพวกในประเทศไทยคิดว่าจีนเป็นฝ่ายได้ชัยชนะเพราะอยู่ข้างประเทศสัมพันธมิตร และว่าไทยเป็นประเทศแพ้สงคราม จึงเกิดความอึดอัดไม่สบายใจในสถานที่หลายแห่ง โดยเฉพาะที่ซึ่งเป็นคนจีนอาศัยอยู่หนาแน่น รัฐบาลต้องใช้กำลังปราบปรามอย่างรุนแรง จึงทำให้สัมพันธไมตรีระหว่างชาวไทยกับชาวจีนบางพวกร้าวฉานไป การเสด็จประพาสสำเพ็งโดยพระราชดำเนินด้วยพระบาทถึง 4 ชั่วโมงนั้น ได้สร้างความจงรักภักดีแก่ชาวจีนผู้มาฟังพระบรมโพรหมธรรมเป็นอย่างมาก บางรายได้อัญเชิญขอให้เสด็จเหยียบบนผ้าแดงหรือประทับบนเก้าอี้เพื่อเก็บไว้เคารพบูชาเป็นสิริมงคล เมื่อชาวไทยได้ทราบถึงการแสดงความเคารพรักของจีนต่อองค์พระประมุขของชาติแล้ว ก็คลายความขุ่นข้องหมองใจไป ความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยกับชาวจีนที่มีต่อกันประดุจญาติสนิทก็รื้อฟื้นกลับคืนมาเช่นเดิม

พระราชกรณียกิจที่เสด็จเยี่ยมประชาชนครั้งสุดท้ายก่อนวันเสด็จสวรรคตเพียง 4 วัน คือ วันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2487 ได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมเยียนประชาชนที่บางเขน และทรงชมกิจการของสถานีเกษตรกรรมกลางบางเขน ทรงรับชะลอมใส่พืชผักผลไม้ที่ชาวสวนนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย และได้พระราชทานเงินกันถุงไว้เป็นสิริมงคลทอดพระเนตรการสาธิตวิธีทำนาด้วยความสนพระราชหฤทัย และได้ทรงหว่านข้าวเปลือกลงสู่ผืนแผ่นดินไทย เพื่อพืชพันธุ์ธัญญาหารจะได้เจริญงอกงามสืบไป ครั้นเช้าวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2487 นั้นก็มีข่าวว่าในหลวงเสด็จสวรรคตเสียแล้ว เป็นข่าวที่กระทบกระเทือนจิตใจของประชาชนอย่างรุนแรง จนหลายคนไม่ยอมเชื่อข่าวนี้ พระราชกรณียกิจที่ทรงมีต่อประชาชนด้วยพระราชจริยาวัตรอันงดงามนุ่มนวลจึงประทับในจิตใจของอาณาประชาราษฎร์ผู้พบเห็นไปนานเท่าแสนนาน

LIRT

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

พระมหากษัตริย์ที่ทรงรักและห่วงใยประชาชน

ดังทราบกันแล้วว่า พระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยนั้นทรงปลอดจากพระราชภาระในทางการเมือง แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันของเรา ก็ยังทรงผูกพันต่อทุกข์สุขของประชาชนเต็มเปี่ยมพระราชหฤทัย ทรงอุทิศเวลาส่วนใหญ่ แม้จะเป็นเวลาที่ควรทรงพักผ่อนส่วนพระองค์ออกทรงเยี่ยมราษฎร ไม่เลือกเชื้อชาติและศาสนา ในพื้นที่จังหวัดต่าง ๆ ทว่าพระราชอาณาจักร ทำให้ทรงทราบถึงสภาพความทุกข์ร้อน อันแท้จริงของประชาชนซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นเกษตรกร ดังนั้นจึงได้เกิดโครงการพัฒนาต่าง ๆ ขึ้น โดยมีหลักการสำคัญที่จะให้มีความร่วมมือกันระหว่างประชาชนกับราชการ มิใช่เป็นการช่วยเหลือของทางราชการแต่ฝ่ายเดียว

หนึ่งก่อนที่จะมีพระราชดำริให้จัดตั้งโครงการพัฒนาแต่ละโครงการนั้น เริ่มต้นจะทรงศึกษาพิจารณา และปรึกษาหารืออย่างละเอียดถี่ถ้วนกับเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องตลอดจนตัวแทนราษฎรในท้องถิ่นนั้น ทรงเน้นอยู่เสมอว่า พระราชดำริต่าง ๆ เป็นแต่เพียงข้อเสนอแนะเท่านั้น ผู้ร่วมหารือผู้ใดเห็นว่าไม่เหมาะสมก็สามารถทักท้วงขอแก้ไขได้ตลอดเวลา ในการริเริ่มตั้งโครงการ ทรงคำนึงถึงความจำเป็นในการศึกษาข้อมูลอย่างละเอียดทุกแง่ทุกมุม การหาวิธีให้ประชาชนได้รู้จักช่วยตนเองและทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ และเมื่อมีการดำเนินงานตามโครงการแล้ว ก็จะทรงติดตามผลงานตลอดจนอุปสรรคข้อขัดข้องอยู่ทุกระยะ หากมีโอกาสดังกล่าวจะไปทอดพระเนตรกิจการ ทรงศึกษา รายงานของส่วนราชการที่เกี่ยวข้องส่งขึ้นทูลเกล้า ฯ อย่างถี่ถ้วน หากสิ่งใดไม่คุ้มกับการลงแรงลงทุนก็จะเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม สิ่งใดที่เป็นประโยชน์จริงก็นำออกสาธิตให้ประชาชนศึกษาเป็นแบบอย่าง โดยเน้นในเรื่องการใช้วัสดุในท้องถิ่นมากกว่าการใช้เครื่องจักรกลที่ไม่จำเป็น ผูกในเรื่องการใช้ประโยชน์จากพื้นดินและวัสดุเหลือใช้ให้เต็มที่ โดยเฉพาะในเรื่องการปลูกพืชหมุนเวียน การทำและใช้ปุ๋ยคอกปุ๋ยหมักอันเป็นการช่วยอนุรักษ์ดิน และประหยัดเงินที่จะต้องซื้อปุ๋ยเคมีราคาแพงจากต่างประเทศอีกด้วย

LIRT

โครงการหลวงพัฒนาภาคเหนือ

โครงการพัฒนาที่น่าสนใจและนำมาเล่าสู่กันฟังเป็นตัวอย่างคือ โครงการหลวงพัฒนาภาคเหนือ ในการเสด็จฯ ทรงเยี่ยมราษฎรในพื้นที่ต่าง ๆ ภาคเหนือ ได้ทอดพระเนตรเห็นชาวไทยภูเขาทำลายป่าต้นน้ำลำธารโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เช่น ถางป่าทำไร่เลื่อนลอยปลูกฝิ่นหรือพืชบางอย่างที่ไม่เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม จึงมีพระราชดำริให้จัดตั้งโครงการหลวงพัฒนาภาคเหนือขึ้นมา ดำเนินงานร่วมกับโครงการพัฒนาเศรษฐกิจชาวไทยภูเขาขององค์การสหประชาชาติสำรวจข้อมูลต่าง ๆ ตั้งสถานีทดลองปลูกพืชทดแทนเพื่อทดลองและวิจัยพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับภูมิประเทศดินฟ้าอากาศ โดยได้รับความช่วยเหลือเรื่องพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ จากมิตรประเทศที่สนใจในโครงการนี้ เพื่อจะได้แนะนำให้ราษฎรเหล่านั้นนำพืชพันธุ์และพันธุ์สัตว์ไปปลูกไปเลี้ยงเป็นการถาวรแทนการโยกย้ายทำลายป่าเรื่อยไป ทั้งนี้ทางโครงการได้ดำเนินการศึกษาเรื่องการรักษาผลิตผล การขนส่งไปสู่ตลาด การจัดหาตลาดทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ มีการคัดเลือกหมู่บ้านชาวไทยภูเขาในท้องที่เขตจังหวัดเชียงใหม่ตั้งเป็นหมู่บ้านหลัก และจะมีหมู่บ้านบริวารจำนวนหนึ่ง เป็นที่วิจัยและทดลองในเรื่องดังกล่าวในสภาพอันแท้จริง ตลอดจนฝึกอบรมราษฎรในพื้นที่ใกล้เคียงให้เข้าใจในหลักวิชาการเกษตรที่สูงและการสัตวบาล

นอกจากนี้ยังมีโครงการสำคัญเรื่องด่วนอีกเรื่อง คือ โครงการหลวงพัฒนาต้นน้ำ ดำเนินการปลูกป่าทดแทน ทดลองค้นคว้าหาพันธุ์ไม้ยืนต้นที่เหมาะสมในการปลูกทดแทนป่าที่ถูกทำลาย เพื่อเป็นการปรับปรุงบริเวณต้นน้ำ โดยได้รับความร่วมมือจากกรมป่าไม้

โครงการจัดพัฒนาที่ดินตามพระราชประสงค์

เหตุที่ทรงตระหนักว่า ปัญหาชาวไร่ชาวนาไม่มีที่ดินทำกินเป็นปัญหาใหญ่ของประเทศ จึงทรงมุ่งมั่นที่จะแก้ไขปัญหานี้ด้วยความร่วมมือจากหน่วยราชการและภาคเอกชนที่ปรารถนาดี เลือกลำบากป่าสงวนแห่งชาติที่ถูกบุกรุกจนหมดสภาพกลายเป็นที่รกร้างว่างเปล่าให้กลับมีความอุดมสมบูรณ์ โดยมีการวิจัยพื้นที่ หาข้อมูลจากการทดลองปลูกพืช แล้ว

LIRT

เริ่มบุกเบิกที่ดิน สร้างบ่อน้ำและสิ่งจำเป็นให้เกษตรกรจำนวนหนึ่งเข้าทดลองเพาะปลูก เพื่อได้ผลดีจึงขยายที่ดินให้แก่ราษฎรที่ต้องการช่วยตัวเอง โดยจัดสรรที่ดินให้ตามแผนผัง และกฎเกณฑ์ที่วางไว้ จากนั้นจึงรวมกันเป็นหมู่บ้าน ก่อตั้งสหกรณ์การเกษตร เพื่อให้มีทุนหมุนเวียนในระยะแรก สหกรณ์จะเป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์ที่ดินไว้เป็นส่วนรวม ทั้งนี้เพื่อให้ที่ดินได้หลุดมือไปได้ เกษตรกรผู้เป็นสมาชิกสหกรณ์จะได้รับสิทธิทำกินที่ดินจัดสรรไปชั่วลูกหลาน สหกรณ์ทำหน้าที่รับซื้อผลผลิตและหาตลาด ตลอดจนจัดหาเครื่องอุปโภค บริโภคที่จำเป็นมาจำหน่ายแก่สมาชิก ทางราชการก็เข้ามาร่วมมือด้วยการสร้างถนน พัฒนาแหล่งน้ำ ตั้งศูนย์ส่งเสริมการเกษตรให้ความรู้และจัดหาพันธุ์พืชสัตว์ ตลอดจนฝึกสอนงาน ทัศนกรรมให้แก่ผู้ใหญ่และเด็ก หมู่บ้านสหกรณ์ที่ประสบผลสำเร็จตามโครงการจัดพัฒนา ที่ดินตามพระราชประสงค์ที่มีชื่อเสียงมีหลายแห่ง เช่นที่ หุบกระพง เขาเต่าหัวหิน และ ที่จังหวัดเชียงใหม่

โครงการระบายน้ำตามพระราชดำริ

ในการเสด็จ ฯ ไปทรงเยี่ยมราษฎรในจังหวัดภาคใต้ ความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทว่า ในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสและจังหวัดใกล้เคียง มีพรุคือที่ดินซึ่งมีน้ำขังตลอดปี อยู่หลายลูก ในฤดูมรสุมกระแสน้ำจะไหลเอ่อจากพรุท่วมไร่นาเสียหายทุกปี จะใช้เพาะพันธุ์สัตว์น้ำจืดก็ไม่ได้ เพราะน้ำมีปริมาณกรดสูงเกินไป จะเป็นประโยชน์บ้างเล็กน้อย ก็คือเป็นแหล่งมีต้นกระจุยขึ้นให้ราษฎรตัดไปสานเสื่อ เมื่อเสด็จทอดพระเนตรศึกษาพื้นที่แล้ว จึงมีกระแสพระราชดำริให้กรมชลประทานและหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง ขุดคลองระบายน้ำออกจากพรุลงสู่ทะเล แล้วสร้างอาคารชลประทานบังคับน้ำ ปรากฏว่าพื้นที่บางแห่งเมื่อระบายน้ำออกไปแล้วสามารถปลูกข้าวได้หลายหมื่นไร่ โปรดให้วางแผนพัฒนา ใช้ประโยชน์จากที่ดินให้ได้รับผลดีที่สุด เช่นใช้เป็นทุ่งเลี้ยงสัตว์ หรือเป็นแหล่งเพาะเลี้ยงพันธุ์ปลาน้ำจืด เมื่อน้ำมีการถ่ายเทและลดปริมาณกรดลงแล้ว ก็อาจชักน้ำไปใช้ในการชลประทานเพื่อการเกษตรได้อีกด้วย ทั้งนี้ได้เสด็จ ฯ ไปทรงติดตามผลงานอย่างใกล้ชิดอยู่ทุกปี ทำให้เกิดกำลังใจแก่เจ้าหน้าที่และประชาชนในท้องถิ่นเป็นอย่างดี

LIRT

จากการที่ทรงมีประสบการณ์ในเรื่องการชลประทานนี้ เมื่อกรุงเทพมหานคร
ได้เกิดอุทกภัยน้ำขังในบริเวณใกล้ทุ่งแสนแสบ ทั้งที่เขตบางกะปิและเขตพระโขนง ใน
เดือนตุลาคม พ.ศ. 2523 นี้ ทำให้บ้านเรือนและทรัพย์สินได้รับความเสียหาย ประชา
ล้ามากในการเดินทางไปประกอบอาชีพ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงรับสั่ง
เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องเข้าเฝ้า ฯ เพื่อร่วมศึกษาสถานการณ์ และพระราชทานกระ
พระราชดำริวิธีการแก้ไขน้ำจากคลองแสนแสบออกสู่อ่าวไทยทางด้านตะวันออก หลังจ
นั้นไม่กี่วันก็เสร็จ ฯ พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ไปทอดพระเนตรสถานที่
และพระราชทานคำแนะนำแก่เจ้าหน้าที่จนชัดเจน นับว่าเป็นพระมหากรุณาธิคุณอ
ล้นพ้น

เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบรอบสองร้อยปี แ
เป็นสองร้อยปีแห่งพระบรมราชวงศ์จักรีด้วย ประชาชนชาวไทยทุกคนจึงมีความสำนึก
พระมหากรุณาที่ทรงลำบากกรากกรำพระวรกาย เพื่อความสุขความเจริญของปร
ชาชน ทุกคนทราบซึ่งในหัวใจเป็นอย่างยิ่งว่า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิ
อดุลยเดชทรงเป็นร่มโพธิ์ทองคุ้มเกล้าคุ้มกระหม่อมชาวไทย จึงพร้อมใจกันถวายพระ
ชัยมงคลให้ทรงพระเจริญยิ่งกาลนาน.

พระราชวงศ์จักรีกับประชาธิปไตย

ตอนที่ 1

บทนำ

ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดีบ่งชี้ว่า ชชาติไทยเป็นชนเผ่า
ซึ่งมีประวัติสืบย้อนขึ้นไปได้นับพันปี ก่อนที่จะสถาปนากรุงสุโขทัยเป็นราชธานีนั้น ย่อม
เป็นที่แน่นอนว่า ประเทศไทยมีพระมหากษัตริย์ทรงทำหน้าที่ผู้นำของชาวไทยอยู่ อย่างไรก็ตาม
ก็ตามยังย้อนหลังไกลออกไปในอดีตเท่าใด ก็ยังเป็นการยากมากขึ้นเท่านั้นที่จะกล่าวว่า
สถาบันพระมหากษัตริย์ไทย ได้เริ่มตั้งแต่เมื่อใด เพราะเหตุว่ายังไม่พบบันทึกเรื่องราว
อันเป็นหลักฐานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ นอกเสียจากตำนานปรัมปราที่เล่าสืบต่อกันมา

ประวัติศาสตร์ไทยที่มีหลักฐานแน่นแฟ้น เริ่มต้นจากศิลาจารึกของพ่อขุนราม
คำแหง ซึ่งจารึกระหว่าง พ.ศ. 1825 ถึง 1835 แสดงให้เห็นชัดเจนว่า เมื่อบรรพบุรุษ
ของไทยได้สถาปนากรุงสุโขทัยขึ้นเป็นราชธานีแล้ว ก็ได้มีพระมหากษัตริย์สืบราชสันตติวงศ์
ทรงทำนุบำรุงบ้านเมืองให้เจริญไพบูลย์สืบมาพระมหากษัตริย์ซึ่งมีพระราชกรณียกิจประการ
สำคัญเป็นพิเศษในสมัยกรุงสุโขทัยได้แก่ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช เนื่องจากทรงปกครอง
พระราชราษฎรด้วยเมตตาธรรม เสมือนดังพ่อรักใคร่และห่วงใยลูก ทรงเอาพระทัยใส่ใน
การบริหารราชการและทำนุบำรุงบ้านเมืองทรงแผ่ขยายอาณาจักรสุโขทัยให้กว้างขวางออกไป
ในขณะเดียวกันก็ทรงอยู่ในทศพิธราชธรรมด้วย ทรงประดิษฐ์ลายสือไทย และพระราช-
กรณียกิจที่สำคัญคือ การปลูกฝังจิตใจที่รักและเชิดชูเสรีภาพให้แก่พสกนิกร ราษฎรมี
เสรีภาพในการค้าขาย และในด้านอื่น ๆ อย่างเต็มที่ หากเป็นถ้อยร้อยความก็สามารถถวาย
ฎีกาต่อพระองค์ได้โดยตรง ซึ่งก็จะทรงพระกรุณาสืบสวนทวนความ และพระราชทาน
พระบรมราชวินิจฉัยตามควร และเป็นธรรมเนียมแก่ไพร่ฟ้าทุกคนโดยเสมอกัน

เมื่ออำนาจการปกครองของกรุงสุโขทัยเสื่อมลง หัวเมืองในราชอาณาจักรเขต แยก
ตัวเป็นอิสระบ้างตกเป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรอื่นบ้าง จนถึง พ.ศ. 1898 พระเจ้าอู่ทองก็
ทรงรวบรวมหัวเมืองทางใต้ตั้งกรุงศรีอยุธยาขึ้นเป็นราชธานีได้สำเร็จ และกรุงศรีอยุธยา
แห่งนี้เองได้เป็นราชธานีไทยอันมั่นคงมาถึง 417 ปีเศษ จนกระทั่งเสียกรุงแก่พม่าเป็นครั้งแรก

LIRT

Legislative Institutional Repository of Thailand

ที่สองเมื่อ พ.ศ. 2310 กรุงศรีอยุธยาที่มีพระมหากษัตริย์ทั้งสิ้น 34 พระองค์ ที่ทรงบำเพ็ญพระกรณียกิจเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติอย่างยิ่งได้แก่ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งคนไทยทุกคนยังรู้สึกสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชอยู่จนทุกวันนี้ ที่ทรงกอบกู้เอกราชที่ไทยเสียให้แก่พม่าใน พ.ศ. 2112 กลับคืนมาและทรงพระวิริยะอุตสาหะในการสร้างความมั่นคงให้แก่ชาติบ้านเมือง ส่วนสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้น นอกจากพระราชภารกิจภายในประเทศซึ่งทรงทำนุบำรุงบ้านเมืองให้ร่มเย็นเป็นสุขแล้ว พระราชภารกิจที่เด่นได้แก่พระราชวิเทศไมตรีกับฝรั่งเศสซึ่งเสวยราชย์อยู่ในยุโรปขณะนั้น ผลได้ที่สำคัญก็คือ ศิลปวิทยาการต่างๆ ของตะวันตก ช่างฝีมือซึ่งมีความสามารถ การค้ากับต่างประเทศ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการทำนุบำรุงบ้านเมือง และส่งผลให้เศรษฐกิจของชาติรุ่งเรืองขึ้นมาก

เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าใน พ.ศ. 2310 เนื่องจากคนไทยด้วยกันแตกแยกออกเป็นฝักเป็นฝ่ายบ้านเมืองต้องตกเป็นทาสของชาติอื่นชั่วระยะเวลาหนึ่ง ก็มีวีรบุรุษสืบทอดของไทยเกิดขึ้น คือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงรวบรวมคนไทยให้สมานสามัคคีกันได้อีกครั้งหนึ่ง ทรงกอบกู้เอกราชและความเป็นไทให้คืนคง และทรงสถาปนากรุงธนบุรีเป็นเมืองหลวงแทนกรุงศรีอยุธยาซึ่งถูกเผาทำลาย ยากแก่การบูรณะซ่อมแซม ต้องทรงทัพจับศึกอยู่ตลอดรัชสมัยแต่ก็ได้ทรงทอดทิ้งราชการงานเมือง ทรงรวบรวมแบบแผนต่างๆ ซึ่งกระจัดกระจายหายสูญไปในการสงครามเข้าไว้เป็นแบบสำหรับพระนคร สิ่งใดชำรุดบกพร่องอยู่ก็ทรงจัดสร้างซ่อมขึ้นแทนไว้ในราชการ สิ่งสำคัญที่ได้ทรงสร้างขึ้นไว้ก็คือ ความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนไทย ซึ่งตกทอดมาถึงคนไทยตราบนานทุกวันนี้

ครั้นปลายรัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้เกิดการจลาจลขึ้นในกรุง กล่าวคือ กรมบันดาลให้สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมีพระอภัยมณีผิตปกติไปจากพระองค์เดิม ความเดือดร้อนแก่ผู้คนที่มิใช่สมณะและฆราวาส พระยาสุรศักดิ์กับพวกจึงคบคิดกันเป็นกบฏคุมองค์สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีไปขังไว้แล้วตนเองออกจากราชการ จึงเกิดการรบพุ่งระหว่างฝ่ายกบฏกับฝ่ายต่อต้านกบฏ ขณะนั้น เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก กำลังไปราช

LIRT

ทัพอยู่ที่ประเทศกัมพูชา ทราบข่าวการจลาจลจึงรีบยกกองทัพกลับมาถึงกรุงธนบุรีเมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2325 ราษฎรเป็นจำนวนมากต่างพากันขึ้นขมย็นตีออกไปต้อนรับร้องขอให้ช่วยปราบยุคเข็ญ ครั้นมาถึงพระราชวังข้าราชการทั้งปวงก็พากันมาอ่อนน้อมอัญเชิญขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ หลังจากนั้นเพียง 2 วัน ก็โปรดให้สร้าง กรุงรัตนโกสินทร์ ขึ้นที่ฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นนครหลวงถาวรสืบไป

การสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ เป็นราชธานีนั้น นับว่าเป็นการตัดสินใจครั้งสำคัญของชาติ เพราะในส่วนลึกแห่งความปรารถนาของชาวไทยสมัยนั้น มุ่งมั่นที่จะกลับไปฟื้นฟูกรุงศรีอยุธยาขึ้นเป็นราชธานีตามเดิมแม้แต่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีก็ต้องทรงแถลงว่า การอยู่กรุงธนบุรีนั้นเป็นเรื่องชั่วคราว แต่การจะกลับไปตั้งมั่นในกรุงศรีอยุธยาขณะนั้นเป็นเรื่องที่ทำได้ยากเพราะเมืองไทยเพิ่งประกาศอิสรภาพ กำลังผู้คนสละเบี่ยงอาหารก็ยังไม่บริบูรณ์ ข้าศึกยังติดตามย่ำยีอยู่ตลอดเวลา พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จึงทรงตัดสินใจพระราชทานตั้งราชธานีใหม่ที่บางกอก โดยยึดเหตุผลทางยุทธศาสตร์เป็นประเด็นสำคัญ เพราะมีแม่น้ำเป็นคูเมืองด้านทิศตะวันตกและทิศใต้เป็นชัยภูมิรับศึกได้อย่างดี และไกลออกไปทางทิศตะวันออกก็เป็นทะเลตม คือแผ่นดินลุ่มดินอ่อนเป็นโคลนเลน เป็นด่านป้องกันข้าศึกได้อย่างวิเศษ เมื่อทรงยกเสนาหลักเมืองก็เท่ากับเป็นการรวมขวัญกำลังใจและสร้างประชาชาติให้ประชาชนเห็นด้วยว่า เราจะเริ่มชีวิตใหม่อีก ณ กรุงรัตนโกสินทร์นี้

การสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์

หลังจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เสด็จกรีธาทัพเหยียบพระนครได้เพียง 2 วัน วันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2325 ก็มีพระบรมราชโองการสั่งให้พระยารัตนมาธิกรณ์กับพระยาวิจิตรนาวิ เป็นแม่กองคุมช่างและไพร่ไปวัดกะที่สร้างพระนครใหม่ข้างฝั่งทิศตะวันออก ได้ทำพิธียกเสนาหลักเมืองเมื่อวันอาทิตย์ที่ 21 เมษายน พ.ศ. 2325 เวลา 06.54 นาฬิกา พระราชวังใหม่ให้ตั้งในที่ซึ่งพระยาราชเศรษฐีและพวกจีนอยู่เดิม โดยโปรดให้ย้ายไปตั้งบ้านเรือนอยู่ ณ ที่สวนตั้งแต่ใต้คลองวัดสามปลื้มไปจนถึงเหนือคลองวัดสามเพ็ง แล้วจึงได้สถาปนาสร้างพระราชนิเวศน์มณเฑียรสถาน ล้อมด้วยปราการระเนียดไม้ไว้ก่อน พอเป็นที่ประทับอยู่ควรแก่เวลา

LIRT

เมื่อยกเสาหลักเมือง และเสด็จมาประทับยังพระบรมมหาราชวังที่สร้างด้วยไม้เป็นการชั่วคราวแล้วรุ่งขึ้น พ.ศ. 2326 ก็เริ่มการสร้างพระนคร ดังพระราชพงศาวดารบรรยายว่า

“ในจุลศักราช 1145 ปีเถาะ เบญจศก โปรดให้ตั้งกองสักเลขไพร่หลวงสมกำลัง และเลขหัวเมืองทั้งปวง แล้วให้เกณฑ์ทำอิฐขึ้นใหม่บ้าง ให้ไปรื้อกำแพงเมืองกรุงเก่าลงมาบ้าง ลงมือสร้างพระนครทั้งพระบรมมหาราชวัง และพระราชวังบวรสถานมงคลในปีนั้น โปรดให้รื้อบ่อนวิชัยนทร์ และกำแพงเมืองธนบุรีข้างฟากตะวันออกเสีย ขยายพระนครให้กว้างออกไปกว่าเก่า เกณฑ์เขมร 10,000 คน เข้ามาขุดคลองคูพระนครด้านตะวันออก ตั้งแต่บางลำพูตลอดมาออกแม่น้ำข้างใต้เหนือวัดสามปลื้ม ยาว 85 เส้น 13 วา กว้าง 10 วา ลึก 5 ศอก พระราชทานชื่อว่า คลองรอบกรุง ด้านแม่น้ำตั้งแต่ปากคลองรอบกรุงข้างใต้ไปจนปากคลองข้างเหนือยาว 91 เส้น 16 วา รวมทางน้ำรอบพระนคร 177 เส้น 9 วา แล้วขุดคลองหลุดจากคลองคูเมืองเดิม 2 คลอง ออกไปบรรจบคลองรอบกรุงที่ขุดใหม่ และขุดคลองใหญ่เหนือวัดสะแกอีกคลองหนึ่ง พระราชทานนามว่าคลองมหานาค เป็นที่สำหรับประชาชนชาวพระนครจะได้ลงเรือไปประชุมเล่นเพลงและสักวาในเทศกาลฤดูน้ำเหมือนอย่างกรุงศรีอยุธยาเก่า และวัดสะแกนั้นเมื่อขุดคลองมหานาคแล้ว พระราชทานนามเปลี่ยนใหม่ว่าวัดสระเกศ และขอแรงเขมรที่เข้ามาขุดคลองให้ช่วยขุดรากทำพระอุโบสถใหม่ด้วย

ครั้นขุดคลองและตระเตรียมอิฐปูนและตัวไม้ สำหรับก่อสร้างพระนครพร้อมแล้ว จึงโปรดให้เกณฑ์ลาวเมืองเวียงจันทน์ 5,000 คน และมีตราให้หาผู้ว่าราชการหัวเมืองตลอดจนหัวเมืองลาวริมแม่น้ำโขงฟากตะวันตกเข้ามาพร้อมกันในกรุง แล้วให้ปักปันหน้าที่ทั้งข้าราชการในกรุงและหัวเมืองให้ช่วยคุมไพร่ช่วยกันขุดรากก่อกำแพงรอบพระนครและสร้างบ่อนไว้เป็นระยะห่างกัน 10 เส้นบ้าง ไม่ถึง 10 เส้นบ้างรอบพระนคร

การสร้างพระนคร ซึ่งเป็นงานที่ยิ่งใหญ่ของชาตินั้น ก่อนอื่นต้องตั้งกองสักเลขไพร่หลวงไพร่สมทั้งส่วนกลางและส่วนหัวเมือง การสักเลขคือ การทำทะเบียนราษฎร แบ่งคนออกเป็นหมวดหมู่ มีสังกัดผู้บังคับบัญชาที่แน่นอน โดยใช้หมึกสักเครื่องหมายเจ้าสังกัดไว้ที่ข้อมือ เหมือนกับสมัยนี้ทำบัตรประจำตัวประชาชนนั่นเอง ที่ต้องตั้งกองสักเลขก็เพราะ

LIRT

โครงการระดมแรงงานประชาชนมาสร้างพระนคร ซึ่งต้องใช้เวลาก่อสร้างถึง 3 ปี จึงแล้วเสร็จบริบูรณ์ และให้เป็นหลักฐานในการรับราชการทหารหรืออื่น ๆ ต่อไป จากนั้นก็มีการระดมให้ทำอิฐขึ้นมาใหม่บ้าง ไปรื้อถอนมาจากกำแพงเมืองศรีอยุธยาบ้าง เหตุที่ต้องรื้อกำแพงเก่าไปใช้เพราะเป็นเวลาเร่งรีบมากต้องพยายามสร้างกำแพงเมืองให้เสร็จเร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ และเป็นการทำลายที่มั่นของกรุงศรีอยุธยาให้โจรผู้ร้ายหรือข้าศึกไปยึดครองไว้ได้

กำแพงและคูพระนครมีความยาวเป็นระยะทางถึง 7,200 เมตร ตัวกำแพงสูง 3.60 เมตร กว้าง 2.70 เมตร มีประตูใหญ่ 14 ประตู บั้ม 14 บั้ม คือ บั้มพระสุเมรุ บั้มยุคนธร บั้มมหาปราบ บั้มมหากาฬ บั้มหมู่ทะเลวง บั้มเสือทยาน บั้มมหาไชย บั้มจักรเพชร บั้มผีเสื้อ บั้มมหาฤกษ์ บั้มมหาภัยกษ บั้มพระจันทร์ บั้มพระอาทิตย์ และบั้มอิสินธร ซึ่งต่อมาระหว่างปลายรัชกาลที่ 5 ต่อกับรัชกาลที่ 6 เมื่อบ้านเมืองเจริญขึ้น ผู้คนเพิ่มจำนวนมากขึ้น และภัยจากข้าศึกที่จะเข้ามาประชิดพระนครเหมือนสมัยโบราณไม่มีแล้ว ทางราชการจึงได้ยินยอมให้รื้อบั้มและกำแพงเมืองลงเสียมาก และใช้ที่ดินนั้น ๆ ทำประโยชน์อย่างอื่น จนในปัจจุบันคงเหลือบั้มเพียง 2 แห่งเท่านั้น คือบั้มพระสุเมรุ และบั้มมหากาฬ ส่วนกำแพงเมืองก็เหลือเพียงเล็กน้อยเช่นกัน

การสร้างพระนครนั้น เห็นได้ชัดเจนว่าพยายามลอกผังเมืองพระนครศรีอยุธยา มาใช้ให้มากที่สุด เท่าที่จะทำได้ เช่นสร้างพระบรมมหาราชวังและพระราชวังบวรสถานมงคลริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันออกสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามในพระบรมมหาราชวังเหมือนวัดพระศรีสรรเพชญ์ สร้างวิหารพระโต คือวิหารพระศรีสากยมุนี วัดสุทัศน์เทพวรารามให้เหมือนวิหารวัดพนัญเชิง แบ่งที่ดินออกเป็นเขตต่าง ๆ ตามประโยชน์ใช้สอย เช่น บ้านบาตร บ้านดอกไม้ บ้านหม้อ บ้านช่างหล่อ บ้านบุ บ้านนางเลิ้ง และชุดคลองมหานาคให้เหมือนกรุงศรีอยุธยา การที่พยายามจำลองผังเมืองกรุงศรีอยุธยานี้ อาจสันนิษฐานความประสงค์ได้อยู่ 2 ประการคือ ประการแรก ผังเมืองพระนครศรีอยุธยาเป็นผังเมืองที่ใช้ได้ผลดี และมีความเคยชินอยู่แล้ว ประการที่สองเป็นเหตุผลทางรัฐศาสตร์ที่จะให้ชาวเลื่องลือไปยังประเทศข้างเคียงว่าบัดนี้ประเทศไทยตั้งตัวติดแล้วสามารถรวบรวมสรรพกำลังสร้างบ้านเมืองให้บริบูรณ์ดุจเดิมได้ เป็นการดำเนินสงครามจิตวิทยาทางหนึ่ง

LIRT

ตอนที่ 2

ช่วงต้นของกรุงรัตนโกสินทร์

การปกครองในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นคือในรัชสมัยรัชกาลที่หนึ่งถึงที่สามนี้ ถึงแม้จะปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช ซึ่งเลียนแบบมาจากสมัยอยุธยา แต่ก็มีลักษณะเป็นประชาธิปไตยแฝงอยู่ในหลายรูปแบบ เช่น แทรกอยู่ในการปกครอง โดยให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนในการดำรงชีวิตอยู่ การปกครองเป็นแบบพ่อปกครองลูก บังคับลูกก็เพื่อให้ได้ดี ให้ลูกอยู่ดีกินดี ให้สังคมเกิดความสงบสุข อันเป็นการแสดงออกถึงการให้เสรีภาพในการดำรงชีวิตอยู่และให้ความเป็นธรรมในสังคม สิ่งสำคัญอีกสิ่งหนึ่งคือประเพณีโบราณที่ผู้ที่จะเป็นพระมหากษัตริย์จะต้องได้รับการยินยอมจากประชาชน จากข้าราชการหรือตัวแทนของประชาชนหรือตัวแทนของข้าราชการที่เรียกว่า “อเนกนิกรสโมสรสมมติ” นับตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเป็นต้นมา พระมหากษัตริย์ทรงได้รับการยินยอมจากข้าราชการ สมณชีพราหมณ์และปวงอาณาประชาราษฎร์ให้เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ ปกครองไพร่ฟ้าประชาชน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจักรีบรมนาถ

พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

พระราชประวัติสังเขป

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระนามเดิมดวงหรือทองด้วงเป็นบุตรพระอักษรสุนทร (ทองดี) กับท่านหยกภริดาเศรษฐีจีน เป็นมหาดเล็กในสมเด็จพระเจ้าฟ้าอุทุมพร กรมขุนพรพินิต และได้เป็นหลวงยกกระบัตรเมืองราชบุรี เมื่อ พ.ศ. 2311 เข้ามารับราชการในกรุงธนบุรีเป็นพระราชวรินทร์ในกรมพระตำรวจหลวง ทรงเป็นกำลังสำคัญของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีในการกู้บ้านเมืองและขยายพระราชอาณาจักรมาตลอดระยะเวลา 14 ปี จนมีบรรดาศักดิ์และราชทินนามเป็นเจ้าพระยามหา

LIRT

ต่อมากรุงธนบุรีได้เกิดจลาจล เนื่องจากการมบ้นดาลให้สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี มีพระอภัยมณีผดุงไปจากพระองค์เดิม ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้คนที่พระภิกษุสงฆ์และ มรวาสพระยาธรรมกับพวกจึงคบคิดกันเป็นกบฏ คุ่มองค์สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีไปขังไว้ แล้วตนเองออกจากราชการ จึงเกิดการรบพุ่งกันระหว่างพวกกบฏกับพวกปราบกบฏ ขณะนั้น เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกกำลังไปราชการทัพอยู่ที่ประเทศกัมพูชา เมื่อได้ข่าวจลาจลจึงรีบ ยกกองทัพกลับมาถึงกรุงธนบุรีเมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2325 ข้าราชการและราษฎร จำนวนมากพากันขึ้น ชมยินดีออกไปต้อนรับและอัญเชิญขึ้นเป็น พระมหากษัตริย์ปราบ ยุคเชิญ พระองค์จึงทรงเป็นพระปฐมบรมกษัตริย์ในมหาจักรีบรมราชวงศ์

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงสร้างกรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์ขึ้นที่ฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยาแต่เพียงฝั่งเดียว ทำพิธียกเสาหลักเมือง เมื่อวันที่อาทิตย์ที่ 21 เมษายน พ.ศ. 2325 เวลา 06.54 นาฬิกา เพื่อเป็นการแถลง นโยบายว่าจะสร้างราชธานี ณ ตำบลบางกอกนี้เป็นการแน่นอน แล้วทรงสร้างพระบรม มหาราชวังเป็นที่ประทับและเป็นศูนย์บริหารราชการแผ่นดิน สร้างวัดพระศรีรัตนศาสดา- รามขึ้นในบริเวณพระบรมหาราชวัง เพื่อเป็นที่สถิตของพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร พระแก้วมรกต พระพุทธรูปคู่พระนครของพระองค์และของบ้านเมือง

ในรัชกาลยังต้องทำสงครามป้องกันรักษาอิสรภาพของประเทศจากพม่าข้าศึกถึง 7 ครั้ง ครั้งที่สำคัญคือ สงคราม 9 ทัพ เมื่อ พ.ศ. 2328 กองทัพพม่ามีกำลังพลถึง 144,000 คน แยกย้ายเข้าโจมตีประเทศไทยตั้งแต่ทิศเหนือจดทิศใต้ แต่กองทัพไทยซึ่งมี กำลังเพียงครึ่งเดียวก็สามารถเอาชนะได้ และในปีต่อมาพม่าพยายามแก้ตัวใหม่อีกครั้ง กิดสงครามทำดินแดนและสามสบ ในเขตจังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งไทยก็ชนะอย่างงดงามอีก ครั้งในรัชกาลได้แผ่ขยายพระราชอาณาเขตมีประเทศราชมาขอพึ่งพระบรมโพธิสมภารมาก น่าย ราชอาณาจักรไทยจึงมีดินแดนกว้างใหญ่ที่สุดตั้งแต่เป็นประเทศมา

พระราชกรณียกิจสำคัญ แห่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ก็คือทรงฟื้นฟูวัฒนธรรมของชาติให้คงดีสู่สภาพเดิม ทั้งในด้านสถาปัตยกรรมการก่อสร้าง บ้านเมืองและอาคารสำคัญ ๆ งานบำรุงรักษาศิลปหัตถกรรมต่าง ๆ จนหลายชิ้นดีเกินกว่าสมัย

LIRT

กรุงศรีอยุธยา งานวรรณกรรมก็เป็นการประมวลรักษาไว้ซึ่งวรรณคดีเก่า ๆ ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ และพระราชกรณียกิจที่นับว่าเป็นเพชรล้ำค่าระดับพระมหามงกุฎก็คือ การสังคายนาพระไตรปิฎกให้ถูกต้องบริบูรณ์ และการจัดทำประมวลกฎหมายที่เรียกว่ากฎหมายตราสามดวง เพื่อเป็นหลักในการบริหารราชการแผ่นดินและเป็นแนวทางของการอยู่ร่วมกันด้วยสันติของประชาชน สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก มีพระราชปณิธานอย่างแน่วแน่ว่า

“ตั้งใจจะอุปถัมภก ยอยกพระพุทธศาสนา
จะป้องกันขอบขัณฑสีมา รักษาประชาชนและมนตรี”

พระราชกรณียกิจ

เมื่อ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเสด็จ ขึ้นครองราชย์ ได้สถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นนครหลวงแทนกรุงธนบุรี ด้วยทรงเห็นว่ากรุงธนบุรี นั้นคับแคบจึงโปรดฯ ให้จัดสร้างกรุงเทพมหานครขึ้นทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยา และสถาปนาเป็นราชธานีแห่งใหม่ ซึ่งแรกมีพระองค์กระทำเมื่อย้ายราชธานีคือ การตั้งเสาหลักเมือง นับเป็นสิ่งสำคัญที่จะเป็นการยืนยันแน่นอนว่าจะตั้งเมืองที่ตรงนี้ ถ้าไม่อะไรเป็นเครื่องหมายไว้ อาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โยกย้ายได้ และการตั้งหลักเมือง ทุกๆ คนเห็นด้วยซึ่งการตั้งหลักเมืองนี้ นับเป็นคุณค่าทางรัฐศาสตร์มากเพราะในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีนั้นไม่ได้ทรงแถลงนโยบายให้ชัดเจนไปว่า จะทรงสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานีถาวรหรือเป็นการชั่วคราวแต่โดยจิตใจของประชาชน ส่วนใหญ่แล้วยังมีความรักความผูกพันกรุงศรีอยุธยาเป็นอย่างยิ่ง และตั้งความปรารถนาว่าจะได้หวนกลับไปบูรณะฟื้นฟูกรุงศรีอยุธยากันใหม่ ดังนั้น เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงตัดสินพระทัยมาประทับที่กรุงธนบุรีจึงต้องทรงแถลงว่าได้สุบินทอดพระเนตรเห็นเจ้านายเก่าๆ ของกรุงศรีอยุธยามาขับไล่มิให้อยู่ในกรุงนั้น การที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงยกเสาหลักเมือง จึงเท่ากับเป็นการแถลงนโยบายว่าจะสร้างราชธานี ณ ที่เป็นการแน่นอนและเป็นการรวมขวัญกำลังใจ สร้างประชาชาติให้ประชาชนเห็นด้วย ถ้าประชาชนไม่เห็นด้วยคงแสดงการคัดค้านเช่นเดียวกับสมัยกรุงธนบุรี

LIRT

ราชธานีแห่งใหม่นี้ พระราชทานนามว่า “กรุงเทพมหานครบวรรัตนโกสินทร มหินทราอยุธยา महาลีกกพนพรัตน์ราชธานีบุรีรมย์ อุดมราชนิเวศน์มหาสถาน อมรพิมาน อวตารสถิต สักกะทัตติย วิษณุกรรมประสิทธิ์” (ถึงรัชกาลที่ 4 เปลี่ยนเป็น กรุงเทพมหานครมรัตนโกสินทร ให้สอดคล้องต้องตามนาม พระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร เพราะฉะนั้นอาจแปลสรุปเอาความได้ว่า กรุงรัตนโกสินทร คือเมืองใต้ประดิษฐานพระ (พุทธมหามณีรัตนปฏิมากร)

ส่วนศูนย์กลางของการบริหารราชการแผ่นดิน คือ พระบรมมหาราชวัง ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญเหมือนทำเนียบรัฐบาลในปัจจุบัน และเป็นศูนย์รวมวัฒนธรรมของชาติ อาคารแต่ละหลังในพระบรมมหาราชวังล้วนแต่สุดยอดของงานสถาปัตยกรรมไทย ตลอดจนศิลปกรรมที่เกี่ยวข้อง ความวิจิตรงดงามเหล่านี้มิใช่เพื่อบำเรอความสุขของพระมหากษัตริย์ แต่เพื่อสะสมไว้เป็นมรดกของชาติ เป็นสถานที่ซึ่งช่างสาขาต่าง ๆ ได้รับความอุปถัมภ์ให้มีโอกาสได้คิดค้นและแสดงฝีมือออกมาปรากฏไว้ เพราะเอกชนแต่ละรายย่อมไม่มีบารมีหรือกำลังทรัพย์พอที่จะอุปถัมภ์ช่างฝีมือเหล่านี้ได้ เท่ากับเป็นการสนับสนุนประชาชนให้มีโอกาสได้แสดงความสามารถในงานด้านศิลปอย่างเสรี

ด้านการป้องกันประเทศ ซึ่งในรัชสมัยของพระองค์ มีสงครามกับประเทศพม่า ถึง 7 ครั้ง สงครามครั้งที่สำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์ไทยและพม่าคือสงครามเก้าทัพ ซึ่งพระองค์ได้จัดการรบโดยตรงเปลี่ยนยุทธวิธีต่อสู้ข้าศึกแผนใหม่ คือแทนที่จะคอยตั้งรับข้าศึกอยู่ที่เมืองหลวง คอยเวลาให้น้ำเหนือท่วมข้าศึก เช่นสมัยอยุธยา กลับทรงกรีธาทัพออกไปยังพม่าข้าศึกที่ชายแดนเมืองกาญจนบุรี และกองทัพอื่นไปสะกดข้าศึกไว้ที่เมืองนครสวรรค์และเมืองราชบุรี การเปลี่ยนยุทธวิธีครั้งนี้ทำให้ทรงประสบชัยชนะโดยตลอด

ด้านการปกครองประเทศ เมื่อว่างจากราชการทัพ ได้ทรงริบฟื้นพระเบียบบริหารราชการแผ่นดินทันทีเพื่อให้เป็นปึกแผ่นโดยเร็ว เริ่มด้วยให้ข้าราชการผู้ใหญ่ที่เคยรู้เห็นระเบียบแบบแผนสมัยกรุงศรีอยุธยา รวมกันเข้าเป็นคณะกรรมการจัดวางระเบียบต่าง ๆ ในด้านการปกครองนั้นก็ให้ทรงแต่งตั้งข้าราชการที่มีความรู้ความสามารถเข้าบริหารงานเต็มทุกตำแหน่ง และในด้านประชาชนนั้นได้มีการสักเลขา คือการทำทะเบียนราษฎร แบ่งคน

LIRT

ออกเป็นหมวดหมู่ มีสังกัดผู้บังคับบัญชาที่แน่นอน โดยใช้หมึกสักเครื่องหมายเจ้าสังกัดไว้ที่ข้อมือ เหมือนกับสมัยนี้ทำบัตรประจำตัวประชาชนนั่นเอง ที่ต้องตั้งกองสักเลยก็เพราะต้องการแรงงานประชาชนมาสร้างนครและรับใช้บ้านเมืองโดยเป็นธรรมเนียมแต่โบราณ แต่ในสมัยของพระองค์ประชาชนได้รับการผ่อนคลายเป็นอันดีขึ้นกว่าเดิม คือแทนที่จะต้องรับราชการ 1 เดือนแล้วกลับไปทำมาหากินส่วนตัว 1 เดือนสลับกันไป ที่เรียกเข้าเดือนออกเดือน ก็โปรดให้เข้ามารับราชการ 1 เดือนแล้วกลับไปบ้าน 2 เดือน ดังมีพระราชกำหนดออกใน พ.ศ. 2328 ความตอนหนึ่งว่า

“แลฝ่ายเลขไพร่หลวงสมกำลัง ข้าราชการของธูลีพระบาทและหญิงข้าหลวงทั้งปวงทำราชการทุกวันไซ้ จะใช้สอยตราครุฑ ให้ทำการไปรวดเดียวหามิได้ ก็ยอมทรงพระมหากรุณาโปรดให้เข้ารับราชการแต่เดือนลดผ่อนให้ออกทำมาหากินถึงสองเดือนเป็นสามผลัดจนก็เห็นได้ว่าผาสุกกว่าแผ่นดินแต่ก่อนนี้อีก”

พระราชกรณียกิจที่สำคัญ อีกประการหนึ่ง คือการชำระพระราชกำหนดกฎหมายให้ถูกต้องบริบูรณ์ โดยคำนึงถึงว่ากฎหมายนั้นเป็นสิ่งกระทบกับประชาชนโดยตรงที่จะทำให้ทุกคนปฏิบัติตาม ถ้ากฎหมายยุติธรรมก็เป็นการแน่นอนที่ประชาชนได้รับความยุติธรรมและความคุ้มครองที่ดี เมื่อ พ.ศ. 2347 ได้เกิดคดีขึ้นคดีหนึ่งเป็นเหตุให้มีพระราชดำริที่จะชำระกฎหมายเป็นการใหญ่ คือวันหนึ่งเสด็จออกขุนนาง เจ้าพระยาพระคลังกราบบังคมทูลพระกรุณาว่า นายบุญศรี ข่างเหล็กหลวงร้องทุกข์กล่าวโทษพระเกษมและนายราชาอรธเป็นใจความว่า บ่อนภริยาของตนฟ้องหย่า นายบุญศรีให้การต่อสู้ว่า บ่อนอกใจทำชู้ด้วยนายราชาอรธ นายบุญศรีไม่มีผิดจึงไม่ยอมหย่า แต่พระเกษมไม่รับฟังคำให้การของนายบุญศรี คัดข้อความมาให้ลูกขุน ณ ศาลาหลวงปรึกษา ลูกขุนว่าเป็นหญิงหย่าชายให้ขาดกันได้ จึงพระราชดำริว่าหญิงนอกใจชายแล้วมาฟ้องหย่าชาย ลูกขุนปรึกษาให้หย่าได้นั้นไม่เป็นยุติธรรม จึงให้เจ้าพระยาพระคลังเอากฎหมาย ณ ศาลาหลวงมาสอบถ้ฉบับหอหลวงและฉบับข้างที่ ก็มีข้อความตรงกันทั้ง 3 ฉบับ ให้ฟ้องหย่าได้ พระเจ้าอยู่หัวจึงตรัสว่าฝ่ายพุทธจักร ก็ได้โปรดให้ชำระพระไตรปิฎกไว้เป็นหลักอันประเสริฐแล้ว ฝ่ายข้างอาณาจักรกฎหมายยังพันเพี้ยนวิปริตผิดต่างกันเป็นอันมาก จึงโปรดให้มีกรม

ชำระกฎหมายได้ชำระพระไตรปิฎกให้มีหลักดูกัน การชำระกฎหมายครั้งนี้เป็นการใหญ่และสำคัญมาก เมื่อชำระกฎหมายเสร็จได้ประทับตราพระราชสีห์ พระคชสีห์ และบัวแก้ว ซึ่งเป็นตราของสมุหนายก สมุหพระกลาโหมและพระคลัง อันหมายความว่า ใช้บังคับได้ทั่วพระราชอาณาจักรคนรุ่นต่อมาจึงเรียกกฎหมายนี้ว่า “กฎหมายตราสามดวง”

จากคดีหญิงหย่าชายที่เกิดขึ้นนี้ ได้เป็นมูลเหตุให้ทรงชำระกฎหมายใหม่ ย่อมเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า ทรงสนพระราชหฤทัยในสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่จะให้ได้รับความเป็นธรรมแก่สังคมถึงแม้จะเป็นเรื่องเล็ก ๆ ก็ตาม

การทำนุบำรุงพระศาสนา ทรงเห็นว่าประเทศชาตินั้น มีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติซึ่งประชาชนในสังคมอยู่อย่างสงบสุข จึงทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาโดยกวดขันการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยของคณะสงฆ์เพื่อชักจูงจิตใจของประชาชนในทางที่ดีอันจะนำมาซึ่งความสงบเรียบร้อยในสังคม ซึ่งในปลายรัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี คณะสงฆ์ได้เกิดวุ่นวายปั่นป่วน เพราะสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงสำคัญพระองค์ว่าเป็นผู้วิเศษบรรลุมรรคผล จึงให้พระสงฆ์ถวายบังคมฐานทรงเป็นพระอริยบุคคล พระที่สอพลอก็ทำตาม พระที่เคร่งครัดในพระวินัยบัญญัติถวายพระพรว่า ถึงแม้ภคินีจะบรรลุมรรคผลก็ยังอยู่ในเพศต่ำกว่า พระภิกษุสงฆ์จึงไม่อาจถวายบังคมได้ ในที่สุดก็ถูกถอดหรือลงพระราชอาญาเพราะพระสติเฟื่อง เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ ได้ทรงรำลึกถึงพระเถระที่มั่นคงอยู่ในพระวินัยว่าเป็นบุคคลที่หาได้ยาก จึงทรงสถาปนาให้เป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่จนกระทั่งถึงตำแหน่งพระสังฆราช ส่วนพระสงฆ์ที่โอนอ่อนตามพระอภัยชัยของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีนั้นก็ถอดถอนเสียจากตำแหน่ง บางท่านเป็นผู้มีความรู้ก็โปรดให้ลาสิกขาออกมารับราชการพลเรือนต่อไป การกระทำของพระองค์มุ่งให้ความเป็นธรรมให้สิทธิเสรีภาพแก่ราษฎร ขณะเดียวกันก็ทรงออกกฎเกี่ยวกับพระศาสนาและคณะสงฆ์หลายฉบับ เพื่อให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ราษฎร อนึ่งนอกจากจะทรงกวดขันการประพฤติปฏิบัติของคณะสงฆ์แล้ว ก็ได้ทรงละเลยกำชับให้ข้าราชการตลอดจนพลเมืองทั่วไปเป็นผู้มีสัมมาปฏิบัติ เช่นมีพระราชกำหนดห้ามมิให้ข้าราชการเสพสุราเล่นการพนัน

LIRT

นอกจากนี้ยังทรงให้ทำสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้นให้ถูกต้องครบบริบูรณ์ เนื่อง จากถูกทำลายครั้งเสียกรุงศรีอยุธยา เพื่อเป็นการทำนุบำรุงพระศาสนาไว้ให้ถาวรสืบไป เพราะผู้รักษาพระไตรปิฎก ขณะนั้นก็มีอยู่น้อยหากสิ้นท่านเกรงว่าศาสนาจะเสื่อมสูญพระ- องค์ทรงสร้างวัดวาอารามต่าง ๆ เช่น วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดพระเชตุพนวิมลมังคลา- ราม วัดราชบูรณะ และวัดมหาธาตุ เพื่อเป็นศูนย์กลางของการศึกษาพระธรรมวินัยและ เป็นประโยชน์นานาประการแก่สังคมขณะนั้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการกวัดข้นพระสงฆ์หรือ ข้าราชการเป็นการบังคับเพื่อให้ประเทศชาติบ้านเมืองสงบเรียบร้อย ประชาชนมีความเป็น อยู่ดีมีความสุข เมื่อประชาชนมีความสุข ก็มีสิทธิเสรีภาพที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้โดยเสรี แต่ ขณะเดียวกันก็อยู่ในขอบเขตของกฎหมายและกฎเกณฑ์ที่ทรงบัญญัติจากพระปรีชาสามารถ ของพระองค์ ด้วยเหตุนี้เมื่อนักประวัติศาสตร์ของไทย ได้ศึกษาถึงพระราชกรณียกิจอัน เป็นคุณประโยชน์อเนกประการแล้ว จึงได้เผยแพร่ให้ทั้งฝ่ายราชการและประชาชนทราบ จนเกิดความเลื่อมใสในพระบรมราชกฤษฎาภินิหาร พร้อมใจกันมีสมานฉันท์ที่จะถวาย พระราชสมัญญาว่า “พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช” เพื่อเป็นเครื่อง รำลึกถึงพระเดชพระคุณสืบไป

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอัครสุนทร พระพุทธเลิศหล้านภาลัย

พระราชประวัติสังเขป

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีพระนามเดิมว่า “จิม” เสด็จ พระบรมราชสมภพ เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2310 เป็นพระราชโอรสในพระ บาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระปฐมบรมกษัตริย์แห่งมหากัริบรม ราชวงศ์ กับสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี ตั้งแต่มีพระชนมายุได้ 8 พรรษา ก็ติดตาม สมเด็จพระบรมชนกนาถไปราชการสงครามด้วยทุกครั้ง แม้กระทั่งในสมัยสถาปนากรุง รัตนโกสินทร์แล้ว เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเสด็จเป็นจอม ท้าออกไปสู่อริราชศัตรู ก็ทรงทำหน้าที่ยกกระบัตรทัพใกล้ชิดติดพระองค์ไปด้วยเช่นเคย จึงทรงเป็นนักรบที่มีทั้งความรู้และประสบการณ์อย่างยอดเยี่ยมพระองค์หนึ่ง

LIRT

ในปลายรัชกาลสมเด็จพระบรมชนกนาถ ทรงรับสถาปนาเป็นกรมพระราชวัง
บวรสถานมงคล ที่มหาอุปราชรับราชการ รับราชการสนองพระเดชพระคุณในพระบรม
มหาราชวังเช่นเดิมอยู่ 3 ปี จึงเสด็จเถลิงถวัลยราชย์เป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ 2
แห่งมหจักรีบรมราชวงศ์ พระองค์ได้ทรงป้องกันพระราชอาณาจักรไว้อย่างเต็มความ
สามารถ เพราะพม่าข้าศึกก็ยังเตรียมการรุกรานประเทศไทยอยู่ ดังตอนที่เสด็จเสวยราช
สมบัติได้เพียง 2 เดือนก็เกิดศึกเมืองถลางและหัวเมืองปากใต้ เมื่อเสร็จสงครามครั้งนี้แล้ว
ก็ต้องส่งกองทัพออกไปขัดตาทัพไว้ที่เมืองกาญจนบุรีเตรียมป้องกันประเทศอยู่อีกหลายปี
นอกจากนั้นทางประเทศญวนเริ่มรวมกำลังกันติด มีที่ท่าว่าจะเบียดเบียนพระราชอาณาเขต
ทางตะวันออกเข้ามา จึงได้ทรงสร้างเมืองสมุทรปราการ และเมืองนครเขื่อนขันธ์ไว้อย่าง
แข็งแรงเพื่อป้องกันข้าศึกรุกรานมาทางปากน้ำเจ้าพระยา นอกจากนี้ก็ได้ทรงเตรียมกำลัง
สรรพาวุธยุทโธปกรณ์พร้อมด้วยเสบียงอาหารไว้พร้อมสรรพ

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงปกครองไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินให้ได้
รับความร่มเย็นเป็นสุข พระราชทานเสรีภาพแก่ชาวนครจักร์ในการเลือกสังกัดผู้บังคับบัญชา
โปรดให้ผ่อนผันการเข้ารับราชการของพลเมืองชายเหลือเพียงปีละ 3 เดือน คือมารับ
ราชการ 1 ปี แล้วได้พักไปทำมาหากินส่วนตัว 3 เดือน นอกจากนี้ยังทรงพระกรุณา
ให้ใช้เงินหลวงจ้างแรงงานกรรมกรจีนทำงานโยธา เช่นการขุดคลองแทนการเกณฑ์แรง
งานประชาชนดังแต่ก่อน ในด้านคุณภาพของประชาชนก็ทรงกวัดขັນมิให้เป็นนักเลง
การพนัน สู้บ่อนกินกัญชา ทรงโน้มนำให้ราษฎรสนใจในพระพุทธศาสนาแข่งขันกัน
ทำบุญสุนทานดังเช่นโปรดให้จัดพระราชพิธีวิสาขบูชาเป็นงานสำคัญระดับชาติ มีการทำ
บุญให้ทานฟังพระธรรมเทศนาถึง 3 วัน 3 คืนทุกปี และในรัชกาลนี้การศึกษาพระปริยัติ
ธรรมก็เจริญรุ่งเรือง มีการจัดหลักสูตรการศึกษาออกเป็นเปรียญ 1 ประโยคถึง 9 ประโยค
ในรัชกาลเมืองไทยมีการเดินเรือสำเภาออกไปค้าขายยังต่างประเทศอย่างเป็นล่ำเป็นสัน
จนกระทั่งต้องทรงพระกรุณาให้ใช้รูปช้างเผือกสีขาวอยู่ตรงกลางตราจักรประดับบนพื้นธง
สีแดงเป็นธงประจำเรือสำเภาหลวง และได้เป็นมรดกตกทอดของธงราชนาวีไทยจนปัจจุบัน

LIRT

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นเอกอัครศิลปินแทบทุกสาขา ทรงโปรดปรานในงานประติมากรรมปั้นหุ่นพระพุทธรูป ทำหุ่นหุ่นหัวโขนด้วยพระองค์เอง บานประตูไม้พระวิหารหลวงวัดสุทัศนเทพวรารามซึ่งทรงมีส่วนแกะสลักอาจกล่าวได้ว่างดงามที่สุดของประเทศไทย ทรงเชี่ยวชาญในการบรรเลงซอสามสายและมีเพลงพระราชนิพนธ์ เช่น บุษบันลอยเลื่อน เป็นเพลงที่ไพเราะเป็นอมตะจนปัจจุบัน และโดยเฉพาะพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องอิเหนา เรื่องรามเกียรติ์บางตอน หรือบทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนบางตอน ต้องยอมรับว่าทรงเป็นรัตนกวีแห่งชาติไทยอย่างแท้จริง

พระราชกรณียกิจ

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เสด็จขึ้นครองราชย์ในขณะที่มีพระชนมพรรษาที่เหมาะสมที่สุดในการเป็นพระเจ้าแผ่นดิน และตลอดรัชกาลสมเด็จพระบรมชนกนาถทรงรับใช้ใกล้ชิดติดพระองค์อยู่ในราชสำนักทรงดูแลราชการต่างพระเนตรพระกรรณตามพระราชประสงค์ จึงทรงมีประสบการณ์ในการบริหารราชการมาแล้วเป็นอย่างดี

ด้านการป้องกันประเทศ เนื่องจากรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นยุคบ้านเมืองสงบราบคาบผิดกับต้นรัชกาลก่อนซึ่งมีการรณรงค์สงครามอย่างดุเดือดแทบจะเอาตัวไม่รอด ในต้นรัชกาลพม่ายกมารุกรานดินแดนทางใต้ แต่ทรงสามารถเอาชนะได้ ด้วยเหตุนี้เองทางพระนครจึงต้องคอยระมัดระวังศึกพม่าอย่างกวัดข้นถึงกับต้องส่งกองทัพไปขัดตาทัพไว้ในฤดูแล้งเป็นประจำ โดยคาดไม่ถึงว่าพม่าจะเสียเอกราชให้แก่อังกฤษภายในไม่กี่ปีต่อมา และพร้อมกันนั้นรัฐบาลไทยก็ใช้วิเทโศบายอะลุ่มอละวากับเวียดนามและเขมร เช่น ยอมให้เวียดนามยึดเมืองบันทายมาศ อันเป็นเส้นทางสำคัญของเวียดนามที่จะเข้าควบคุมเขมร แต่การผ่อนผันผ่อนยานี้ก็มีขอบเขตจำกัด เมื่อถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็จำเป็นต้องทำสงครามกับเวียดนามโดยตรงเพื่อรักษาอิทธิพลในลาวและเขมรไว้ การที่พระองค์ทรงอะลุ่มอละวากับเวียดนามเพราะขณะนั้นเป็นเวลาประเทศญวนมีอาณาจักรกว้างใหญ่ไพศาล และมีศักดานุภาพเกรียงไกร

LIRT

ยิ่งกว่ายุคก่อน ๆ มาก ประเทศพม่าศัตรูคู่อาฆาตของไทยก็มีความเกรียงไกรไม่หย่อนกว่า
ญวน ถ้าพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงดำเนินนโยบายผิดพลาดไปเพียง
เล็กน้อย พม่ากับญวนอาจร่วมมือกันโจมตีประเทศไทยอย่างขนาดใหญ่ก็เป็นได้ ลำพัง
ประเทศพม่าประเทศเดียว ไทยก็พอจะสู้ได้แต่ถ้าถูกทั้งพม่าและญวนตีกระหนาบเข้ามา
เห็นจะเป็นที่เพลี่ยงพล้ำ เพราะเหตุนี้ผู้รับผิดชอบเมืองไทยในขณะนั้นจึงต้องเป็นคนรอบ
คอบ ใจเย็น ไม่วู่วาม ผลิผลาม พยายามถนอมน้ำใจพระเจ้าแผ่นดินญวนไว้ แม้จะเสีย
เกียรติศักดิ์ไปบ้างก็ต้องยอมทน ดังเช่น เมื่อญวนขอเมืองบันทายมาศ (ฮาเตียน) ซึ่งเคย
เป็นของญวนกลับคืนไป พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยก็ทรงยกให้โดยดี เพื่อ
แลกกับความสงบจึงสามารถรักษาสัมพันธไมตรีกับญวนไว้ได้ ผลดีจากการที่ไทยพยายาม
รักษามิตรภาพกับญวน มาปรากฏขึ้นในภายหลังคือ เมื่อพม่าส่งทูตไปชักชวนกษัตริย์ญวน
ให้ร่วมทำศึกกับเมืองไทย พวกฝรั่งเศสซึ่งเป็นทีปรีชาของขุนนางผู้ใหญ่ของญวนให้ความ
สนับสนุน เพื่อจะได้เมืองพระตะบองอันอุดมสมบูรณ์ แต่พระเจ้าแผ่นดินญวนไม่เห็นด้วย
เมืองไทยจึงรอดจากการเข้าสงครามไป

ด้านการปกครอง ทรงรับพระราชภาระสืบทอดต่อจากรัชสมัยสมเด็จพระบรม
ชนกนาถ ในการที่จะสร้างบ้านเมืองให้เจริญดุจเดียวกับกรุงศรีอยุธยา ทรงพยายาม
ที่จะสอบสวนวางระเบียบแบบแผนในการบริหารราชการแผ่นดิน เช่นโปรดให้มีการชำระ
จัดทำทำเนียบข้าราชการเมืองนครศรีธรรมราช เท่ากับเป็นการจัดองค์การบริหาร วางอัตรา
กำลังเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานว่าใครมีอำนาจหน้าที่อย่างใด ขณะเดียวกันก็ทรงสุขุมคัมภีรภาพ
ในการยกย่องฐานะเจ้าเมืองทางภาคเหนือให้เด่นกว่าทางพม่าชูเชิดเจ้าฟ้าไทยใหญ่ อันเป็น
ผลทำให้เอกภาพของชาติมีความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากขึ้น

ในรัชสมัยของพระองค์ได้ทรงพยายามที่จะรวบรวมพลเมืองให้เป็นปึกแผ่น
โดยให้ตรวจสอบหลักฐานการทะเบียนให้รวมกันเป็นหมู่เหล่าโดยเคร่งครัด จึงมีพระราช
กำหนดสกลเลข ทำหลักฐานทะเบียนราษฎรใหม่หมดด้วยการสักเครื่องหมายสังกัดที่ข้อมือ
ประชาชนชายเสียใหม่ ให้รู้แน่ชัดว่าอยู่ในสังกัดหน่วยราชการหน่วยใดมีรายชื่อใดจำนวน
เท่าใด ประเด็นสำคัญที่ควรกล่าวในที่นี้ก็คือ พระราชทานเสรีภาพแก่ประชาชนที่จะ

LIRT

เริ่มต้นเลือกหน่วยราชการเจ้าสังกัดใหม่ เมื่อได้รวบรวมประชาชนพลเมืองเป็นหมู่เหล่า เจ้าสังกัดเรียบร้อยแล้ว ก็ทรงพระกรุณาที่จะแบ่งเบาภาระของพลเมืองในการที่ต้องมาใช้แรงงานรับราชการให้น้อยลง กล่าวคือเดิมในสมัยกรุงศรีอยุธยา ประชาชนมีโอกาสทำมาหากินอยู่ที่บ้านเพียง 1 เดือนก็ต้องมาทำงานให้แก่กรมกองเจ้าสังกัด 1 เดือน สลับกันไป เช่นนี้เรียกว่าเข้าเดือนออกเดือน ทำให้ประชาชนไม่มีโอกาสประกอบอาชีพของตนได้เต็มที่ ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชมีพระกรุณาแก่ประชาชน ให้ลดเวลารับราชการเพียงปีละ 4 เดือน คือเข้าเดือนออกสองเดือน จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงลดเวลารับราชการลงไปอีกเหลือเพียงปีละ 3 เดือน คือรับราชการ 1 เดือนได้พัก 3 เดือนสลับกันไป เรียกว่าเข้าเดือนออกสามเดือน นอกจากนั้นในรัชกาลนี้พระองค์ยังมีพระมหากรุณาแก่ประชาชนให้จ้างแรงงานจีนทำงานโยธา เช่น การขุดคลองการสร้างกำแพงเมืองแทนการใช้แรงงานของประชาชนที่มารับราชการ ทำให้ประชาชนได้รับความสุขมากขึ้นกว่าสมัยเดิม

ในด้านคุณภาพของประชาชน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงกวัดขັນให้ประชาชนบำเพ็ญแต่คุณธรรมความดี ทรงระแวงระวังมิให้อาณาประชาราษฎร์ของพระองค์เป็นนักเลงการพนัน สูบฝิ่นกินกัญชา โดยได้ออกพระราชบัญญัติเรื่องห้ามเลี้ยงไก่ นก ปลากัด ไ่วชนแลกัดเป็นการพนัน จ.ศ. 1173 เพราะมีพระราชดำริว่าการที่ประชาชนเลี้ยงไก่ นก ปลากัดไ่วชน ไ่วกัดเป็นการพนันที่ทารุณโหดร้ายเป็นบาป จึงมีพระราชประสงค์ที่จะให้ประชาราษฎร์ละเว้นจากความชั่วและให้หันมาถือสัตย์รักษาศีลบำเพ็ญทาน

กฎหมายสำคัญอีกฉบับที่แสดงถึงความห่วงใยของพระองค์ ในการที่มีพระราชประสงค์ให้บ้านเมืองสังคมสงบสุข ประชาชนอยู่อย่างร่มเย็น มีสิทธิเสรีภาพในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข คือการออกพระราชกำหนดเรื่องห้ามสูบฝิ่น ขายฝิ่น จ.ศ. 1179 โดยทรงเห็นว่าผู้สูบฝิ่นมาก พวกยาจนไม่มีเงินก็จะพากันทำโจรกรรมเอาทรัพย์สินของผู้อื่นอันทำให้บ้านเมืองไม่สงบสุข และประชากรจะไม่มีคุณภาพเพราะสูบฝิ่น หลักสำคัญของพระราชกำหนดฉบับนี้มีข้อความที่น่าสนใจ หลายประการเช่น การเอาโทษแก่ผู้ทำผิดที่ผู้ขาย ผู้ซื้อ ตลอดจนผู้รู้เห็นเป็นใจ เป็นพระราชกำหนดที่ครอบคลุมไว้วางขวางมาก ส่วน

ผู้ที่มีฝีมืออยู่ในครอบครองก่อนใช้พระราชกำหนดนี้ก็ยังไม่วางใจว่าเป็นความผิด แต่ให้รับนำออกไปขายเสียให้พ้นพระราชอาณาเขต บทกำหนดเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าเป็นมาตรการในทางปฏิบัติของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยที่ทรงชาญฉลาดในการแก้ปัญหา เพราะในประเทศจีนได้เกิดสงครามฝิ่น เนื่องจากพวกฝรั่งนำฝิ่นไปจำหน่ายและรัฐบาลจีนได้ยึดจับกุมทำลาย ทำให้เกิดสงครามระหว่างฝรั่งกับจีนมีผลทำให้จีนได้รับความเสียหาย เสียค่าปรับเป็นจำนวนมาก

ในรัชสมัยของพระองค์ ประเทศมีความเจริญมั่งคั่งขึ้นตามลำดับ โดยเฉพาะการค้าระหว่างประเทศมีจำนวนเพิ่มขึ้นทุกปี มีการสร้างเรือกำปั่นหลวงสำหรับค้าขาย นอกจากนั้นยังให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนที่มีกำลังทรัพย์ สามารถต่อเรือไปค้าขายกับต่างเมืองได้ จึงมีเรือของหลวงและของเจ้านาย ข้าราชการ พ่อค้า เป็นอันมากบรรทุกสินค้าออกไปทำการค้าขายที่เมืองจีนทุก ๆ ปี ปรากฏว่าในรัชกาลมีเรือสำเภายู่งในแม่น้ำถึง 70 ลำ จากการที่มีกิจการเดินเรือสำเภานี้เองจึงจำเป็นต้องมีธงบอกให้ทราบว่าเป็นเรือไทย ซึ่งแต่เดิมเรือทางแถบไทยและมลายูนิยมใช้ธงสีแดงทำให้เกิดการปะปนกัน ประจวบกับในรัชกาลได้ช้างเผือกลักษณะเอกอุมาสู่พระบารมีถึง 3 เชือก จึงโปรดให้ใช้รูปช้างสีขาวอยู่กลางจักรบนธงพื้นสีแดงเป็นธงเรือสินค้าของหลวง อันเป็นมรดกตกทอดของพระราชนาวีไทยในปัจจุบัน

จุดเด่นของการเป็นนักบริหารที่ดีของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ก็คือการมอบอำนาจหน้าที่แก่นักบริหารที่ดีจะต้องรู้จักการมอบอำนาจและหน้าที่ให้ผู้ใต้บังคับบัญชาไปปฏิบัติ ไม่เอาอำนาจนั้นมารวมไว้ที่ตัวแต่ผู้เดียว แต่การมอบอำนาจนั้นต้องมอบเป็น จะมอบอำนาจอะไรให้ใครทำและมีการตรวจสอบผลงานกันอย่างไร การมอบอำนาจที่สำคัญที่สุดคือหน้าที่ของพระมหากษัตริย์นั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงมอบให้แก่สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรมหาเสนานุรักษ์ พระอนุชาจวบพระราชนันท์ ทั้งสองพระองค์ทรงสนิทสนมกันมาก แต่เป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่งว่า กรมพระราชวังบวร ฯ ทรงประชวรและเสด็จสวรรคตเมื่อพระชนมายุเพียง 44 ปี

เมื่อกรมพระราชวังบวร ฯ สวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงมอบอำนาจให้แก่เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรีสืบแทนต่อไป เจ้าฟ้าองค์นี้กล่าวง่าย ๆ ว่า

LIRT

เป็นลูกบ้าและน้องเมียทรงเป็นเจ้านาย ทรงกำกับราชการมหาดไทยและกรมวัง และทรง
รับมอบอำนาจจนกล่าวกันว่า ทรงเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินเสียเลย ด้วยเป็นที่ไว้วาง
พระราชหฤทัยและทรงปรึกษาหารือราชการทั่วไปทุกอย่าง ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการมอบ
อำนาจนั้นทรงมอบให้แก่ผู้ไว้วางพระราชหฤทัยจริง ๆ และบุคคลที่ทรงมอบหมายนั้นก็ได้อำนาจ
ปฏิบัติราชการได้ดีสมพระราชประสงค์ จึงนับได้ว่าทรงประสบผลสำเร็จในเรื่องนี้

ในเรื่องการมอบอำนาจนั้น ได้ทรงริเริ่มการบริหารราชการแบบใหม่ขึ้นคือ
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้านายที่ทรงมีความรู้ ความสามารถบางพระองค์ไปกำกับ
ราชการหน่วยราชการต่าง ๆ เช่น เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรีทรงกำกับราชการกรม
มหาดไทย กรมหมื่นศักดิ์พลเทพ กำกับราชการกรมกลาโหม กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์
ซึ่งต่อมาเป็นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวกำกับราชการกรมคลัง การกำกับราชการ
นั้นถือเป็นที่ปรึกษาของทั้งในหลวงและเสนาบดีกรมนั้น ๆ เท่ากับเป็นการนำหลักกระจาย
อำนาจการปกครองออกมาใช้ โดยกระจายพระราชอำนาจไปสู่บุคคลอีกระดับหนึ่ง ทำให้
ทรงมีเวลามากขึ้นและมีความคิดสติปัญญาร่วมกันทำราชการมากขึ้นด้วย พระราชกรณียกิจ
ที่สำคัญทางรัฐประศาสนศาสตร์อีกประการหนึ่งในแง่การบริหารก็คือการบริหารงานบุคคล
อันได้แก่การจัดสรรบุคคลเข้าดำรงตำแหน่งให้เหมาะสมกับความรู้ ความสามารถแล้วก็
ยกย่องและชุบเลี้ยงให้ผู้นั้นสามารถทำงานในหน้าที่ได้อย่างเต็มที่ ดังจะเห็นได้จากการที่
ทรงแต่งตั้งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชและเจ้าเมืองสงขลาซึ่งเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ
ความเจริญมาสู่ภูมิภาคนั้น ๆ เป็นอย่างมาก

ทรงทำนุบำรุงพระศาสนาเพื่อให้เป็นหลักที่พึ่งของประชาชน โดยทรงให้มีการ
แปลบทสวดมนต์จากภาษาบาลีเป็นภาษาไทยเพื่อให้ประชาชนเข้าใจว่าสวดว่าอะไร ให้
ใจเหตุผลและเกิดศรัทธาไม่มโนงายทรงส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจากเปรียญเอก
ตรี เป็นเปรียญ 9 ประโยค เป็นผลให้มีการศึกษาบาลีอย่างลึกซึ้งแตกฉานกว่าเดิม
จากนี้ยังมีการออกพระราชกำหนดให้พลเมืองทำวิสาขบูชาและห้ามฆ่าสัตว์เป็นเวลา 3 วัน
นับเป็นบทกรรมใหญ่ของบ้านเมือง ก็เพื่อให้ประชาชนได้ใกล้ชิดพระศาสนาสามารถ
นำหลักธรรมไปถือปฏิบัติทำให้บุคคลในสังคมได้อยู่ร่วมกันอย่างสันติ

LIART

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาเจษฎาบดินทร์พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระราชประวัติสังเขป

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชสมภพ เมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2330 มีพระนามเดิมว่า พระองค์เจ้าทับกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยกับเจ้าจอมมารดาเรียบ ซึ่งต่อมาทรงเฉลิมพระยศเป็นกรมสมเด็จพระศรีสุลาลัย ทรงเป็นกำลังสำคัญของสมเด็จพระบรมชนกนาถ โดยเป็นผู้บัญชาการกรมท่า จัดสำเภาลงออกไปค้าขายถึงเมืองจีนได้กำไรมาก และโปรดเกล้าฯ ให้บังคับบัญชากรมพระตำรวจหลวงซึ่งทำหน้าที่คล้ายทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ในปัจจุบัน มีผู้คนยำเกรงนับถืออยู่มาก เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เสด็จสวรรคตอย่างกระทันหันมิได้ตรัสมอบราชสมบัติให้แก่ผู้ใด สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎสมมติเทววงศ์ พระราชโอรสที่ประสูติจากพระอัครมเหสีก็มีพระชนมายุเพียง 20 พรรษา กำลังทรงผนวชเป็นพระภิกษุตามราชประเพณีก่อนสมเด็จพระบรมชนกนาถสวรรคตเพียง 15 วัน ที่ประชุมพระราชวงศ์และคณะเสนาบดีเห็นสมควรถวายราชสมบัติแก่กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ บ้านเมืองจึงจะสงบเรียบร้อยได้ จึงเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่สามแห่งมหาจักรีบรมราชวงศ์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสนพระราชหฤทัยในการสะสมกำลังศาสตราวุธเรือใช้ในการสงครามทั้งในแม่น้ำและทางทะเล และต้องทรงใช้เวลาปราบปรามเมืองมลายูประเทศราชที่เกิดความไม่สงบเรียบร้อยอยู่หลายปี ในรัชกาลเจ้านุวงศ์แห่งเมืองเวียงจันทน์ได้ก่อการกบฏ ยกกองทัพเข้ามากวาดต้อนผู้คนจนถึงเมืองสระบุรี ต้องโปรดฯ ให้กรมพระราชวังบวรสถานมงคลเป็นจอมพลยกกำลังออกไปปราบปรามจนกระทั่งได้เมืองเวียงจันทน์และจับตัวเจ้านุวงศ์ส่งลงมากรุงเทพฯ พระมหานครได้ จากนั้นก็ส่งกองทัพไปต่อสู้กับญวนในดินแดนประเทศกัมพูชาเป็นศึกยืดเยื้อนับสิบปี เพื่อรักษาความเป็นเจ้าเป็นใหญ่ในกัมพูชาที่เคยอยู่ในร่มพระโพธิสมภาร ผลที่สุดก็ตกลงประนีประนอมยอมให้ไทยแต่งตั้งพระมหากษัตริย์กรุงกัมพูชาได้ โดยไม่ขัดขวางต่อการที่กัมพูชาจะไปถวายเครื่องราชบรรณาการให้แก่แผ่นดินญวน

LIRT

แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงสถาปนาไว้เริ่มหมดอายุชำรุดทรุดโทรม จึงเป็นพระราชภาระที่จะต้องซ่อมแซมปฏิสังขรณ์ปราสาทพระราชวัง บ่อน้ำประปา และพระอารามหลวงต่าง ๆ โดยเฉพาะพระอารามนั้นส่วนใหญ่เป็นการซ่อมแซมเหมือนกัน สร้างใหม่ อาทิ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งได้รับการปฏิสังขรณ์ทั่วทั้งพระอาราม และวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ได้ทรงริ้วพระอุโบสถสร้างให้ใหญ่กว่าเดิม สร้างพระมหาเจดีย์ สร้างวิหารพระพุทธไสยาสน์ และจารึกสรรพวิชาการต่าง ๆ ถึง 8 สาขาไว้บนแผ่นหินอ่อนประดับตามผนังศาลาและอาคารต่าง ๆ เท่ากับเป็นมหาวิทยาลัยเปิดแห่งแรกของประเทศไทย พระอารามหลวงทั้งดงามเป็นศรีสง่าแก่พระนครล้วนแต่เนื่องมาจากพระราชกรณียกิจในการก่อสร้างและปฏิสังขรณ์แทบทั้งสิ้น

เหตุที่เคยทรงบัญชาการการค้าสำเภาหลวงหารายได้เข้าสู่ท้องพระคลัง เมื่อเสด็จราชสมบัติแล้วก็ทรงสะสมทรัพย์สมบัติไว้ให้แก่แผ่นดินอย่างไม่หยุดยั้ง ครั้นปลายรัชกาล ทรงพระประชวรหนักก็ตรัสมอบคืนราชสมบัติให้แก่ที่ประชุมเจ้านายและเสนาบดี เพื่อบำรุงรักษาพระราชวงศ์ที่มีวิญญูณปรีชารอบรู้ สามารถปกป้องไพร่ฟ้าอาณาประชาราษฎร์รักษาแผ่นดินให้เป็นสุขสวัสดิ์ได้พร้อมทั้งทรงสั่งเสียว่า “การศึกสงครามข้างญวนข้างพม่า เห็นจะไม่มีแล้วจะมีอยู่ก็แต่ข้างพวกฝรั่ง ให้ระวังให้ดีอย่าให้เสียแก่เขาได้ การงานสืบทอดของเขาคิดควรจะเรียนเอาไว้ก็ให้เขาอย่างเขา แต่อย่าให้นับถือเลื่อมใสไปที่เดียว นับว่าเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงเล็งเห็นการณ์ไกลและถูกต้องเป็นอย่างยิ่ง

พระราชกรณียกิจ

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์โดยได้รับความยินยอมพร้อมใจของที่ประชุมพระราชวงศ์และคณะเสนาบดี ทั้งนี้เพราะพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ประชวรโดยกระทันหันและรับสั่งมิได้จนเสด็จสวรรคต ด้วยประเพณีการสืบสันตติวงศ์นั้นผู้ที่ได้รับราชสมบัติต่อจากพระเจ้าแผ่นดินควรเป็นพระราชกุมาร อันประสูติแต่พระอัครมเหสี ดังนั้นผู้สมควรจะได้รับราชสมบัติต่อไปคือ เจ้าฟ้ามงกุฎฯ ซึ่งประสูติแต่สมเด็จพระสุริเยนทราบรมราชินี แต่บุคคลสำคัญผู้เกี่ยวข้อง

LIRT

ราชการแผ่นดินที่สุดในขณะนั้นคือ พระองค์เจ้าชายทับซึ่งได้รับการสถาปนาพระยศเป็น กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์เจริญพระชันษากว่าเจ้าฟ้ามงกุฎถึง 17 พรรษา ทรงว่าราชการ พระคลัง เมื่อกรมพระราชบวรฯ เสด็จสวรรคต และเจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี สิ้นพระชนม์ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ทรงรับราชการอยู่หลายด้าน โดยได้ทรงว่าราชการ กรมท่า กรมพระคลังมหาสมบัติ กรมพระตำรวจ และรับพิจารณาพิพากษาคดีแทนพระองค์ อยู่เสมอ สมเด็จพระบรมชนกนาถทรงไว้วางพระราชหฤทัยโปรดให้ว่าราชการต่างพระเนตร พระกรรณอยู่เสมอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์จึงทรงมีอำนาจสิทธิขาดในแผ่นดินอยู่เป็น อันมาก แม้ในเวลาที่สมเด็จพระบรมชนกนาถดำรงพระชนม์อยู่ ด้วยเหตุนี้พระองค์จึง เชี่ยวชาญในการปกครองบ้านเมืองทุกแขนง ทั้งเจ้านายและข้าราชการที่มีความจงรักภักดี ในพระองค์ท่านก็มีอยู่มาก ส่วนเจ้าฟ้ามงกุฎฯ ในขณะนั้นได้ศึกษาวิชาความรู้อย่าง พระราชกุมาร กิจการเกี่ยวกับการปกครองบ้านเมืองหรือรัฐประศาสนโนบายต่าง ๆ ใน สมัยนั้นยังไม่มี ความเชี่ยวชาญดีไปกว่าเจ้านายพระองค์อื่น ๆ เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธ- เลิศล้านเกล้าเสด็จสวรรคต ที่ประชุมพระบรมวงศานุวงศ์และเสนาบดี ซึ่งมีอำนาจใน ราชการแผ่นดิน โดยมีเจ้าพระยาพระคลัง (ดิศ บุนนาค) เป็นประธาน ความเห็นพ้อง กันว่า เวลานั้นก็สร้างพระนครไม่นานนัก พม่ายังมุ่งที่จะทำลายไทยอยู่ ถ้าอัญเชิญ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ซึ่งมีพระชนมายุมาก และทรงรอบรู้กิจการต่าง ๆ ทั้งภายในและ ภายนอกประเทศขึ้นครองราชย์แล้วก็จะเหมาะสมที่สุด จะทำให้ประเทศมั่นคงสืบต่อไป ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวบ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง ลักษณะรูปแบบ การปกครองทรงยึดถือตามรัชสมัยก่อน ขณะเดียวกันก็ทรงมุ่งที่จะให้บ้านเมืองอยู่เย็น เป็นสุข ให้ราษฎรมีเสรีภาพในการดำเนินชีวิตอยู่อย่างสงบสุข จึงมุ่งทำนุบำรุงพระพุท- ศาสนาเพื่อเป็นแนวทางให้ราษฎรประพฤติดีและมีสังคมที่ดีสืบไป

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกอบพระราชกรณียกิจที่เป็นคุณ ประโยชน์ต่อประเทศมากมายทั้งทางด้านทำนุบำรุงบ้านเมือง เพื่อความเจริญและความ เป็นอยู่ของราษฎร ได้แก่การสร้างเมืองและป้อมปราการต่าง ๆ เพื่อป้องกันข้าศึก ได้แก่ เมืองสมุทรปราการ (สร้างค้างไว้ สมัยรัชกาลที่ 2) เมืองจันทบุรี สร้างเรือรบแบบญวน มี

LIRT

การขุดคลองเพื่อใช้ในการคมนาคมและการกสิกรรม การติดต่อต่างประเทศก็รับความเจริญต่าง ๆ ที่มีชนนารือเมรืกันนำเผยแพร่เช่น ด้านการศึกษาและการแพทย์ ความสัมพันธ์ทางการเมืองกับต่างประเทศก็ต้องใช้ความระมัดระวังเป็นอย่างมาก เพราะเป็นระยะที่ชาวยุโรปกำลังแสวงหาอาณานิคมและได้ชัยชนะประเทศต่าง ๆ ในเอเชียและกำลังจะมีอิทธิพลเหนือประเทศไทย ดังนั้นการเจรจาติดต่อกับฝรั่งเศสจึงต้องใช้ความระมัดระวังเป็นพิเศษ

ในปลายรัชกาล ทรงเริ่มประจวรตั้งแต่ปลาย พ.ศ. 2393 พอตัน พ.ศ. 2394 พระอาการก็ทรุดลงอย่างมาก พระองค์มิได้พระราชทานราชสมบัติให้แก่ผู้ใด ทรงต้องการให้เจ้านายและเสนาบดีประชุมปรึกษากันเลือกเจ้านายพระองค์หนึ่งซึ่งที่ประชุมเห็นสมควรเป็นรัชทายาท คณะเสนาบดียังรีรออยู่มิได้ตัดสินใจเลือกผู้ใด แต่เสนาบดีผู้มีอิทธิพลสูงสุดในเวลานั้นคือ เจ้าพระยาพระคลัง (ดิศ บุนนาค) เห็นว่าผู้ที่สมควรปกครองประเทศให้รอดพ้นจากการคุกคามของคนต่างชาติได้คือ เจ้าฟ้ามงกุฎ

การที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มิได้ทรงตัดสินพระทัยแต่งตั้งเจ้านายพระองค์ใดสืบราชสมบัติแทน แสดงว่ามีพระราชประสงค์จะให้ได้มีการเลือกพระมหากษัตริย์ใหม่โดยการยินยอมของที่ประชุมพระบรมวงศานุวงศ์ คณะเสนาบดี และสมณชีพราหมณ์ ซึ่งนับได้ว่าเป็นผู้แทนปวงชนในสมัยนั้น อันแสดงถึงน้ำพระทัยในการให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาราษฎร์ในการกำหนดผู้ปกครองแผ่นดิน

ตอนที่ 3

ระยะเตรียมเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตย

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร

พระราชประวัติสังเขป

พระบาทสมเด็จพระอานันทมหิดล มีพระนามเดิมว่า เจ้าฟ้ามงกุฎสมมติ เทวาวงศ์ เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันพฤหัสบดีที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2347 เป็นพระราชโอรสพระองค์ที่ 2 ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยและสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี ดังนั้นพระองค์จึงทรงเจริญวัยมาในฐานะพระราชทายาท โดยทรงได้รับการศึกษาอย่างเจ้าฟ้าผู้ทรงกำเนิดมาเป็นเจ้าแผ่นดิน ตั้งแต่บวชมาตั้งแต่เก่ก่อน คือทรงศึกษาวรรณคดีและกาพย์กลอน ทั้งภาษาไทยและภาษาบาลี ซึ่งเป็นภาษาที่ใช้ในพุทธศาสนา นอกจากนี้พระองค์ได้ศึกษาพระราชพงศาวดารสยามโดยเฉพาะในเรื่องวีรกรรมของพระมหากษัตริย์ในอดีต ทั้งยังได้ทรงศึกษายุทธศิลป์แต่ครั้งโบราณ ซึ่งรวมทั้งการใช้อาวุธใหญ่ การทรงช้างและทรงม้า ตลอดจนทรงศึกษาหลักเบื้องต้นทางพระพุทธศาสนา พร้อมกับหลักทศพิธราชธรรม

มีขนบธรรมเนียมประเพณีแต่เก่ก่อนประการหนึ่งว่า เด็กผู้ชายไทยที่เกิดจากครอบครัวที่มีอันจะกิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับบรรดาเชื้อพระวงศ์จะต้องเข้าบรรพชาและอุปสมบทในพระบวรพุทธศาสนาถึง 2 ครั้งด้วยกัน คือ ตอนแรกบรรพชาเป็นสามเณรเมื่อยังเด็กอยู่ ต่อมาจึงอุปสมบทเป็นพระภิกษุเมื่ออายุครบบวชแล้ว ฉะนั้นเพื่อให้เป็นไปตามประเพณีที่กล่าวมา เจ้าฟ้ามงกุฎจึงได้ทรงพระผนวชเป็นสามเณรอยู่ถึง 7 เดือน เมื่อพระชนมพรรษาได้ 14 พรรษา ต่อมาเมื่อมีพระชนมพรรษาครบ 20 พรรษาได้ทรงพระผนวชเป็นภิกษุอีกครั้งหนึ่ง เมื่อพระองค์ได้ทรงพระผนวชเป็นภิกษุแล้วไม่กี่วันสมเด็จพระบรมชนกนาถก็เสด็จสวรรคต

LIRT

Legislative Institutional Repository of Thailand

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มิได้ทรงเตรียมการอย่างใดเกี่ยวกับการสืบราชสมบัติ เมื่อเหตุการณ์เป็นเช่นนี้จึงเป็นภาระแก่พระราชวงศ์ชั้นผู้ใหญ่พร้อมทั้งคณะเสนาบดีที่จะดำเนินการ ซึ่งเป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปว่า เจ้าฟ้ามงกุฎจะทรงได้รับเลือกเป็นพระเจ้าแผ่นดิน แต่การหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ ราชสมบัติกลับตกไปอยู่กับพระเชษฐาต่างพระชนนีของเจ้าฟ้ามงกุฎซึ่งเสด็จพระราชสมภพเมื่อ พ.ศ. 2330 จากพระสนมซึ่งเป็นสามัญชน ได้เสวยราชย์เป็นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อเป็นเช่นนี้ เจ้าฟ้ามงกุฎจึงได้ตัดสินพระทัยครองสมณเพศไปก่อน และมีพระฉายาขณะทรงดำรงเพศบรรพชิตว่า วชิรญาณ พระองค์ได้เสด็จไปจำพรรษาอยู่ที่วัดสมอรายเป็นอันดับแรก ทรงใช้วัดสมอรายและวัดบวรนิเวศเป็นศูนย์กลางในการสั่งสอนและเผยแพร่ความคิดของพระองค์ ตลอดเวลาจำพรรษาอยู่ 27 พรรษา สำหรับภิกษุในพระพุทธศาสนามีวินัยอยู่ข้อหนึ่งว่า จะต้องออกไปบิณฑบาตรเป็นประจำในตอนเช้าตรู่ การปฏิบัติเป็นประจำด้วยความสมถะและอ่อนน้อมนี้เอง เป็นเหตุชักนำให้พระองค์ได้เสด็จเข้าใกล้ชิดกับประชาชนพลเมืองของพระองค์ ทำให้ทรงมีพระเนตรสว่าง ทรงแลเห็นโลกใหม่อีกโลกหนึ่ง ยิ่งกว่านั้นยังได้เสด็จจุดดิ่งไปในภูมิภาคบางส่วนในฤดูแล้ง เข้าถึงประชาชนได้ทุกชั้นวรรณะ และได้ทรงดำรงพระชนม์ชีพผสมกลมกลืนอย่างสนิทสนมไปกับประชาชน พระองค์จึงได้ทราบถึงความปรารถนา ความทุกข์ยากและความไฝ่ฝันของพสกนิกร ทำให้ตระหนักพระราชหฤทัย ว่าทำอย่างไรจึงจะนำความเจริญมาสู่ประชาชนในวันข้างหน้า

การปฏิรูปหลายอย่างหลายประการที่พระองค์ทรงกระทำขึ้นภายหลังนั้นเป็นผลโดยตรงจากการที่เสด็จจุดดิ่งไปเป็นระยะเวลาอันยาวนานนั่นเอง และเป็นรากฐานให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงสืบราชสมบัติต่อจากพระองค์ได้ทรงปรับปรุงระเบียบแบบแผนการปกครองให้สมบูรณ์ขึ้นต่อมา ทั้งนี้เพราะพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสนับสนุนให้มีการศึกษาอารยธรรมตะวันตกเป็นเหตุให้ทราบถึงความเจริญก้าวหน้าในหลักการปกครองของตะวันตกและนำมาปรับปรุงการปกครองของไทย

LIRT

เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต พระภิกษุเจ้าฟ้ามงกุฎฯ ได้รับอนุญาตให้เสด็จขึ้นครองราชย์ พระราชพิธีบรมราชาภิเษกมีขึ้นในวันที่ 15 พฤษภาคม พุทธศักราช 2394 การเสด็จขึ้นเสภาจากสังฆาวาสสู่พระบรมมหาราชวังเป็นการเปลี่ยนสภาพที่สำคัญยิ่งกว่าเมื่อครั้งเสด็จออกทรงผนวช เพราะเป็นโอกาสให้พระองค์ได้ทรงนำความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ ซึ่งทรงสะสมอยู่เป็นเวลาถึง 16 ปีเศษ มาบริหารราชการแผ่นดินทำให้เกิดความสมบูรณ์พูนสุขแก่ประเทศและประชาชน

ด้วยเหตุที่ทรงรู้จักกับสังฆราชปัลเลอกซ์ (Bishop Pallegoix) ชาวฝรั่งเศส ในขณะที่ทรงผนวช ณ วัดสมอรายได้พบปะพูดคุยกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ทำให้ทรงรับทราบความคิดและความรู้ของชาวตะวันตก พระองค์ได้ทรงศึกษาวิชาภูมิศาสตร์ ฟิสิกส์ เคมี คณิตศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสนพระราชหฤทัยในวิชาดาราศาสตร์เป็นพิเศษ ยิ่งกว่านั้นยังได้ทรงศึกษาหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์ของชาวตะวันตก เพื่อทรงนำมาปฏิบัติทางเครื่องยนต์กลไก นอกจากนี้ได้ทรงศึกษาถึงเรื่องราวของประเทศสำคัญต่าง ๆ ทางยุโรปจากพวกหมอสอนศาสนาชาวอเมริกัน เกี่ยวกับความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ระบอบการปกครองและเรื่องที่น่าสนใจอื่น ๆ

การพัฒนาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

การเมือง เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติก็ทรงเริ่มเปลี่ยนแปลงบรรดาประเพณีเดิมที่เคยมีในรัชกาลก่อน ๆ เข้าสู่แบบปัจจุบัน สมัยที่ควรแก่การนิยมในยุคนั้น ดังเช่นในวันพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้โปรดฯ ให้ชาวต่างประเทศเข้าเฝ้าฯ อย่างพร้อมเพรียงในเวลาเสด็จฯ ออกมหาสมาคม ทรงเลิกประเพณีบังคับราษฎรปิดประตูบ้านร้านรวงเวลาพระเจ้าแผ่นดินเสด็จผ่าน และทรงอนุญาตให้ราษฎรเฝ้าดูพระเจ้าแผ่นดินได้โดยไม่ต้องก้มหน้าอย่างโบราณสมัยซึ่งไทยได้เคยอย่างมาจากแบบแผ่นดินจีน โปรดให้ราษฎรเข้าเฝ้าใกล้ชิดพระยุคลบาท โดยพระราชกุศโลบายนี้เอง จึงทรงเป็นที่รักใคร่ดูดีของอาณาประชาราษฎรในแผ่นดินตลอดถึงบรรดาชาวต่างประเทศโดยทั่วไป

LI RT

เพราะเหตุที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็น “อเนกชนนิกร-สโมสรมมตติ” อันหมายความว่าทรงรับเลือกเป็นพระเจ้าแผ่นดินด้วยความพร้อมเพรียงของประชาชนพลเมือง ดังนั้นถึงแม้พระองค์จะเป็น พระมหากษัตริย์ที่ปกครองประเทศในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์แต่ก็ทรงเป็นนักปกครองที่มีน้ำพระราชหฤทัยเป็นแบบประชาธิปไตยที่ดี ทรงมีอุดมการประชาธิปไตยยึดหลักสำคัญในเรื่องความเสมอภาคและสิทธิเสรีภาพ ดังจะเห็นได้จากการที่ทรงได้ตอบกับหนังสือพิมพ์อย่างเผ็ดร้อนรุนแรง และมีน้ำพระราชหฤทัยอย่างกว้างขวางในการรับฟังปัญหาและความคิดเห็นของประชาชน ทั้ง ๆ ที่พระองค์ก็เป็นเจ้าชีวิตในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ อาจไม่ทรงปฏิบัติตามความคิดเห็นของผู้ใดก็ได้แต่ก็ไม่ทรงกระทำการดังกล่าว

ตัวอย่างของความเป็นนักประชาธิปไตยของพระองค์อีกเรื่องก็คือ มีพระบรมราชโองการให้เสนาบดีกรมวังประกาศว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทว่า “ในประเทศอื่น ๆ เมื่อผู้ครองแผ่นดินจะตั้งผู้สำหรับตัดสินความ ก็ย่อมให้คนทั้งปวงเลือก แล้วจดหมายชื่อเข้ามาส่งต่อเจ้าพนักงาน เจ้าพนักงานสอบ เมื่อมีความชอบใจท่านผู้ใดมาก ก็ให้ผู้นั้นเป็นผู้ตัดสินคดีของราษฎร ครั้นจะทรงทำบ้านเมืองให้สมบูรณ์อยู่เย็นเป็นสุขทั่วกัน โดยอย่างธรรมเนียมแก้ไขใหม่ให้ดีขึ้นกว่าเก่า”

จึงโปรดเกล้าฯ ขอให้พระราชวงศานุวงศ์ที่ต้งกรมแล้ว และยังไม่ได้ต้งกรม ข้าราชการ เจ้าพระยา แลพระยา พระ หลวงในพระบรมมหาราชวัง และบรรราชวัง คัดต้งกรมเลือกดูที่ชอบใจ...แล้วให้จดหมายกันเข้ามา ถ้าผู้ใดมีผู้เลือกเป็นจำนวนมาก ก็จะให้ผู้นั้นเป็นที่พระมหาราชครูทั้งสองนั้น”

พระปรีชาสามารถจากพระราชกรณียกิจเรื่องนี้จะทำให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นการณ์ไกลในการที่จะปฏิรูปเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศให้เป็นระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้ เพราะการเลือกตั้งเป็นองค์ประกอบสำคัญของระบอบประชาธิปไตย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง การเลือกตั้งเป็นหัวใจของการปกครองระบอบประชาธิปไตย และจากการเลือกตั้งผู้ทำหน้าที่ทางตุลาการเพียงไม่กี่คนมานี้ ย่อมนำไปสู่การเลือกตั้งในระดับชาติได้ในเวลาต่อมา

LIRT

การเศรษฐกิจ เพราะเหตุที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระปรีชา
เชิงวิชาการสมัยใหม่อย่างเฉียบแหลมจนคนอื่น ๆ ตามพระองค์ไม่ทัน คนทั่วไปจึงไม่เข้าใจ
ในโครงการและพัฒนาการ ตลอดจนพระราชดำริทางรัฐประศาสนศาสตร์ ฉะนั้น ขณะที่
กรุงสยามเริ่มเปิดประตูค้าขายกับชาวต่างประเทศนั้นเอง จึงเกิดอุปสรรคขึ้นบางประการ แต่
จะทรงท้อถอยพระราชหฤทัยก็หาไม่ได้ คงทรงดำเนินงานก้าวหน้าสืบมาเต็มพระปรีชาญาณ
ดังเช่นเมื่อแรกเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ รายได้ประการสำคัญของพระคลังมหาสมบัติ คือ
การค้าผูกขาดพืชผลทางกสิกรรมของแผ่นดิน การผูกขาดการค้าสุรา และเมื่อกาลเวลา
ล่วงไปก็ได้มีการผูกขาดสินค้าทางอุตสาหกรรมทุกอย่าง พืชผลทางกสิกรรมเกือบทุกชนิด
ตลอดจนเข้าของทุกสิ่งทุกอย่างที่ไพร่บ้านพลเมืองใช้สอย อันเป็นผลร้ายอย่างยิ่งแก่อาณา
ประชาราษฎร์ของพระองค์ จึงได้ทรงตัดสินพระราชหฤทัยยกเลิกการผูกขาดสินค้าเสีย

การที่ทรงยกเลิกการผูกขาดสินค้านั้นเป็นเรื่องใหญ่ที่ทรงกล้าหาญชาญชัยมาก
เพราะเป็นเรื่องที่ก่อให้เกิดการกระทบกระทั่งโดยตรงกับพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการ
ชั้นผู้ใหญ่ส่วนมากซึ่งมีผลได้ผลเสียกับระบบการค้าแบบเก่า ทั้งนี้เพราะท่านเหล่านั้นได้รับ
การผูกขาดทางการค้ามาด้วยอิทธิพลในตำแหน่งหน้าที่ราชการ และระบบเศรษฐกิจมีผลส่ง
ต่อระบบการเมืองและการปกครองประเทศไม่ใช่น้อย เนื่องจากคนส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร
มีฐานะยากจนหากินตัวเป็นเกลียวทำให้ขาดความสนใจต่อกิจการบ้านเมือง เพราะต้อง
พะวงถึงปัญหาปากท้องไม่มีเวลาที่จะสนใจเรื่องอื่น ความสำนึกทางการเมืองย่อมเกิดขึ้นได้
ยาก ระบบทุนนิยมแบบผูกขาดก่อให้เกิดผลเสียต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย ทำให้
ความเสมอภาคในโอกาสของคนในสังคมเสียไปหรือเป็นจริงได้ยาก เพราะฉะนั้นการที่ทรง
กล้ายกเลิกการผูกขาดสินค้า จึงเป็นมหากุศลของชาติไทยที่ได้พระมหากษัตริย์มีพระปรีชา
สามารถทรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรมและมีพระราชหฤทัยเป็นประชาธิปไตย

การสังคม พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเชิดชูสิทธิของสตรี
ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพระหฤทัยที่กว้างขวางต่ออุดมการประชาธิปไตย ที่เชิดชูเรื่องความ
เสมอภาคและสิทธิเสรีภาพ ซึ่งในเรื่องนี้เองที่ทำให้มีการเรียกร้องหรือต่อสู้เพื่อให้ได้มา

LIRT

ซึ่งประชาธิปไตยที่แท้จริงในสังคมที่หลายคนเห็นว่าเป็นประชาธิปไตยแล้ว แต่ผู้ที่เรียกร้องนั้นเห็นว่าในสภาพความเป็นจริงคนทุกคนยังไม่เสมอภาคกัน และเมื่อไม่เสมอภาคกันอย่างแท้จริงแล้วสิทธิเสรีภาพของแต่ละคนย่อมไม่เท่ากันไปด้วย ถึงแม้ว่าประชาชนของพระองค์ไม่ได้เรียกร้องสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาค แต่ก็ทรงมีพระหฤทัย และทรงไว้ซึ่งความยุติธรรมต่ออาณาประชาราษฎร์ โดยทรงยกฐานะของสตรี ด้วยการประกาศใช้พระราชบัญญัติลักพา เมื่อ พ.ศ. 2408 ซึ่งควรถือว่าเป็นเอกสารเชิดชูสิทธิของสตรีฉบับแรกของประเทศไทย

ทั้งนี้เมื่อสนธิจากหญิงสาวคนหนึ่งชื่ออ่ำแดงเหมือน อายุ 21 ปี ทูลเกล้าถวายฎีกาว่า มีความสมัครรักใคร่อยู่กับนายริด โดยบิดา มารดาไม่รู้ ต่อมาบิดามารดาทำให้เป็นภรรยานายภู โดยเจ้าตัวไม่ยินยอม จึงถูกบิดามารดาตำหนิว่าหุบดีต่างๆ นานา และให้นายภูนุดคร่าตัวไป อ่ำแดงเหมือนได้ขัดขึ้นโดยทุกวิถีทาง และได้หนีไปอยู่กับนายริด นายริดแต่งดอกไม้ธูปเทียนขอขมาบิดามารดา นายภูก็อายัดตัวอ่ำแดงเหมือนไว้กับกำนัน ต่อมาได้ฟ้องร้องกล่าวโทษนายริดกับบิดามารดานายริด และเจ้าแก้วอีก 2 คน คณะกรรมการเมืองบังคับให้นายริดส่งตัวอ่ำแดงเหมือนให้แก่ตุลาการ และพวกรังค์ได้คุมตัวไปกักขังไว้ในตะราง บังคับให้ทำงานอย่างหนัก ครั้นอ่ำแดงเหมือนหนีออกมาได้ จึงถวายฎีกาขอความเป็นธรรมจากเจ้าชีวิต

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงชี้ขาดให้อ่ำแดงเหมือนเป็นภรรยาของนายริด “เพราะหญิงนั้น อายุก็มากถึง 20 ปีเศษแล้ว ควรจะเลือกผัวได้ตามชอบใจได้” ประกาศพระราชโองการฉบับนี้ จึงมีความหมายลึกซึ้งตรงตราบึงสำหรับการยกฐานะของสตรี ซึ่งนับว่าพระมหากษัตริย์องค์ที่พระองค์มีต่อสตรีไทย อันเป็นแสดงให้เห็นถึงความเห็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริงของพระองค์

การยุติธรรม พระราชกรณียกิจซึ่งแสดงถึงความเป็นประชาธิปไตยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในเรื่องความเสมอภาคในการปฏิบัติต่อกฎหมายนั้น ทรงรื้อฟื้นสิทธิในการทูลเกล้าฯ ถวายฎีกา ซึ่งมีมาแต่โบราณกาลเพื่อแสวงหาความยุติธรรม ทรงเห็นว่าสิทธิอันนี้เป็นรากฐานของความอยู่เย็นเป็นสุขของบรรดาอาณาประชาราษฎร์

ถึงแม้เป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงสมบูรณาญาสิทธิราชย์แห่งกรุงสยาม หากได้ดำรงพระองค์ อยู่เหนือกฎหมายไม่ ทรงแถลงไว้อย่างแจ่มแจ้งว่า “แม้ข้าราชการผู้ใดหรือประชาชน คนหนึ่งคนใดจะยื่นฎีกากล่าวหาในหลวง ก็ให้ทรงรับไว้ ถ้าเป็นความข้างในพระราชวัง ให้เอาฟ้องกับตัวโจทก์ยื่นไปส่งพระยามณเฑียรบาลนำกราบทูลในพระราชวังเถิด แล้วให้ ตัวโจทก์ไปให้การและให้ตัดสินคดีจนยุติธรรม แต่ถ้าหลักฐานไม่เพียงพอและไม่เป็นที่ ระจ่างแล้ว ก็ให้ผู้นำนลงมาร้องถวายฎีกาโดยเร็ว จะได้ตัดสินไปตามจริง”

ความเสมอภาคในการปฏิบัติตามกฎหมายในระบบประชาธิปไตยนั้น ทุกคน ก่อได้รับการปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเสมอภาคกัน เพราะฉะนั้นจากการที่พระองค์ทรง ไม่ได้ดำรงอยู่เหนือกฎหมาย จึงทรงเป็นวีรบุรุษและมหาบุรุษมิ่งขวัญของปวงชนชาวไทย อย่างแท้จริง

ในรัชสมัยได้มีการประกาศใช้กฎหมายเป็นจำนวนมากเกือบ 500 ฉบับ การ บัญญัติกฎหมายขึ้นใช้นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการวางระเบียบและวินัยให้แก่อาณาประชาราษฎร์ เพื่อความวัฒนาการของชาติ เป็นการนำชาติเข้าสู่ระบบสังคมประชาธิปไตย กฎหมายที่ตราขึ้นนี้มีได้เป็นการบัญญัติขึ้นใหม่ หากแต่ส่วนหนึ่งเป็นการแก้ไขและพัฒนา ระบบกฎหมายแต่ดั้งเดิมให้มีวิวัฒนาการในทางที่จะเอื้อประโยชน์แก่สังคมส่วนรวมมากขึ้น มีการตรากฎหมายขึ้นไว้แทบทุกสาขาเท่าที่เคยมีใช้กันในพื้นที่ดินก่อนๆ อาทิ การแก้ไข เพิ่มเติมกฎหมายว่าด้วยอาญาหลวง กฎหมายว่าด้วยทรัพย์สิน กฎหมายลักษณะผิดเมีย กฎหมายวิธีพิจารณาความ และอื่นๆ อีกมากมาย นอกจากนี้ได้ทรงริเริ่มตีพิมพ์กฎหมาย เพื่อให้มหาชนทราบในหนังสือข่าวราชการคือ “ราชกิจจานุเบกษา” ซึ่งในปัจจุบันถือเป็น การประกาศของกฎหมายที่ประชาชนจะต้องทราบ ทำให้เกิดข้อสันนิษฐานในประมวล กฎหมายอาญาว่า บุคคลใดจะแก้ตัวว่าไม่รู้กฎหมายไม่ได้ จะเห็นได้ว่าการพัฒนาระบบ กฎหมายในรัชสมัยของพระองค์เป็นการวางรากฐานประชาธิปไตยอยู่ประการหนึ่ง เพราะ เป็นการวางแนวทางให้ประชาชนได้รู้ได้เข้าใจในระบบการบริหารราชการแผ่นดินสมัยใหม่ ได้เป็นการรู้แต่เฉพาะวงราชการเท่านั้น กฎหมายในรัชกาลมีลักษณะผิดแผกไป จากกฎหมายในปัจจุบัน กฎหมายปัจจุบันจะสังเกตได้ว่ามีลักษณะค่อนข้างรวบรัดและยาก

LIRT

แก่การเข้าใจและทำให้กฎหมายเป็นจำนวนมากที่ตราขึ้นไว้แล้วไม่มีผลบังคับใช้ อันเป็น
การขัดต่อประมวลกฎหมายอาญาที่บัญญัติว่าประชาชนจะอ้างว่าไม่รู้กฎหมายไม่ได้ และ
กฎหมายในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น มีลักษณะเป็นกฎหมายเพื่อ
ประชาชนอย่างแท้จริง ประชาชนสามารถอ่านกฎหมายที่ทรงตราขึ้นอย่างเข้าใจและได้
อรรถรสมาก กฎหมายของพระองค์มีลักษณะเปิดเผยไม่มีการปิดบังซ่อนเร้น เป็นกฎหมาย
ที่ผู้อ่านในปัจจุบันสามารถจะจินตนาการภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนในสมัยนั้น
ได้อย่างแจ่มชัด กฎหมายในรัชกาลส่วนใหญ่จะร่างด้วยพระองค์เอง มีข้อความแจ่มชัด
และมีอรรถสัจใจผู้อ่านปฏิบัติตาม กฎหมายของพระองค์เปรียบเสมือนสังคมชนบทที่
แต่ความบริสุทธิ์และไมตรี ผิดกับกฎหมายปัจจุบันซึ่งเปรียบเทียบกับสังคมเมืองอันจอแจ
และไม่มีระเบียบ นอกจากนี้ยังเป็นกฎหมายที่มีลักษณะเป็นประชาธิปไตย คือ ตี
กฎหมายเพื่อสนองความต้องการของประชาชน เราสามารถค้นหาเจตนารมณ์ของกฎหมาย
ได้โดยง่าย เพราะได้เขียนไว้อย่างชัดเจนและไม่รวบรัด เราจึงไม่ได้อ่านแต่ตัวบทกฎหมาย
แต่ยังได้เรียนรู้ถึงเจตนารมณ์และเหตุการณ์เบื้องหลังการออกกฎหมายนั้น ๆ อย่างบริบูรณ์
ฉะนั้นจึงอาจแสดงได้ว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นนักกฎหมายที่
เข้าถึงกฎหมายอย่างสมบูรณ์ สามารถร่างกฎหมายซึ่งอำนวยประโยชน์แก่ชาติและประชาชน
ได้อย่างแท้จริง

ตลอดระยะเวลา 17 ปีในรัชกาลได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจสำคัญเป็น
ประโยชน์อย่างมหาศาลต่อประเทศชาติและประชาชนชาวไทยทั้งปวง สมกับที่ทรงเป็น
พระมหากษัตริย์พระองค์แรกที่เสวยน้ำพิพัฒน์สัตยาร่วมกับข้าราชการ ทรงตั้งสัตยา
พระราชอาชฎว่าจะทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจให้เป็นประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง เป็น
การตอบแทนแก่อาณาประชาราษฎร์และข้าราชการที่ได้ดื่มน้ำพิพัฒน์สัตยาและมีความจงรัก
ภักดีต่อพระองค์ แม้ว่าในรัชสมัย ไทยจำเป็นต้องทำสัญญากับต่างชาติในลักษณะเสียเปรียบ
หลายฉบับ เป็นเหตุให้เกิดสิทธิสภาพนอกอาณาเขตและถูกจำกัดอำนาจกำหนดอัตราภาษี
ศุลกากร ก็เป็นความจำเป็นต้องทำเพื่อรักษาเอกราชและอธิปไตยของชาติไว้ แต่อย่างไร
ก็ดี ในทางการเมืองและการปกครองนั้น ได้ทรงวางรากฐานที่ดีหลายประการสำหรับ

LIRT

การปกครองประเทศในกาลภายหน้า คือทรงยอมรับคตินิยมทางตะวันตกในส่วนที่เห็นว่า จะมีประโยชน์ต่อประเทศชาติ ในขณะที่เดียวกันก็ทรงเน้นถึงวัฒนธรรมไทยแต่เดิมทั้งทาง พระพุทธจักรและทางอาณาจักร และทรงแผ้วถางการศึกษาอันเป็นหัวใจของการปกครอง ประเทศ ให้แก่พระราชโอรสพระราชธิดาและข้าราชการบริพารโดยทั่วหน้ากัน

สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันสูงสุดของชาติสถาบันหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญ ในระบอบประชาธิปไตย ระบอบประชาธิปไตยของเราจำต้องเปลี่ยนรูปไปโดยสิ้นเชิง ถ้าปราศจากสถาบันพระมหากษัตริย์ และที่เป็นประเทศไทยอยู่ได้เช่นนี้ก็เพราะเนื่องมาจาก พระมหากษัตริย์คุณของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอยู่ด้วยส่วนหนึ่งนั่นเอง

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระราชประวัติสังเขป

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้รับการถวายพระราชสมัญญาว่า “พระปิยมหาราช” คือพระราชผู้เป็นที่รักของ ประชาชน ทรงเป็นเทพเจ้าที่เสด็จพระราชสมภพมาสร้างประเทศไทยให้เจริญก้าวหน้า ยิ่งอารยประเทศ พระองค์มีพระนามเดิมว่า สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ กรมขุนพิณด ประทานาถ เป็นพระราชโอรสใน พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว กับ สมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี เสด็จพระราชสมภพ เมื่อวันที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2396 เมื่อเสด็จขึ้นครองราชสมบัติพระชนมพรรษายังน้อยจึงต้องมีผู้สำเร็จ ราชการแผ่นดิน ทรงศึกษาการบริหารราชการแผ่นดิน ได้เสด็จประพาสสิงคโปร์ บัตตาเวีย และสมารัง ครั้นหนึ่ง และเสด็จประพาสพม่าและอินเดียของอังกฤษอีกครั้งหนึ่ง เพื่อ ทอดพระเนตรความเจริญก้าวหน้าของดินแดนเหล่านั้นมาปรับปรุงประเทศในโอกาสต่อไป

ครั้นทรงบรรลุนิติภาวะได้ทรงพระผนวชเป็นพระภิกษุเป็นเวลา 15 วัน แล้ว ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นครั้งที่สอง เพื่อแสดงว่าต่อไปนี้จะได้ทรงรับผิดชอบ ในการบริหารราชการแผ่นดินอย่างเต็มพระองค์ ระยะเวลาเกือบ 42 ปีเต็มในรัชกาล ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเป็นประโยชน์ยิ่งแก่ประเทศแทบทุกด้านทุกสาขา อาทิ

LIART

1. ทรงปฏิรูประเบียบบริหารราชการแผ่นดินจากระบบจตุสดมภ์ซึ่งใช้กันมาถึง 400 ปี เป็นกระทรวงทบวงกรมดังปัจจุบัน

2. ทรงปฏิวัติระบบการคลังของประเทศ เลิกการให้หน่วยราชการหาผลประโยชน์มาบริหารราชการหน่วยของตน เป็นการตั้งงบประมาณแผ่นดิน ทุกหน่วยราชการที่มีผลประโยชน์ต้องมาส่งกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ และเบิกเงินไปบริหารงานตามงบประมาณรายจ่ายที่ได้รับ

3. พระราชทานเงินเดือนให้แก่ข้าราชการแทนการมีผลประโยชน์จากส่วนลคภษีอากรหรือจากการเก็บค่าธรรมเนียมต่าง ๆ

4. ทรงแยกเงินพระคลังข้างที่ซึ่งใช้สอยส่วนพระองค์ออกจากเงินงบประมาณแผ่นดิน

5. ทรงวางระบบมณฑลเทศาภิบาลปกครองท้องที่ โดยรวบรวมท้องที่ขึ้นเป็นหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ เมือง และมณฑล สร้างความเป็นเอกภาพให้แก่ประเทศ พร้อมทั้งริเริ่มการปกครองท้องถิ่นในรูปสุขาภิบาล

6. ทรงจัดกองทัพของชาติให้ทันสมัย พร้อมกับตั้งโรงเรียนนายร้อยและโรงเรียนนายเรือ

7. ทรงเลิกระบบไพร่หรือการเกณฑ์แรงงานประชาชนมารับราชการโดยไม่ได้รับค่าตอบแทน ด้วยการออกกฎหมายลักษณะเกณฑ์ทหารแทน

8. ทรงเลิกระบบทาส ด้วยการออกกฎหมายกำหนดค่าตัวลูกทาสให้มีค่าตัวลดต่ำลงตามลำดับจนเป็นไทแก่ตัว ซึ่งต้องใช้เวลาถึง 30 ปี โดยให้ทุกฝ่ายได้ยอมรับสภาพของตนทันที และห้ามการซื้อขายตัวเป็นทาสอีกต่อไป

9. ทรงวางรากฐานระบบการศึกษาของชาติ ด้วยการจัดตั้งโรงเรียนประถมศึกษาทั่วราชอาณาจักร ตั้งกรมศึกษาธิการวางแผนการศึกษาชาติ ตั้งโรงเรียนวิชาชีพชั้นสูง เช่น โรงเรียนมหาดเล็ก โรงเรียนราชแพทย โรงเรียนกฎหมาย โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ อันจะเป็นสถาบันระดับอุดมศึกษาต่อไป

LIRT

10. ทรงวางรากฐานงานสาธารณสุขของชาติด้วยการตั้งโรงพยาบาล สถานี
โอสถกรรม และโรงเรียนแพทย์

11. ทรงดำเนินงานสาธารณูปโภคให้แก่ชาติ เช่น การรถไฟหลวง การ
ตัดถนน การไฟฟ้าและประปา การไปรษณีย์โทรเลข

12. ทรงปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม ด้วยการออกประมวลกฎหมายที่ทันสมัย
เลิกการสอบสวนแบบจารีตนครบาล ให้อำเภอและตำรวจเป็นพนักงานสอบสวนนำสำนวน
ส่งอัยการจัดตั้งระบบศาลสถิตย์ยุติธรรมทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค และปรับปรุงกิจการ
ราชทัณฑ์

13. ทรงปรับปรุงการเกษตรและการจัดการทรัพยากรของชาติด้วยการ
สถาปนากระทรวงเกษตรราธิการ ดำเนินงานทางวิชาการเกษตร การออกโฉนดที่ดิน การ
จัดทำชลประทาน การควบคุมงานทำป่าไม้และเหมืองแร่

14. ทรงปฏิรูประบบการปกครองคณะสงฆ์ด้วยการ ออกกฎหมายปกครอง
คณะสงฆ์ มีมหาเถรสมาคมเป็นคณะผู้บริหาร จัดรูปการปกครองคณะสงฆ์ในภูมิภาคให้
สอดคล้องกับการปกครองบ้านเมือง ตั้งสถาบันการศึกษาชั้นสูงทางศาสนาคือมหาวิทยาลัย
ราชวิทยาลัยและมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สร้างพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐพิมพ์เป็น
อักษรไทย สร้างพระอารามหลวงใหม่ 4 วัด คือวัดราชบพิธ วัดเทพศิรินทราวาส วัด
เบญจมบพิตร และวัดนิเวศธรรมประวัติ ล้วนแต่เป็นพระอารามที่มีศิลปกรรมงดงามเป็น
มรดกอันล้ำค่าของชาติ

พระราชกรณียกิจแห่ง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีมากมาย
สถิติที่จะพรรณนาได้โดยย่อ ทวยราษฎร์จึงรักบาทแม้อย่างด้วยปีติยินดี

พระราชกรณียกิจที่มีลักษณะเป็นประชาธิปไตย

ภายหลังที่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จสวรรคตแล้ว
พระบรมวงศ์และคณะเสนาบดีได้ประชุมพร้อมใจกันถวายราชสมบัติแก่ สมเด็จพระเจ้า-
อภัยเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ กรมขุนพินิตประชานาถ เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็น

LIRT

รัชกาลที่ 5 ในพระมหาจักรีบรมราชวงศ์เมื่อพระชนมพรรษาได้ 15 ปีกับ 1 เดือน การขึ้นครองราชย์ครั้งนี้ถือว่าเป็นประชาธิปไตยอย่างเต็มที่ เพราะว่ามาจากเสียงเอกฉันท์ของที่ประชุม แต่เนื่องจากขณะนั้นยังไม่ทรงบรรลุนิติภาวะจึงได้มีการแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไปพลางก่อน

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระชนมพรรษาครบ 20 พรรษา ใน พ.ศ. 2416 ได้มีพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นครั้งที่สอง มีพระบรมราชโองการให้ขุนนางที่หมอบเฝ้าอยู่ในท้องพระโรงลุกขึ้นยืนเฝ้าทูลทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายพรแด่พระราชาธิบดี เป็นอันว่าได้ทรงเลิกประเพณีหมอบคลานตั้งแต่บัดนั้นนับว่าเป็นการยกย่องเกียรติของมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง พระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งนี้มีความหมายมากในทางการเมือง เพราะเท่ากับเป็นการประกาศว่าจะทรงรับผิดชอบในการบริหารราชการแผ่นดินแทนเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ผู้เริ่มพ้นตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ แต่ก็ทำได้ไม่ถนัดนักเพราะว่าอดีตผู้สำเร็จราชการและคณะเสนาบดียังหวงอำนาจในการปกครองบ้านเมืองอยู่ ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพยายามต่อสู้เพื่อที่จะให้อำนาจในการบริหารบ้านเมืองนั้นมาเป็นของพระองค์ จึงทรงเริ่มด้วยการตั้งสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดินขึ้นอย่างในต่างประเทศ โดยเรียกทับศัพท์ว่า เคาน์ซิล ออฟ สเตท (Council of State) เมื่อ พ.ศ. 2417

เคาน์ซิล ออฟ สเตท ประกอบไปด้วยสมาชิก 12 ท่าน ล้วนแต่เป็นขุนนางสามัญต่ำกว่าเสนาบดีในชั้นต้นก็ทำงานอย่างขยันขันแข็ง และจับทำงานการคลังก่อนอื่น ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญ เพราะหน่วยงานราชการต่างๆ ตั้งแต่โบราณมาต้องหารายได้และผลประโยชน์ต่างๆ มาดำเนินกิจการและจ่ายเป็นเบี้ยหวัดแก่ข้าราชการ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ หรือกระทรวงคลังในเวลาต่อมา โดยให้ทุกหน่วยราชการส่งเงินรายได้แผ่นดินทั้งหมดเข้าหอรัษฎากรพิพัฒน์ ซึ่งมีการขัดแย้งหรือลองผิดของเสนาบดีกรมนาเกิดขึ้นจึงโปรดให้จับกุมตัวและให้สมาชิกเคาน์ซิล ออฟ สเตท ร่วมในการพิจารณาคดีด้วย ผลปรากฏว่าเสนาบดีกรมนาถูกถอดจากตำแหน่งและต้องพระราชอาญาจำคุก การปฏิรูปการคลังของประเทศจึงสามารถดำเนินการต่อไปได้

LIRT

ต่อมา หลังจากทรงตั้งสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน (Council of State) เพียง 3 เดือนก็ได้ทรงตั้งสภาองคมนตรี ซึ่งขณะนั้นเรียกทับศัพท์ว่า ปรีวี เคาน์ซิล (Privy Council) ขึ้นอีก มีหน้าที่เป็นที่ปรึกษาราชการส่วนพระองค์ และช่วยปฏิบัติราชการอื่นๆ ตามแต่ที่จะทรงมอบหมายสมาชิกขององคมนตรีมีจำนวนไม่จำกัดสุดแต่จะทรงพระกรุณาแต่งตั้งโดยครั้งแรกมีจำนวนถึง 49 คน มีหน้าที่คล้ายกับสภาที่สรงรองจากสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน พระราชประสงค์ที่แท้จริงน่าจะสันนิษฐานได้ว่า ต้องการให้ข้าราชการระดับรองๆ ลงมาเข้ามาติดต่อกับใกล้ชิดกับพระองค์โดยตรง แทนที่จะต้องทรงรับฟังแต่ความคิดเห็นของเสนาบดีเท่านั้น แต่การตั้งสภาองคมนตรีครั้งนี้เป็นที่รังเกียจและหัวเกรงของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่อยู่มากจนถึงกับปฏิเสธไม่ยอมรับตำแหน่งก็มี

แต่อย่างไรก็ตาม พระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการสถาปนาสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดินและสภาองคมนตรีก็ไม่บรรลุผลเท่าที่ควร เพราะบรรดาเสนาบดีเข้าใจว่าเป็นการจำกัดอำนาจของเสนาบดีตัวสมาชิกสภาทั้ง 2 เองก็รู้สึกว่าจะอยู่ในระหว่างเขาควาย และไม่ใคร่มีความรู้ความเข้าใจในวิธีการทำงานเป็นหมู่คณะ มาประชุมขาด ๆ เว้น ๆ และไม่ค่อยแสดงความคิดเห็น ในที่สุดพระองค์ก็ต้องหันมาใช้วิธีใหม่ คือการทำงานด้วยพระองค์เอง ตรวจค้นพิจารณาระเบียบปฏิบัติราชการต่าง ๆ เมื่อทรงเห็นว่าบกพร่องอย่างใดก็จะมีพระราชดำริไปยังเสนาบดีโดยตรง ดังนั้นจึงทรงกล่าวได้เต็มที่ว่าทรงยินดีที่จะอยู่ภายใต้กฎหมาย ได้การปกครองระบอบรัฐสภา แต่ก็ไม่ทรงเห็นว่าจะมีผู้ใดปฏิบัติหน้าที่สมาชิกรัฐสภาได้

การปฏิรูประเบียบบริหารราชการแผ่นดิน

การบริหารราชการของประเทศไทยนั้นมีวิวัฒนาการมายาวนาน เริ่มแต่การปกครองแบบครอบครัว พ่อปกครองลูก เมื่อคนมากเข้าความวุ่นวายก็มากขึ้นการปกครองจึงจำเป็นต้องมีอำนาจเด็ดขาด และมาลงตัวเป็นแบบแผนสำคัญในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เรียกว่า “จตุสดมภ์” คือแบ่งราชการออกเป็น 2 แผนก มีอัครเสนาบดี 2 ท่าน ได้แก่ สมุหพระกลาโหม ทำหน้าที่ฝ่ายทหาร และสมุหนายกหัวหน้าฝ่ายพลเรือน เวียง

LIRT

วัง คลัง นา ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ มีการเปลี่ยนเวียงเป็นนครบาล วังเป็น
 ธรรมาธิกรณ์ คลังเป็นโกษาธิบดี และนาเป็นเกษตรราธิการ นั้น มีความหมายในทาง
 ปกครองเพราะหมายถึงการขยายอำนาจของเสนาบดีออกไปปกครองดูแลหัวเมืองชั้นใน
 โดยตรง หัวเมืองชั้นในจึงมีแต่ผู้รั้งไม่มีเจ้าเมือง ครั้นเวลาผ่านไปการบริหารราชการเกิด
 สับสนกำกวมอำนาจหน้าที่กันแยกไม่ออกระหว่างทหารกับพลเรือน ทุกหน่วยอาจต้อง
 ทำหน้าที่เป็นทั้งฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายตุลาการ ดังนั้น พระบาทสมเด็จพระ
 พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ทรงศึกษาระเบียบราชการแบบเดิมอย่างลึกซึ้ง ผนวกกับ
 ความรู้ในการบริหารราชการของฝ่ายตะวันตก ซึ่งได้ส่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรม
 พระยาเทวะวงศ์วโรปการ ขณะดำรงพระอิสริยยศเป็นกรมหมื่น เสด็จไปศึกษาระเบียบ
 ประเพณีการปกครองของยุโรปในที่สุดก็มีกระแสพระบรมราชโองการประกาศตั้งกระทรวง
 ใหม่ทั้งหมด เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2435 เป็น 12 กระทรวง คือ กระทรวงมหาดไทย
 กระทรวงกลาโหม กระทรวงนครบาล กระทรวงวัง กระทรวงเกษตรพาณิชย์การ
 กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงพระคลัง กระทรวงยุติธรรมการ กระทรวงยุติธรรม
 กระทรวงธรรมการ กระทรวงโยธาธิการ และกระทรวงมรุชาธิการ ถือว่าเป็นการ
 เปลี่ยนแปลงการปกครองอย่างใหญ่หลวง เพราะเป็นการฟื้นความรู้สึกเคยชินของระบบ
 ราชการที่ประพฤติปฏิบัติสืบเนื่องกันมาถึง 400 ปี และทำให้ผู้เคยได้รับอภิสิทธิและ
 ผลประโยชน์ต่าง ๆ ถูกกระทบกระเทือน

มณฑลเทศาภิบาล

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างเอกภาพของชาติขึ้น โดย
 การเปลี่ยนลักษณะการปกครองแบบประเทศราชเป็นพระราชอาณาจักรอันหนึ่งอันเดียวกัน
 เพื่อดำเนินการจากลัทธิล่าอาณานิคม เพราะในขณะนั้นลัทธิล่าอาณานิคมของชาวตะวันตก
 ได้รุกรานเข้ามาประชิดพระราชอาณาเขตทั้ง 4 ทิศ ด้วยเหตุนี้เองทำให้เกิดความไม่พอใจ
 แก่เจ้าผู้ครองนครนั้น ๆ จึงได้เกิดกบฏขึ้นหลายแห่ง แต่รัฐประศาสน์นโยบายของพระบาท
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นไปอย่างสุขุมคัมภีรภาพ เช่นการสถาปนายศกัณฑ์ให้เต็มที ยกย่อง
 ให้เกียรติ แต่ระวังห้ามการติดต่อกับต่างประเทศ ยึดผลประโยชน์ต่าง ๆ นำส่งเป็นรายได้

LIRT

แผ่นดินแล้วพระราชทานเงินเดือนแทนและส่งข้าหลวงขึ้นไปกำกับราชการ ต่อมาเมื่อตั้งมณฑลเทศาภิบาลขึ้นแล้วก็ผ่อนผันการจัดระเบียบการปกครองของบางภูมิภาคเป็นพิเศษ เช่นมีข้อบังคับลักษณะปกครองมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ ร.ศ. 119 ยอมให้ใช้ประเพณีเดิมของท้องถิ่นผสมกับระเบียบการปกครองแบบใหม่และข้อบังคับลักษณะปกครองท้องที่ใน 7 หัวเมือง อิสลามบักซ์ได้ ร.ศ. 120 แล้วค่อย ๆ เลิกข้อบังคับพิเศษนี้ทีละน้อยจนมีการปกครองรูปแบบเดียวกันทั่วประเทศ

การสร้างเอกภาพในการปกครองที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ รวมการบังคับบัญชาหัวเมืองซึ่งเคยแยกอยู่ 3 กรม คือ กรมมณฑลไทย ปกครองหัวเมืองฝ่ายเหนือ กรมกลาโหมปกครองหัวเมืองฝ่ายใต้ และกรมท่าปกครองหัวเมืองชายทะเลตะวันออก มารวมกันที่กระทรวงมหาดไทยเพียงแห่งเดียว เว้นแต่ราชธานีและหัวเมืองชั้นในขึ้นกับกระทรวงนครบาล

การปรับปรุงประสิทธิภาพในการบริหารราชการภูมิภาค ได้แก่การปกครองระบบมณฑลเทศาภิบาล คือรวมหัวเมืองหลาย ๆ เมืองเข้าเป็นมณฑลตามสมควรแก่ภูมิประเทศให้สะดวกในการปกครอง แล้วทรงแต่งตั้งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ระดับรองมาจากเสนาบดีไปเป็นสมุหเทศาภิบาลปกครองบังคับบัญชา ระดับเมืองก็เลิกการ “กินเมือง” คือให้มีศาลากลางจังหวัดเป็นสถานที่ทำงานแทนทำที่บ้านเหมือนแต่เดิม เจ้าเมืองรับพระราชทานเงินเดือนแทนการเก็บส่วนลดภาษีอากร ค่าธรรมเนียมต่าง ๆ เป็นผลประโยชน์ส่วนตัว จากเมืองแบ่งเป็นอำเภอ มีนายอำเภอเป็นผู้รับผิดชอบ จากอำเภอแบ่งเป็นตำบล มีกำนันเป็นนายตำบล และจากตำบลแบ่งเป็นหมู่บ้าน มีผู้ใหญ่บ้านเป็นหัวหน้า มีพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ ร.ศ. 116 (พ.ศ. 2440) เป็นแนวทางปฏิบัติของอำเภอและหมู่บ้าน ริเริ่มให้ประชาชนได้เลือกตั้งคนในหมู่บ้านเดียวกันเป็นผู้ใหญ่บ้าน และให้ผู้ใหญ่บ้านเลือกตนเองเป็นกำนันนับว่าเป็นวิธีการประชาธิปไตยอย่างยิ่ง และน่าประหลาดใจยิ่งก็คือให้สิทธิแก่สตรีในการเลือกตั้งนั้นด้วย นับว่าก้าวหน้ากว่าประเทศประชาธิปไตยในยุโรปขณะนั้นอีกหลายประเทศ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ดังกล่าวได้ใช้ถือปฏิบัติมาจนปัจจุบันนี้ โดยแก้ไขเพิ่มเติมรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านั้น

LIRT

การปกครองแบบเทศาภิบาลนี้จึงเป็นการรวมอำนาจจากหมู่บ้านมาสู่ตำบล อำเภอจังหวัด ผลิตจนถึงองค์พระมหากษัตริย์ได้ผลอย่างแท้จริง

การสร้างความสะดวกในการปฏิบัติตามกฎหมาย

นอกจากจะทรงปฏิรูประบบการบริหารแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงมีพระราชประสงค์ที่จะทรงปลดแอกความไม่เสมอภาคและความไม่ยุติธรรมทั้งจากหนังสือสนธิสัญญาที่บรรพบุรุษได้ทรงกระทำไว้กับต่างประเทศ และในหมู่ประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความเป็นเอกราชทางศาล การที่ไทยเราทำสนธิสัญญากับต่างประเทศในครั้งกระนั้น ไทยต้องเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ทั้งนี้ทั้งนั้น ฝรั่งนักล่าอาณานิคมทั้งหลายต่างยกขึ้นอ้างในการทำสนธิสัญญาว่ากฎหมายของไทยยังป่าเถื่อน ถ้าใช้กฎหมายของไทยไปลงโทษพลเมืองของเขา ก็จะทำให้พลเมืองของเขาไม่ได้รับความเป็นธรรมเหมือนกับกฎหมายของเขา จึงไม่ยอมอยู่ภายใต้บังคับของศาลไทย แต่ยอมขึ้นอยู่ใต้บังคับของศาลกงสุลแทน

ด้วยเหตุนี้สมเด็จพระปิยมหาราชจึงทรงปฏิรูประบบศาลเสียใหม่ พร้อมกันนั้นก็ทรงตรากฎหมายขึ้นใช้บังคับใหม่อีกหลายฉบับ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประมวลกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 (2451) ทั้งนี้ปรากฏในคำปรารภของกฎหมายดังกล่าว สรุปความตอนหนึ่งได้ว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรรมการชำระกฎหมายเก่า จัดรวบรวมเข้าเป็นลักษณะมีหมวดหมู่ เรียกว่า กฎหมายตราสามดวง เมื่อ ร.ศ. 23 (2347) ใช้บังคับมาเป็นเวลา 103 ปีแล้ว โดยไม่มีการแก้ไขชำระสะสางขึ้นใหม่เลย จึงควรที่จะตรากฎหมายขึ้นใหม่ให้ทันสมัยยิ่งขึ้น กอปรกับทรงหาอุบายที่จะเลิกล้างวิธีศาลกงสุลต่างประเทศ ให้ผู้คนทั้งหลายไม่ว่าชาติใด ๆ บรรดาที่อยู่ในประเทศไทยได้รับประโยชน์อยู่ในอำนาจกฎหมายและอำนาจศาลไทยแต่อย่างเดียวกัน และเสมอเหมือนกันหมด จึงทรงตราประมวลกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 ขึ้น

จากกฎหมายฉบับนี้ และฉบับอื่น ๆ อีกประกอบกัน ทำให้ไทยเราได้รับเอกราชทางศาล และคนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยต้องอยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกันหมด นอกจากนั้น

LIRT

กฎหมายลักษณะอาญาฉบับนี้ยังมีบทบัญญัติห้ามค้าทาสอีกด้วย ฉบับบทบัญญัติมาตรา 269 บัญญัติไว้ว่า “ผู้ใดจะเอาคนลงเป็นทาสแลมันให้อุบายอย่างหนึ่งอย่างใด ถือว่ามันพาคนเข้ามาในพระราชอาณาจักรหรือพาออกไปจากพระราชอาณาจักรหรือพาเอาไปจากที่แห่งใดใด เพื่อจะให้มันเป็นทาสก็ดี มันซื้อหรือขาย หรือจำหน่ายคนไปเป็นทาสก็ดี มันรับคนไว้ หรือหว่านเหนียวขึ้นใจไว้เป็นทาสก็ดี ท่านว่ามันมีความผิด ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ ปีหนึ่งขึ้นไปจนถึงเจ็ดปี แลให้ปรับตั้งแต่ร้อยบาทขึ้นไปจนถึงพันบาท ด้วยอีกโสดหนึ่ง...”

จากพระราชกรณียกิจส่วนนี้จะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีน้ำพระราชหฤทัยเป็นประชาธิปไตยอย่างยิ่ง เพราะนอกจากพระองค์จะทรงแบ่งแยกอำนาจตุลาการออกมาจากอำนาจบริหารแล้ว ยังเป็นการสร้างความเสมอภาคในการปฏิบัติตามกฎหมายอีกโสดหนึ่งด้วย

การเลิกทาส—เลิกไพร่

พระราชกรณียกิจที่สำคัญยิ่งของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ การเลิกทาส เพราะเป็นการปลดปล่อยประชากรส่วนหนึ่งให้ได้รับเสรีภาพ เรื่องนี้ได้ทรงเริ่มจัดทำมาตั้งแต่ต้นรัชกาล คือได้มีพระราชปรารภในสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดินเมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2417 มีการประชุมหารือแล้วออกกฎหมายกำหนดค่าตัวลูกทาสให้สูงสุดในตอนเป็นเด็ก แล้วมีค่าตัวลดลงทุกปี ๆ จนหลุดพ้นเป็นไทยเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2448 เป็นเวลาถึง 30 ปีเศษ เมื่อแรกมีกฎหมายเกี่ยวกับเรื่องนี้ บรรดาทาสที่มีทาสตลอดจนตัวผู้เป็นทาสเองก็ไม่ค่อยจะเห็นด้วยกับพระราชดำริ เพราะนายเงินเจ้าของทาสก็ต้องอาศัยแรงงานจากทาสประกอบกิจการต่าง ๆ ทาสเองก็เกรงว่าเมื่อเป็นอิสระแล้วไม่รู้จะทำมาหากินได้อย่างไร แม้กระนั้นพระองค์ก็ได้ทรงท้อถอยแต่ประการใด การทุกอย่างสำเร็จเรียบร้อยลงได้ตามพระราชประสงค์มิได้เกิดมีเหตุการณ์ร้ายแรงเกิดขึ้นเลย แต่พระราชกรณียกิจที่ใหญ่ยิ่งกว่าการเลิกทาส ซึ่งมีผลกระทบต่อความเจริญรุ่งเรืองของสังคมและประเทศชาติเป็นอย่างมาก เรื่องนี้คือการเลิกไพร่

LIRT

ตามประเพณีการปกครองของไทย ชายไทยทุกคนมีหน้าที่ต้องรับราชการตลอดเวลา คือตั้งแต่อายุ 18 ปีไปจนถึงอายุ 60 ปี ผู้ใดอายุ 18 ปีต้องมาขึ้นทะเบียนที่กรมพระสุรัสวดีให้เจ้าพนักงานสักเครื่องหมายที่ท้องข้อมือว่าเป็นคนสังกัดกรมไหน ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนโดยมิได้รับการยกเว้นเมื่อถูกจับได้จะต้องถูกส่งไปรับราชการในกรมที่มียานหนักมาก ดังนั้นประชาชนชายสามัญจึงเรียกว่าไพร่พลหรือไพร่หรือเลกซึ่งบางทีก็เขียนว่า เลข อันหมายถึงจำนวนกำลังพล

บรรดาไพร่พลต้องเข้ามารับราชการ คือการทำงานด้านโยธา โดยมีได้รับค่าตอบแทนและยังต้องเตรียมอาหารมากินอยู่เองด้วย ซึ่งในสมัยกรุงศรีอยุธยาต้องเข้ามาทำงานเช่นนี้เป็นเวลา 1 เดือน แล้วให้กลับไปทำมาหากินที่บ้าน 1 เดือนสลับกันไป เรียกว่าเข้าเดือนออกเดือน ทำให้ประชาชนขาดเสรีภาพและไม่มีเวลาทำมาหากินอย่างเต็มที่ ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้ทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้นำไพร่เข้ามารับราชการ 1 เดือนและมีเวลาอยู่บ้าน 3 เดือน

นอกจากนี้ยังมีวิธีการอีกอย่างหนึ่งซึ่งเริ่มตั้งแต่ปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาลงมาเป็น การผ่อนผันวิธีเกณฑ์เลกคือยอมให้ไพร่เสียเงินค่าราชการแทนตัวเข้ามารับราชการ เดือนละ 6 บาทหรือ 3 เดือน 18 บาท

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พยายามสร้างเอกภาพของชาติทุก ๆ ด้านในด้านที่สำคัญยิ่งก็คือการจัดตั้งกองทัพของชาติ รวมอำนาจบังคับบัญชามาสู่จอมทัพ ทรงเริ่มด้วยทหารมหาดเล็กไล่กา จนกลายเป็นกองทัพบกของประเทศไทย คือทรงจับทหารมหาดเล็กไล่กาไปฝึกการทหารแบบยุโรปและขยายเป็นกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์เมื่อ พ.ศ. 2413 ทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์เหล่านี้เป็นฐานกำลังสำคัญในการดำเนินงานยึดอำนาจจากคณะเสนาบดีด้วยส่วนหนึ่ง และต่อมาได้ทรงจัดกรมทหารหน้า เมื่อ พ.ศ. 2423 ซึ่งต่อมาได้วิวัฒนาการเป็นกรมยุทธนาธิการและกระทรวงกลาโหมปัจจุบัน

เหตุการณ์ที่สำคัญที่จะเป็นเครื่องตัดสินว่า การสร้างเอกภาพทางการทหารของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะสำเร็จหรือไม่คือมีการฉลองพระนครครบรอบ

LIRT

100 ปีเมื่อ พ.ศ. 2425 ซึ่งมีความหมายในทางการเมืองว่า มีพระราชประสงค์จะแสดงถึงความสามารถและความสามัคคีพร้อมเพรียงของพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการบริพารที่ใกล้ชิดซึ่งเป็นคนรุ่นหนุ่ม วว่าพร้อมที่จะสืบช่วงการบริหารราชการแผ่นดินสืบต่อจากคนรุ่นเก่าได้ หลังจากเสร็จงานนี้ได้เกิดอหิวาตกโรคระบาดในกรุงเทพมหานคร มีผู้คนล้มตายเป็นมากบรรดาทหารหน้าได้กลัวจะติดโรคนี้จึงหลบหนีจากกรมกองกลับภูมิลำเนาเดิมเป็นจำนวนมาก ที่สำคัญคือหนีกลับไปในท้องที่จังหวัดเพชรบุรีและราชบุรี ซึ่งเป็นเขตอิทธิพลของสมเด็จพระบรมมหาศรีสุริยวงศ์ อดีตผู้สำเร็จราชการ จึงเป็นที่ห่วงเกรงว่าสมเด็จพระยาจะทรงขัดขวางการติดตามทหารกลับคืนกรมกอง แต่ก็เป็นที่โชคดีที่สมเด็จพระยาได้มีพระประสาธน์ให้เจ้าพระยาสุรวงค์วิวัฒน์บุตรชายของท่านอำนวยความสะดวกในการติดตามทหาร ทำให้กรมทหารหน้าได้พ้นวิกฤตการณ์และค่อย ๆ เจริญรุ่งเรืองจนเป็นกองทัพหลักของชาติในเวลาต่อมา

เมื่อกิจการทหารหน้าเป็นฝักแผ่นดินขึ้น จึงได้มี พระราชบัญญัติทหาร พ.ศ. 2431 กำหนดให้ทหารสมัครรับราชการไปจนครบ 10 ปี ก็จะครบเกษียณอายุ ไม่ต้องเข้าเฝ้ารับราชการอีกต่อไป ถ้าผู้ใดสมัครเป็นทหารต่อไปทางราชการก็จะเพิ่มเบี้ยหวัดให้จากเงินเดือนเดิมอีก 2 บาท เบี้ยหวัดจะจ่ายปีละครั้งจึงเรียกว่าเงินปี ผู้ใดมีความดีความชอบในราชการพิเศษ ก็จะได้รับพระราชทานรางวัล ทำให้ไพร่สมัครเป็นทหารมากขึ้นและเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ จากนั้นได้มีพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร พ.ศ. 2448 ให้เป็นการยุติธรรมโดยให้ไพร่พลทั้งหลายมีหน้าที่รับราชการเสมอกันและผ่อนผันให้เบาแรง โดยมีกำหนดเวลาที่จะต้องรับราชการน้อยลงกว่าแต่ก่อน ในปีแรกที่ใช้กฎหมายนี้เริ่มบังคับเพียง 4 มณฑล แล้วเพิ่มขึ้นตามลำดับจนสิ้นรัชกาล บังคับใช้ได้ 9 มณฑล มาสมบูรณทั่วราชอาณาจักรในรัชกาลที่ 6 พ.ศ. 2459 เป็นอันว่าฐานันดรไพร่ซึ่งถือปฏิบัติมาเป็นเวลาถึง 564 ปีได้ถูกยุบเลิกไปด้วยพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร พ.ศ. 124 หรือ พ.ศ. 2448 ไพร่ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศจึงได้เป็นอิสระรับใช้ชาติด้วยการเป็นทหารและการเสียภาษีอากร นอกจากนั้น ประชาชนก็มีอิสระในการดำเนินอาชีพอยู่ในขอบเขตของกฎหมายอย่างเต็มที่ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั่นเอง

LIRT

ทรงวางรากฐานการศึกษาของชาติ

การศึกษาเป็นเรื่องจำเป็นที่จะหลีกเลี่ยงไม่ได้ และจะต้องส่งเสริมให้ดีขึ้นอยู่เสมอ หลักการศึกษาจึงต้องมีวิธีการและระบบที่จะบริหารการถ่ายทอดความรู้ให้เป็นไปโดยแน่นอน และเป็นการเพาะวัฒนธรรมให้คนรุ่นหลังอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเหมาะสมพร้อมทั้งปรับปรุงบุคลิกภาพและคุณสมบัติของสมาชิกในสังคมให้เข้าสู่มาตรฐานสืบต่อไป

ประเทศไทยนั้นการศึกษาของชาติอยู่ที่ในวัด มีภิกษุเป็นครู นักเรียนต้องสมัครตัวเป็นศิษย์หรือบวชเณรรับใช้พระภิกษุอยู่ในตัว แต่ว่าเป็นการศึกษาแบบเบื้องต้น สูงไปกว่านั้นก็เป็นเรื่องของศาสนาและการศึกษาภาษาบาลี ดังนั้น เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสวยราชย์ได้เพียง 3 ปีก็ทรงตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวัง เมื่อ พ.ศ. 2414 สำหรับบุตรหลานเจ้านายข้าราชการที่ถวายตัวรับราชการในกรมมหาดเล็ และกรมทหารมหาดเล็รักษาพระองค์ ซึ่งยังไม่รู้หนังสือไทยและขนบธรรมเนียมข้าราชการ และจัดคนในกรมอาลักษณ์เป็นครูสอนหนังสือไทยคิดเลข และขนบธรรมเนียมราชกา ต่อมาทรงเห็นว่าควรเรียนภาษาต่างประเทศเพื่อจะได้มีวิชาความรู้สูงขึ้นจึงโปรดให้ตั้งโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษขึ้น โดยมีคณะกรรมการดำเนินงานโดยเฉพาะไม่ขึ้นกับกรมทหารมหาดเล็ต่อไป ใน พ.ศ. 2428 ได้โปรดให้ตั้งโรงเรียนนายทหารมหาดเล็ขึ้นชื่อว่า โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบและให้มีการสอบไล่หนังสือขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย

สำหรับการศึกษาของราษฎรนั้น ทรงวางโครงการขยายโรงเรียนให้กว้างขวางออกไปโดยให้สอดคล้องกับประเพณีเดิมคือการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นในวัด โรงเรียนหลวงแห่งแรกสำหรับสามัญชนคือโรงเรียนวัดมหรณพาราม และก็ได้ขยายออกไปยังพระอารามอื่นในหัวเมืองอย่างรวดเร็ว

การบริหารงานการศึกษาของชาติเป็นกิจลักษณะรากฐานที่มั่นคงเมื่อ พ.ศ. 243 ทรงตั้งกรมศึกษาธิการขึ้นเพื่อ “จัดการเล่าเรียนทั้งปวง” นอกจากการจัดการศึกษาภายในประเทศแล้วยังโปรดสนับสนุนการไปศึกษาต่างประเทศ เช่น ยุโรปและอเมริกาได้ทรงโปรดให้มีการสอบไล่ชิงทุนเล่าเรียนหลวงที่เรียกว่า “กิ่งสกอลาชิป” เป็นการเป็

LIRT

โอกาสให้เยาวชนทั่วไปมีโอกาสแสดงความสามารถเข้ารับทุนไปเล่าเรียน และกลับมาเป็นกำลังของประเทศต่อไป

พระราชกรณียกิจแห่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในด้านการศึกษานั้นทรงตั้งโรงเรียนวิชาชีพชั้นสูงขึ้นหลายสาขา เพื่อที่จะได้ผลิตคนที่มีความรู้ความเข้าใจอย่างใหม่เป็นจำนวนมากและโดยเร่งรัดเพื่อรับราชการพลเรือน ซึ่งขยายตัวขึ้นมากให้พอกับความต้องการ เช่นโรงเรียนแพทย์ของกรมพยาบาล ซึ่งต่อมากลายเป็นโรงเรียนราชแพทยาลัย

ครั้นถึงวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2453 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีบรมราชโองการขยายการเรียนของโรงเรียนมหาดเล็กให้กว้างขวางออกไป เพื่อส่งคนออกมารับราชการทุกกระทรวงทบวงกรม และโปรดให้นำเงินที่ราษฎรเรียไรสร้างพระบรมรูปทรงม้าซึ่งเหลืออยู่มาใช้จ่ายในโรงเรียนนี้เป็นทุนดำเนินการและพระราชทานนามใหม่ว่า “โรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” ถวายพระเกียรติแด่สมเด็จพระบรมชนกนาถ ที่มีพระราชดำริริเริ่มตั้งโรงเรียนขึ้น ครั้นถึงวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2459 ก็มีพระบรมราชโองการประดิษฐานโรงเรียนข้าราชการพลเรือนขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยรวมโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ โรงเรียนราชแพทยาลัย โรงเรียนยันตรศึกษา และโรงเรียนเกษตรเข้าเป็นมหาวิทยาลัยและพระราชทานตราพระเกี้ยว ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ประจำรัชกาลที่ 5 เป็นตรามหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแห่งนี้จึงมีประวัติสืบเนื่องมาจากพระมหากรุณาธิคุณแห่งพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมควรที่นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยพึงสนใจศึกษาประวัติความเป็นมาของมหาวิทยาลัยตนและตระหนักในพระมหากรุณาธิคุณนี้เป็นพิเศษกว่าผู้อื่น

พระราชกรณียกิจอันเป็นประโยชน์

42 ปีแห่งรัชกาลทรงทำให้บ้านเมืองมีแต่ความเจริญอาณาประชาราษฎร์ได้รับการปกป้องคุ้มครองร่วมเย็นเพราะพระบารมี พระราชกรณียกิจที่ทรงบำเพ็ญอันมีคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติมีมากมาย เป็นต้นว่า

LIRT

การปกครองท้องถิ่น ได้โปรดให้ตราพระราชบัญญัติจัดการสุขาภิบาลท่าฉลอม พ.ศ. 2448 และพระราชบัญญัติจัดการสุขาภิบาลตามหัวเมืองต่าง ๆ พ.ศ. 2450 ขึ้นใช้ เพื่อเป็นการชักนำให้ประชาชนได้ทดลองใช้การปกครองแบบเทศบาลเช่นของต่างประเทศ มาดำเนินการ โดยยังให้ข้าราชการภูมิภาคคือผู้ว่าราชการเมือง นายอำเภอเป็นผู้ว่า ประชาชนในท้องถิ่น ดำเนินการรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของ บ้านเมือง จัดบำรุงทางบกทางน้ำ ทำเทียบเรือ การจัดให้มีแสงสว่าง ด้วยค่าใช้จ่ายจาก เงินในท้องถิ่นนั่นเอง นับว่าได้ทรงปลูกฝังลัทธิประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนอย่างไม่ รู้สึกตัว

การปรับปรุงระบบภาษีอากรและการคลังของประเทศ ทรงปรับปรุงภาษีอากร ใหม่จัดตั้งหน่วยราชการขึ้นโดยเฉพาะคือหอรัษฎากรพิพัฒน์ ตราพระราชบัญญัติสำหรับ กรมพระคลังมหาสมบัติขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2418 มีสาระสำคัญมุ่งในทางจัดทำงบประมาณประจำ ปี แบ่งแยกทรัพย์สินออกเป็นส่วนของพระมหากษัตริย์และแผ่นดิน ที่เรียกว่าพระคลัง ข้างที่และพระคลังมหาสมบัติ อันเป็นกฎหมายที่ออกมาจำกัดอำนาจการใช้เงินของพระ มหากษัตริย์ ทรงตั้งระเบียบแบบแผนต่าง ๆ ในการปฏิบัติราชการทั้งการเก็บเงิน รักษาเงิน การบัญชี ไว้เป็นแบบแผนจากเดิมที่ไม่มีระเบียบใด ๆ ถือปฏิบัติเลย จนกระทั่งตั้ง กระทรวงพระคลังขึ้นได้เมื่อ พ.ศ. 2435

การศาลและยุติธรรม โปรดให้ยกศาลออกจากราชการบริหารและขึ้นกับ กระทรวงยุติธรรมแห่งเดียว มีการตราพระราชบัญญัติจัดการศาลในสนามสถิตยุติธรรม พ.ศ. 2435 แก้ไขธรรมเนียมรับฟ้องและเพิ่มศาลให้พอแก่การพิจารณาคดีที่ยังค้างค้าง ตั้ง ศาลโปริศสภา พ.ศ. 2538 เหมือนกับศาลแขวงในปัจจุบันมีอำนาจพิจารณาคดีลหุโทษ ต่าง ๆ ได้รวดเร็ว ตราพระธรรมนูญศาลหัวเมือง ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2439 โดยตั้งข้าหลวง พิเศษจัดระเบียบศาลให้ลงรูปเดียวกัน ได้มีประกาศจัดตั้งศาลมณฑลอยุธยาขึ้นเป็นมณฑล แรกเมื่อ พ.ศ. 2440 แล้วขยายไปสู่มณฑลอื่นตามลำดับ และเงื่อนไขที่ต่างประเทศขอ สงวนสิทธิสภาพนอกอาณาเขต โดยจัดตั้งศาลกงสุลขึ้น เพราะอ้างว่ากฎหมายประเทศไทย ล้าหลังสับสน ดังนั้นจึงได้ทรงพยายามให้หมอกฎหมายทั้งไทยและต่างประเทศ เร่งรัด

LIRT

จัดทำประมวลกฎหมายหลักๆ ขึ้นใช้บังคับ จน พ.ศ. 2451 ได้ตราพระราชบัญญัติ
 ธรรมนูญศาลยุติธรรม พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง และประมวลกฎหมายอาญา
 ขึ้นใช้ คงเหลือกฎหมายหลักแต่ประมวลกฎหมายแพ่ง และวิธีพิจารณาความอาญา
 นอกจากนั้นก็มีความสำคัญรองมาเช่นประมวลกฎหมายรัชฎาการ อันสำเร็จในระยะเวลา
 ต่อมา จึงต้องนับว่าขบวนการยุติธรรมและกฎหมายไทยได้ปรับเข้าสู่ระบบสากลในรัชกาล
 ของพระองค์

การทหารและการตำรวจ การทหารได้กล่าวไว้แล้วในเรื่องเล็กไพร่ กองทัพบก-
 ไทยได้วางรากฐานในรัชกาลนี้พร้อมกับกองทัพเรือ ทรงตั้งโรงเรียนนายเรือ ส่วนการ
 ตำรวจซึ่งมีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยภายในนั้น ได้ทรงขยายอำนาจหน้าที่ของตำรวจ
 นครบาลออกไปสู่ภูมิภาค โดยเริ่มตั้งกองทหารโปริศขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2418 ทำนองเดียวกับ
 ของฝรั่งเศสซึ่งเป็นทหารม้าตระเวนชายแดน แล้วก็เปลี่ยนเป็นกองตระเวนหัวเมืองขึ้น
 เมื่อ พ.ศ. 2420 จนถึง พ.ศ. 2440 ทรงยกฐานะขึ้นเป็นกรมตำรวจภูธรโดยมีตำรวจจ้าง
 เป็นกำลังพล จัดตั้งกองตำรวจภูธรในมณฑลปราจีนขึ้นเป็นแห่งแรก และขยายไปยัง
 มณฑลอื่นตามลำดับ ในรัชกาลตำรวจนครบาลสังกัดนครบาล ตำรวจภูธรสังกัดกระทรวง-
 มหาดไทย กิจการตำรวจต้องใช้ฝรั่งเป็นเจ้ากรมและผู้บังคับบัญชาในหัวเมือง แม้พล
 ตระเวนครั้งแรกก็ยังต้องจ้างแขกซิกข์เป็น และได้วิวัฒนาการฝึกคนไทยเข้าทำการแทน
 ทีละน้อยๆ จนสำเร็จ

การพระศาสนา ทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกศาสนาทุกศาสนาในประเทศ
 โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาทรงเกี่ยวข้องอยู่ใกล้ชิด ได้เสด็จออกบรรพชาเป็นสามเณร
 และอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ทรงสร้างวัดราชบพิธขึ้นเป็นวัดประจำ
 รัชกาล วัดที่สร้างใหม่ในรัชกาลวัดต่อมาคือ วัดเทพศิรินทราวาส ซึ่งทรงสร้างอุทิศ
 พระราชกุศลถวายสมเด็จพระราชชนนี และในปลายรัชกาลได้ขยายพระนครขึ้นในทาง
 ทิศเหนือ โดยทรงสร้างพระราชวังสวนดุสิตและวังอื่นๆ ประกอบ พระบรมวงศานุวงศ์
 และข้าราชการผู้ใหญ่ก็ไปปลูกบ้านเรือนทางด้านเหนือตามเสด็จเป็นจำนวนมาก จึงให้
 ทรงสร้างวัดเบญจมบพิตรขึ้นจากวัดเก่าเป็นวัดประจำพระราชวัง วัดนี้ได้ทรงหาหรือร่วมกับ

LIRT

ยอดศิลป์ไทย คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์อย่างใกล้ชิด ผลงานที่ปรากฏจึงเป็นสถาปัตยกรรมที่เป็นมรดกอันล้ำค่าของชาติไทยแห่งหนึ่ง

นอกเหนือไปจากการสร้างและปฏิสังขรณ์พระอารามหลวง เช่น วัดอรุณราชวราราม วัดราชาธิวาสแล้ว ได้ทรงสนับสนุนการศึกษาค้นคว้าทางศาสนาอย่างยิ่ง โดยทรงสถาปนามหามกุฏราชวิทยาลัยขึ้นเป็นสถาบันการศึกษาของคณะธรรมยุติ และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นสถาบันการศึกษาของคณะมหานิกายสืบมาจนปัจจุบัน การทรงสร้างพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐถึง 1,000 จบ จบละ 39 เล่ม ทำให้การศึกษาพระพุทธศาสนาสะดวกขึ้น และเผยแพร่ไปยังต่างประเทศด้วย และพระราชกรณียกิจที่สำคัญยิ่งก็คือการตราพระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2445) เป็นหลักปกครองฝ่ายพุทธจักร มีมหาเถรสมาคมเป็นผู้บริหารคณะสงฆ์ เป็นการถวายพระราชอำนาจคืนให้แก่สงฆ์หลังจากที่พระมหากษัตริย์ทรงใช้พระราชอำนาจปกครองคณะสงฆ์มาช้านาน จากนั้นก็มีการปกครองสังฆมณฑลเป็นปีกแผ่นเป็นระเบียบเช่นทางอาณาจักร โดยมีพระอริการ เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะมณฑล และสมเด็จพระราชาคณะปกครองเหนือ หนกลาง หนใต้ เทียบเท่ากับภาคของฝ่ายบ้านเมือง

การคมนาคม ได้ทรงสร้างและปรับปรุงเครื่องมือสื่อสารคมนาคมให้ทันกับกาลสมัย กล่าวคือเริ่มมีทางรถไฟสายนครราชสีมาขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2433 แล้วก็ขยายออกไปอีกหลายสาย จนเส้นทางรถไฟได้เปิดใช้แล้วถึง 932 กิโลเมตร และอยู่ระหว่างก่อสร้างอีก 690 กิโลเมตร การโทรเลข เริ่มวางสายโทรเลขไปยังปากน้ำเมื่อ พ.ศ. 2412 และตั้งเป็นกรมโทรเลขเมื่อ พ.ศ. 2426 การไปรษณีย์ก็มีเป็นครั้งแรก พ.ศ. 2424 และเป็นกรมพร้อมกับกรมโทรเลข ซึ่งต่อมารวมกันเป็นกรมไปรษณีย์โทรเลขเมื่อ พ.ศ. 2441 ถนนหนทางก็เริ่มจัดทำในพระนครก่อนแล้วขยายออกไปในจังหวัดต่างๆ เป็นงานที่ยังใช้มาถึงปัจจุบันทั้งสิ้น

นอกจากนี้ยังมีพระราชกรณียกิจอีกมากมาย เช่นการบำเพ็ญ การหมิ่นแค้น การชลประทาน การสุขาภิบาล และการรักษาพยาบาล เป็นต้น

LIRT

การที่ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจไว้อย่างมากมายนั้น เพราะทรงผูกพันพระราชหฤทัยไว้กับงาน เช่นลายพระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาบรมราช แต่เมื่อยังเป็นพระยาสุพรรณนิวัต เมื่อ พ.ศ. 2449 ตอนหนึ่งว่า “ตัวข้าเป็นคนที่รักราชการผูกพันมานาน ถ้าทำไม่ได้ดังใจฤๅต้องละวางก็คิดถึงเหมือนติดผู้หญิง เมื่ออาการมากขึ้นทำเข้าก็เกิดโทษ ไม่ทำก็ไม่มีความสะดวกสบาย เห็นเอาตัวไม่รอดทั้ง 2 ฝ่าย” เมื่อราชการมากขึ้นทุกทีก็ยังทรงฝืนพระทัยทำงานต้องทรงพระราชปรารภว่า “การงานอะไรก็คั่งค้างไปหมด ไม่มีเวลาจะทำ ใดๆ เขาอนเล่นสบาย เจ้าแผ่นดินตะกายไปคนเดียวเช่นนี้ หากตายเสีย ใครจะทำ” ทั้งนี้ทรงแจ้งในโลกธรรม ว่าลึกอยู่เสมอว่าทรงทำอะไรลงไป สภาพเมืองไทยเป็นอย่างใด ดังในลายพระราชหัตถเลขาฉบับนี้ “แต่ที่จริงเจ้าพระยาบรมราชเอียบตัวข้าไม่ได้เยอหยิ่งอะไรในใจ ว่าได้ทำอะไรวิเศษหนักหนา มันยังล้าหลังอยู่กับเมืองไหนๆ เขาร้อยประโยชน์แสนประโยชน์ และจะเชอความมั่นคงในยศศักดิ์และที่ตั้งของบ้านเมืองก็ไม่นั่นนอนอะไร ไม่ได้กำเริบเสิบสานในใจ มีแต่จะเหี่ยวเกินไปจนต้องฝน...”

พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ

พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระนามเดิมว่า สมเด็จพระเจ้าพ้ามหาวชิราวุธ เสด็จพระราชสมภพ เมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2423 เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ เมื่อพระชนมายุได้ 12 พรรษาได้เสด็จไปศึกษาที่ประเทศอังกฤษรวมเป็นเวลานานถึง 9 ปี โดยเสด็จเข้าศึกษา ณ โรงเรียนนายร้อยทหารบกแซนด์เฮิสต์ สำเร็จแล้วยังไปประจำกรมทหารราบเบาเดิร์มแห่งกองทัพบกอังกฤษอีกระยะหนึ่ง แล้วจึงเสด็จเข้าศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ และนิติศาสตร์ ที่วิทยาลัยไครสต์ เชิช แห่งมหาวิทยาลัยออกฟอร์ด จากนั้นยังทรงกลับมารับการฝึกอบรมวิชาทหารอีกครั้งหนึ่ง จึงเสด็จนิวัตพระนครผ่านสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น

LIART

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรับสถาปนาเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมารเมื่อ พ.ศ. 2437 ขณะที่ยังเสด็จประทับศึกษา ณ ประเทศอังกฤษ พระองค์ทรงรับราชการสนองพระเดชพระคุณสมเด็จพระบรมชนกนาถอย่างใกล้ชิดถึง 8 ปี ดำรงพระยศเป็นนายพลเอกราชองครักษ์ จเรทัพบก และผู้บังคับการกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ ทั้งทรงเป็นประธานคณะผู้รักษาพระนครเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสทวีปยุโรปครั้งที่สอง เมื่อสมเด็จพระบรมชนกนาถเสด็จสวรรคตแล้วจึงสืบราชสมบัติเป็นมหากษัตริย์รัชกาลที่ 6 แห่งมหาจักรีบรมราชวงศ์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นี้ทรงเน้นในเรื่องปลูกใจให้คนไทยตื่นตัวรักชาติ นิยมความเป็นไทย ดำรงสัญญัตลักษณ์แบบไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรงอุปถัมภ์ศิลปินในด้านนาฏศิลป์และดุริยางค์ศิลป์เป็นอย่างยิ่ง ทรงจัดตั้งกิจการเสนาเพื่อฝึกหัดพลเรือนให้มีความรู้ทางทหารไว้เสริมกำลังกองทัพเมื่อชาติบ้านเมืองต้องการ อันเป็นต้นเค้าของกิจการรักษาดินแดนในปัจจุบัน ทรงสถาปนาสภากรรมการจัดการลูกเสือแห่งสยาม เพื่อดำเนินการฝึกอบรมให้กุลบุตรไทยเป็นผู้มีอุดมการณ์เสียชีพดีกว่าเสียชาติ และยึดมั่นต่อการบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่อื่น พระราชกรณียกิจที่สำคัญในการศึกษาคือทรงตราพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 บังคับให้เด็กทุกคนที่มีอายุตั้งแต่ 7 ปีบริบูรณ์เข้าเรียนหนังสือในโรงเรียนจนอายุครบ 14 ปีหรือจนกว่าจะจบหลักสูตรประถมศึกษา โดยไม่ต้องเสียเงินค่าเล่าเรียน นอกจากนี้ยังทรงสถาปนาโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมชนกนาถ

เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2460 ได้ทรงประกาศสงครามกับประเทศเยอรมันนีและออสเตรีย ฮังการี เพื่อรักษาความชอบธรรมระหว่างนานาประเทศ ส่งกองทหารออกไปร่วมรบในยุโรป เมื่อสงครามสิ้นสุดแล้ว ประเทศไทยได้รับการยกย่องให้ฐานะและสิทธิเท่าเทียมกับประเทศสัมพันธมิตรทั้งหลาย ได้เป็นสมาชิกองค์การสันนิบาตชาติ และยกเลิกสนธิสัญญากับประเทศเยอรมันนีและออสเตรีย ฮังการี ที่ทำให้ไทยต้องเสีย

LIRT

เปรียบเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตหรือเรื่องอำนาจศาลกงสุล กับการจำกัดมิให้ขึ้นอัตราภาษีศุลกากร ที่สำคัญคือเป็นโอกาสให้ประเทศไทยได้เจรจาเรียกร้องขอแก้ไขสนธิสัญญาอันไม่เป็นธรรมเช่นนี้จากนานาประเทศคู่สัญญาได้สำเร็จในเวลาต่อมา

พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระอัจฉริยภาพด้านการประพันธ์จนได้รับพระราชสมัญญานามว่า “พระมหาธีรราชเจ้า” คือพระมหากษัตริย์ผู้เป็นนักปราชญ์ ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นร้อยแก้ว หรือร้อยกรองรวมทั้งการแปลหนังสือจากภาษาต่างประเทศเป็นภาษาไทย ตลอดจนพระราชนิพนธ์เป็นภาษาอังกฤษและภาษาฝรั่งเศส พระราชนิพนธ์บทละครนอกชุด ก้านันทเรียม ก้านันทะพาธาหรือตำนานแห่งดอกกุหลาบ ได้รับการยกย่องว่าเป็นวรรณกรรมที่ยอดเยี่ยม เช่นเดียวกับเรื่องปลุกใจเสือป่าและบทความเรื่องเมืองไทยจึงตื่นเถิด ที่สร้างความสำเร็จถึงความเป็นไทยไว้ได้อย่างประทับใจที่สุดยังนำมาใช้ได้แม้จนปัจจุบัน

พระราชกรณียกิจด้านการปกครอง

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบริหารประเทศสำเร็จเรียบร้อยพระมหากษัตริย์บรมชนกนาถด้วยดี เป็นแต่พระบรมวงศานุวงศ์ทรงรับภาระในทางบริหารราชการแผ่นดินน้อยลงไปกว่ารัชกาลก่อน เสนาบดีส่วนใหญ่เป็นสามัญชน และไม่ค่อยโปรดเรียกประชุมสภาเสนาบดี โดยทรงปรึกษาหารือราชการกับเสนาบดีแต่ละท่านเสียมากกว่า

ตั้งแต่ปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวลงมา ได้มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในประเทศต่าง ๆ หลายแห่ง เช่น การปฏิวัติในประเทศตุรกีเมื่อ ค.ศ. 2451 การล้มล้างราชวงศ์แมนจูใน พ.ศ. 2454 การปฏิวัติใหญ่ในประเทศรัสเซียเมื่อ พ.ศ. 2460 เหตุการณ์เหล่านี้เป็นที่สนใจของชนชาวไทย และมีความคิดว่าถึงเวลาแล้วประเทศไทยควรมีการปกครองแบบรัฐสภาที่มีรัฐธรรมนูญเป็นหลักการปกครอง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 ทรงได้รับการศึกษามาจากประเทศที่ถือว่าเป็นมรดกของประชาธิปไตยประเทศหนึ่ง จึงมีพระราชนิยมในหลักการปกครองแบบประชาธิปไตย

LIRT

แต่อย่างใดก็ตามพระองค์มีพระราชดำริว่า ประเทศไทยขณะนี้ยังไม่พร้อมที่จะมีรัฐสภา เพราะประชาชนยังไม่เข้าใจการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง จึงได้ทรงตราพระราชบัญญัติประถมศึกษาอันเป็นการศึกษาภาคบังคับ เพื่อเป็นรากฐานของการปกครองแบบใหม่ นอกจากนี้ทรงเขียนบทความลงหนังสือพิมพ์ชี้แจงความล้มเหลวของการปกครองระบอบสาธารณรัฐในจีนและรัสเซีย ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงการปกครองในขณะที่ประชาชนยังไม่พร้อม และทรงเห็นว่าระบอบการปกครองแบบหนึ่งย่อมเหมาะสมสำหรับประเทศหนึ่งเท่านั้นแต่พระองค์ก็พระราชทานเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของหนังสือพิมพ์ไว้อย่างกว้างขวาง เพราะทรงเข้าใจพระทัยบทบาทของหนังสือพิมพ์ในประเทศไทยประชาธิปไตยเป็นอย่างดี เป็นสมัยแรกที่หนังสือพิมพ์กล้าโจมตีหรือคัดค้านรัฐบาลอย่างรุนแรง แต่ถ้าทรงพระราชดำริว่าความเห็นของหนังสือพิมพ์ไม่ถูกต้องก็จะทรงได้ดุลทางหนังสือพิมพ์เช่นเดียวกัน มิได้ทรงใช้พระราชอำนาจปิดหนังสือหรือจับกุมบุคคลที่อาจตีเดียณัฐบาลมาลงโทษ นอกจากจะทรงเขียนบทความตักเตือนประชาชนให้พิจารณาถุณในการเลือกเชื่อข่าวสารที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์เพื่อการตัดสินใจที่ถูกต้อง

ใน พ.ศ. 2461 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้สร้างเมืองสมมติคือ เป็นบ้านตึกตาขนาดใหญ่ชื่อดุสิตธานีขึ้นในบริเวณพระราชวังดุสิต และให้เจ้าของบ้านตึกตาเหล่านั้นร่วมกันจัดการปกครองแบบเทศบาล แบ่งเขตปกครองออกเป็นอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน ตามกฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ มีบ้านเรือนราษฎร วัด ที่ทำการรัฐบาล พร้อมทั้งเจ้าหน้าที่แผนกต่าง ๆ มีกฎหมายเป็นหลักในการปกครอง เรียกว่า ธรรมนูญลักษณะการปกครองคณะนคราภิบาล ประชาชนในเมืองสมมติ (ซึ่งได้แก่ข้าราชการและข้าราชการบริพารใกล้ชิด รวมทั้งพระองค์เองซึ่งมีพระนามว่า ท่านวิบูลย์ กรุงเทพ เป็นทนายความในเมืองนั้น) มีสิทธิที่จะเลือกผู้ปกครอง ด้านการเมืองได้แบ่งออกเป็น 2 พรรค คือพรรคโบน้าเงินและพรรคโบนาง พระองค์ที่มีเสียงข้างมากจะได้สิทธิในการจัดตั้งรัฐบาล ในสภามีการอภิปรายโต้แย้งวิพากษ์วิจารณ์ซึ่งกันและกัน และมีหนังสือชื่อดุสิตสมิตออกในเมืองนั้นด้วย จึงทำให้การปกครองเมืองสมมติเต็มไปด้วยความจริงใจได้รับความสนใจจากประชาชนเจ้าบ้านเป็นอย่างดี ดังนั้นจึงอาจวินิจฉัยได้ว่า พระบาท

LIRT

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาดุสิตธานีขึ้น เพื่อให้เป็นเวทีของข้าราชการตลอดจน ข้าราชการบริพารใกล้ชิดทั้งหลาย ได้รู้จักการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยภาคปฏิบัติ อันจะนำไปสู่การปรับปรุงการปกครองของประเทศในเวลาต่อมา

ในด้านของประชาชน แม้ถึงจะตระหนักว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นนักเสรีนิยม และทรงพยายามที่จะปลูกฝังความรู้ความเข้าใจในเรื่องการปกครองตนเอง ให้แก่ราษฎร แต่ในบรรดาผู้มีความคิดก้าวหน้าและร้อนใจที่จะให้ประเทศไทยมีการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยหันตาเห็น ได้พยายามรวบรวมความคิดเห็นออกเป็นการกระทำ และกลุ่มที่ประสงค์จะให้มีการเปลี่ยนแปลงด้วยกำลังก็มี ดังเช่นในต้นรัชกาลเสวยราชย์มาได้เพียงปีเศษ พ.ศ. 2454 บุคคลคณะหนึ่งมีร้อยเอกขุนทวยหาญพิทักษ์ (นายแพทย์ เหล็ง ศรีจันทร์) เป็นหัวหน้า ได้วางแผนเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นประชาธิปไตย แต่ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงทุกคนได้ถูกจับกุมได้เสียก่อน เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2454 คณะกรรมการศาลทหารได้ตัดสินลงโทษอย่างรุนแรง ถึงกับให้ประหารชีวิต 3 คน จำคุกตลอดชีวิต 20 คน และมีโทษลดหลั่นกันลงมาอีก 68 คน แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นว่าบุคคลเหล่านี้มีเจตนาดีต่อบ้านเมือง แม้พระองค์ก็ทรงเห็นชอบกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย แต่ไม่อาจที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองได้อย่างทันทีทันใด ดังนั้นจึงมีพระมหากรุณาธิคุณให้ลดโทษจำเลยเหล่านั้นลงตามลำดับ คือจากโทษประหารชีวิตเปลี่ยนเป็นจำคุกตลอดชีวิต โทษจำคุกตลอดชีวิตเปลี่ยนเป็นจำคุก 20 ปี โทษที่ต่ำกว่านั้นก็ให้รอการลงอาญา และยังคงรับราชการต่อไปได้ดังเดิม และต่อมาผู้ต้องรับพระราชอาญาก็ได้รับพระมหากรุณาธิคุณปลดปล่อยให้พ้นโทษหมดทุกคนในรัชกาลนั่นเอง เหตุการณ์นี้นายแพทย์เหล็งได้บันทึกไว้ในหนังสือ “หมอเหล็งรำลึก” ตอนหนึ่งว่า “ได้พระราชทานชีวิตพวกเราไว้จากคำพิพากษาของคณะกรรมการศาลทหาร โดยเรามีแน่วใจนักกว่าหากมิใช่พระประมุขพระองค์นี้แล้ว พวกเราจะได้รอดพ้นจากการประหารชีวิตหรือไม่”

ในรัชสมัยได้ทรงนำประเทศพัฒนาก้าวหน้าขึ้นหลายประการ เช่นทรงตั้งกรมผลิตไฟหลวงขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2460 ขยายกิจการรถไฟให้ก้าวหน้าไปกว่าที่สมเด็จพระบรม-

LIRT

ชนกนาถทรงวางรากฐานไว้ มีการเปิดสถานีรถไฟหัวลำโพงเป็นชุมทางใหญ่ของรถไฟทุกสายในประเทศ ขยายเส้นทางเดินรถสายเหนือไปจนถึงเชียงใหม่ ใน พ.ศ. 2464 ในการนี้ต้องเจาะอุโมงค์ลอดเขาขุนตาลเป็นอุโมงค์รถไฟที่ยาวที่สุดในประเทศไทย สายได้เชื่อมต่อไปยังมลายู สายตะวันออกถึงอรัญประเทศ สายตะวันออกเฉียงเหนือถึงอุบลราชธานีและแยกไปขอนแก่น มีการสร้างสะพานพระราม 6 ใน พ.ศ. 2469 เพื่อเชื่อมทางรถไฟสายเหนือกับสายใต้ให้ติดต่อกัน

ในด้านวิทยุโทรเลข โปรดให้กระทรวงทหารเรือจัดตั้งสถานีวิทยุโทรเลขขึ้นที่ตำบลศาลาแดง กรุงเทพฯ และที่สงขลา เปิดใช้ใน พ.ศ. 2456 ต่อมาได้โอนไปขึ้นกับกรมไปรษณีย์โทรเลข ส่วนการคมนาคมทางอากาศได้จัดตั้งกรมอากาศยาน มีการบินทดลองใน พ.ศ. 2456 และต่อมาได้สร้างสนามบินขึ้นที่ดอนเมือง อำเภอบางเขน กิจการชลประทานได้ขยายต่อจากราชการสมเด็จพระบรมชนกนาถ คือสร้างเขื่อนขึ้นที่ตำบลท่าหลวง อำเภอท่าเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้รับพระราชทานนามว่าเขื่อนพระราม 6 เปิดใช้ใน พ.ศ. 2467

อนึ่งในรัชกาลนี้ได้เริ่มจัดตั้งคลังออมสินขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2456 เพื่อรับฝากเงินของประชาชน มีจุดประสงค์ให้ประชาชนรู้จักออมทรัพย์ มีที่เก็บเงินอย่างปลอดภัย และได้รับดอกเบี้ยอีกด้วย เป็นการสร้างค่านิยมขึ้นใหม่แทนที่จะเก็บเงินไว้ที่บ้านโดยเปล่าประโยชน์ดังแต่ก่อน ปรากฏว่ากิจการคลังออมสินนี้ได้รับความนิยมจากประชาชนอย่างรวดเร็วและต่อมาได้เปลี่ยนนามเป็นธนาคารออมสิน นอกจากนี้ยังได้ตั้งสหกรณ์วัดจันทร์ จังหวัดพิษณุโลก ขึ้นเป็นแห่งแรกใน พ.ศ. 2459 เพื่อให้ประชาชนรู้จักพึ่งตนเองด้วยการร่วมมือกันในการเงินและการทำมาหากิน ซึ่งได้ขยายกิจการออกไปในจังหวัดอื่น ๆ ภายหลัง ส่วนภาครัฐบาลในด้านเศรษฐกิจก็จัดตั้งกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ขึ้นในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติใน พ.ศ. 2458 เพื่อส่งเสริมการพาณิชย์ของบ้านเมืองให้เจริญขึ้น ต่อมาได้ยกฐานะขึ้นเป็นกระทรวงพาณิชย์เมื่อ พ.ศ. 2463

ฐานะการคลังของประเทศ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสวยราชย์ด้วยความมั่นคงด้านการคลังเป็นอย่างยิ่ง คือรายได้จริงของรัฐบาลเป็นเงิน 63.5 ล้าน

LIRT

บาท รายจ่ายจริง 59 ล้านบาท รายได้จึงสูงกว่ารายจ่ายถึง 4.5 ล้านบาท นอกจากนี้มูลค่าของสินค้าออกก็ยังสูงกว่าสินค้าเข้าถึง 40.7 ล้านบาท แต่อย่างไรก็ตามรัฐบาลเริ่มเผชิญกับปัญหาการจัดสรรเงินแผ่นดินให้เพียงพอกับกิจการต่าง ๆ ที่จะสร้างความก้าวหน้าให้แก่ประเทศ เพราะในขณะที่รายจ่ายเริ่มสูงขึ้นตามลำดับความเจริญของบ้านเมือง แต่รายได้สำคัญคือภาษีศุลกากร ถูกจำกัดตายตัวด้วยสนธิสัญญาระหว่างประเทศ พ.ศ. 2398 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไม่มีพระราชประสงค์ที่จะเพิ่มการเก็บภาษีจากประชาชนมากเกินไปกว่าที่เป็นอยู่ จึงทรงหาทางแก้ไขด้วยการตั้งคณะกรรมการการตรวจรายรับรายจ่ายแผ่นดินขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2454 เพื่อหาทางตัดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น กวดขันการรั่วไหลต่าง ๆ และเพิ่มพูนรายได้เมื่อมีโอกาสอันสมควร แต่ก็ไม่ได้ผลเท่าที่ควร ข้าปลายรัชกาลตั้งแต่ พ.ศ. 2463—2468 รัฐบาลต้องเผชิญกับภาวะขาดแคลนเงินมาใช้ เนื่องจากเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่งได้แผ่ขยายมาถึงประเทศไทยด้วย และยังเกิดอุทกภัยและฝนแล้งติดต่อกันมาตั้งแต่ พ.ศ. 2460 เป็นผลให้การปลูกข้าวล้มเหลวถึงกับขาดแคลนข้าวบริโภคภายในประเทศ พอรัฐบาลประกาศห้ามส่งข้าวออกนอกประเทศเมื่อ พ.ศ. 2462 ปีรุ่งขึ้นก็ขาดดุลการค้าอย่างกระหน่ำหนักถึง 69.2 ล้านบาทหรือร้อยละ 76 ต่อจากนั้น พ.ศ. 2464—2467 รายจ่ายของประเทศสูงกว่ารายรับติดต่อกันมาโดยตลอด โดยเฉพาะ พ.ศ. 2466 งบประมาณรายจ่ายสูงกว่ารายรับถึง 10 ล้านบาท รัฐบาลต้องนำทุนสำรองทองคำคลังมาใช้เป็นจำนวนมาก และเพื่อมิให้ราชการต้องหยุดชะงักจึงนำเงินกู้จากต่างประเทศมาใช้จ่าย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงวิตกในเรื่องฐานะการคลังของประเทศเป็นอย่างยิ่ง จึงทรงประกาศตั้งสภาการคลังขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2465 เพื่อพิจารณาปัญหา ปีต่อมาโปรดให้กรรมการองคมนตรี 3 พระองค์ร่วมกันเป็นคณะกรรมการพิจารณางบประมาณแผ่นดินให้เกิดดุลภาพ

งานทะนุบำรุงการศึกษา ศาสนา ศิลปกรรม

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงส่งเสริมศิลปของชาติขึ้นสู่ยุคทองอีกครั้งหนึ่ง เริ่มด้วยในด้านการศึกษา พระราชกรณียกิจที่สำคัญยิ่งคือทรงตราพระ-

LI RT

ราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 บังคับให้เด็กทุกคนที่มีอายุตั้งแต่ 7 ปีบริบูรณ์ เข้าเรียนหนังสือในโรงเรียนจนอายุ 14 ปีบริบูรณ์หรือจนจบหลักสูตรประถมศึกษา โดยไม่ต้องเสียเงินค่าเล่าเรียน ในการนี้ให้มีการเก็บเงินศึกษาฟรีเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดตั้ง และดำรงอยู่ของโรงเรียนประชาบาล นับว่าเป็นกิจกรรมที่สำคัญยิ่งของมนุษยชาติ และเป็นรากฐานในการสร้างพลเมืองดีให้รู้จักสิทธิและหน้าที่ต่อประเทศชาติและการปกครอง ใน พ.ศ. 2465 มีประกาศโครงการศึกษาฉบับใหม่แบ่งการศึกษาออกเป็นสามัญศึกษาและ วิสามัญศึกษา และการศึกษาได้แพร่หลายออกไปทั่วทุกมณฑล

ในการศึกษาชั้นอุดมศึกษา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรง ตั้งโรงเรียนมหาดเล็กขึ้นใน พ.ศ. 2425 เพื่อฝึกหัดคนเข้ารับราชการพลเรือน และมี พระราชดำริที่จะจัดสกลวิทยาลัยรัตนโกสินทร์ ขึ้นในเวลาต่อมา ก็พอดีสิ้นรัชกาล ดังนั้น เมื่อรัชกาลที่ 6 เสด็จเสวยราชย์ จึงโปรดเกล้าฯ สถาปนาโรงเรียนมหาดเล็กขึ้นเป็น โรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2458 โดยมีหลักสูตรกว้างขวางกว่าเดิม ครั้นถึงวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2459 มีพระบรมราชโองการยกโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยพระราชทานพระบรมนามาภิไธย เดิมของสมเด็จพระบรมชนกนาถเป็นนามมหาวิทยาลัยเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติสืบไป

ในเรื่องการศึกษามีน่าเสียดายอยู่ประการหนึ่งคือ นักการศึกษารุ่นใหม่เข้ากับ พระภิกษุสงฆ์ไม่ได้ และเห็นว่าพระสงฆ์เป็นพวกหัวโบราณไม่ทันสมัย จึงได้ตั้งรณนัย การศึกษาออกมาเป็นกระทรวงศึกษาธิการ ส่วนกรมธรรมการอันเกี่ยวกับพระศาสนาให้ ไปสังกัดสำนักพระราชวังโดยตรง ซึ่งต่อมาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็น ว่าการศึกษากับการศาสนานี้ต้องเดินคู่กัน จึงทรงเปลี่ยนกระทรวงศึกษาธิการกลับเป็น กระทรวงธรรมการอีกครั้งหนึ่ง

กิจกรรมที่เนื่องด้วยการศึกษาก็ประการคือ การลูกเสือ สมเด็จพระมหา ธีรราชเจ้าทรงพิจารณาเห็นว่า ในอารยประเทศได้อาศัยองค์การลูกเสือช่วยอบรมเยาวชน ของชาติเตรียมตนให้เป็นพลเมืองดีต่อไป จึงโปรดฯ ให้ตั้งกองลูกเสือขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2451

LIRT

กิจการลูกเสือได้เจริญขึ้นตามลำดับสมดังพระราชปณิธานที่ทรงไว้ในสมุดจดหมายเหตุ
รายวัน ทรงหวังจะให้กิจการลูกเสือเป็นอนุสาวรีย์ของพระองค์ ในที่สุดก็เป็นองค์การใน
พระบรมราชูปถัมภ์ และเพื่อให้กิจการนี้เป็นระเบียบยิ่งขึ้นจึงโปรดฯ ให้ตราข้อบังคับ
ลักษณะปกครองลูกเสือ พ.ศ. 2461 มีสภากรรณกลางเป็นศูนย์กลางบังคับบัญชา
กิจการลูกเสือทั่วไป เรียกว่า สภากรรณการจัดการลูกเสือแห่งสยาม ตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงดำรงตำแหน่งสภานายกด้วยพระองค์เอง นอกจากเด็กชาย
จะมีโอกาสได้รับการอบรมเป็นลูกเสือแล้ว สภากาชาดไทยได้จัดตั้งหน่วยอนุกาชาดขึ้น
เมื่อ พ.ศ. 2465 ชักจูงให้เด็กเป็นสมาชิก โดยมุ่งที่จะปลูกฝังนิสัยให้เป็นผู้มีใจเมตตา
กรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ มุ่งทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น กระทรวงศึกษาธิการจึงได้สนับสนุน
กิจการนี้ โดยเฉพาะเพื่อเด็กผู้หญิงจนเจริญรุ่งเรืองมาถึงปัจจุบัน

การทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา ในรัชสมัยสมเด็จพระปิยมหาราชเจ้า บุคคลที่
มีส่วนร่วมปรับปรุงพระพุทธศาสนาที่สำคัญยิ่งคือ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงวชิรญาณ-
วโรส ครั้นถึงรัชสมัยของ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ได้ทรงสถาปนากรมหลวงวชิรญาณ-
วโรสซึ่งเป็นพระราชอุปัชฌาย์ของพระองค์ขึ้นเป็น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา
วชิรญาณวโรส ที่สกลมหาสังฆปริณายก มีอำนาจเด็ดขาดในการปกครองคณะสงฆ์พ้นมา
จากกระทรวงธรรมการ เป็นโอกาสให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้าทรงสามารถดำเนินการ
ปรับปรุงการพระศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองได้เต็มที่ ใน พ.ศ. 2462 พระบาทสมเด็จพระเจ้า-
อยู่หัวมีพระราชประสงค์ที่จะจัดพิมพ์อรรถกถา (คำอธิบาย) พระไตรปิฎกขึ้นเป็นเล่มเพื่อ
อุทิศพระราชกุศลถวายสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระพันปีหลวง ซึ่ง
สวรรคตในปีนั้น พระอรรถกถาดังกล่าวได้พิมพ์เผยแพร่ทั้งภายในและภายนอกประเทศ
นอกจากนั้นยังได้ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือต่าง ๆ เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาไว้เป็นจำนวน
มาก ที่สำคัญคือ พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร เทศนาเสือป่า ธรรมาธรรมะสงคราม และ
ประโยชน์แห่งการอยู่ในธรรม ทรงจัดระเบียบวิธีการสวดมนต์สำหรับทหาร เสือป่า
นักเรียน และลูกเสือขึ้น ซึ่งได้ใช้มาจนทุกวันนี้

LIRT

การทะนุบำรุงศิลปกรรม : พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้พระทัยในการทะนุบำรุงศิลปกรรมของชาติเป็นอย่างยิ่ง เป็นต้นว่า สถาปัตยกรรม วิศวกรรม นาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ และวรรณกรรม

เหตุที่มีการถวายพระราชสมัญญาว่าสมเด็จพระมหาธีรราชหรือกษัตริย์นักปราชญ์นั้น ก็เพราะทรงมีอัจฉริยะทางด้านการประพันธ์ ทรงพระราชนิพนธ์วรรณกรรมไว้มากทุกรูปแบบรวมทั้งการแปลวรรณคดีเอกของโลกเป็นภาษาไทย พระราชนิพนธ์ประเภทประวัติศาสตร์และโบราณคดี เช่น เทียวเมืองพระร่วง นารายณ์สิบปางพร้อมทั้งภาคผนวก ประเภทปาฐกถาและบทความให้เกิดความรักชาติมี ปลุกใจเสือป่า เทศนาเสือป่า ยิวแห่งบูรพทิศ โกลนติดล้อ และเมืองไทยจงตื่นเถิด ประเภทกวีนิพนธ์ทั่วไปได้แก่ พระนลคำหลวง ลิลิตพ่ายพ กาพย์เท่เรือ ธรรมาธรรมะสงคราม และรวมเกียรติบางตอน

(อ่านต่อฉบับเดือนพฤษภาคม 2525)

โดย บุรีรักษ์ นามวัฒน์
กับคณะ